

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของข้าราชการกองพลทหารราบที่ ๔ เป็นการศึกษาถึงบทบาท หรือหน้าที่ของข้าราชการกองพลทหารราบที่ ๔ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อ.เมือง จ.พิษณุโลก ในการนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิด ทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น

๒.๑ ประวัติและสภาพการณ์กองพลทหารราบที่ ๔

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทหาร

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

๒.๔ แนวความคิดการประยุกต์ธรรม

๒.๕ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ประวัติและสภาพการณ์กองพลทหารราบที่ ๔

๒.๑.๑ ประวัติกองพลทหารราบที่ ๔

ใน พ.ศ. ๒๔๑๙ - ๒๔๓๐ ในสมัยรัชการที่ ๕ พลตรีเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้รับคำสั่งให้คุมทัพจากกรุงเทพฯ สมทบกับทหาร ในส่วนภูมิภาคตามเส้นทาง ที่ผ่านไปเส้นทางเคลื่อนทัพ ในสมัยนั้น ใช้เส้นทางเรือจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปตามลำน้ำเจ้าพระยาจนถึงอำเภอพิษณุโลก อุดรดิตถ์ เดินทางต่อไป เมื่อเสร็จจากการปราบฮ่อแล้ว ไม่ได้ยกทัพกลับกรุงเทพฯ ๑ ทั้งหมด แต่ให้เหลือบางส่วนไว้ เพื่อรักษาความสงบทางภาคเหนือ ส่วนใหญ่ของทหารที่เหลือไว้ เป็นพวกทหารอาสาสมัครตามภูมิภาคต่าง ๆ และ ทหารพวกนี้เป็นรุ่นแรกของกองพลที่ ๔

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒ ธ.ค.๒๔๘๔ ในระหว่างสงครามมหาเอเซียบูรพา พันเอกหลวงหาญสงคราม ผบ.มณฑลทหารบกที่ ๔ ได้รับคำสั่งให้จัดตั้งกำลังในรูปกองพลชื่อ " กองพลที่ ๔ " ที่จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับมอบหน้าที่ให้ทำการเข้าไปยึดพื้นที่ ในเขตรัฐฉานในประเทศพม่า ผลการปฏิบัติสามารถยึดได้ เมืองโก เมืองเสน เมืองพยาก เมืองเชียงแสน เมืองยอง เมืองยู เมืองเสี้ยว และพื้นที่บริเวณฝั่งขวาแม่น้ำห้วยได้สำเร็จ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์โดยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ย้ายที่ตั้งจากจังหวัดนครสวรรค์ มาที่จังหวัดพิษณุโลก เป็นหน่วยขึ้นตรงของ ทบ. เมื่อ ๑๖ ก.ย.๒๕๒๖ เปลี่ยนนามหน่วยจากเดิมมาเป็น “ กองพลทหารราบที่ ๔ ”

๒.๑.๒ กำเนิดหน่วย

เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๔๖ มีหน่วยทหารอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย ๓ กองพล คือ กองพลที่ ๖ ตั้งหน่วยที่นครสวรรค์ กองพลที่ ๗ ตั้งหน่วยที่ พิษณุโลก และ กองพลที่ ๘ ตั้งหน่วยที่ เชียงใหม่ แต่ละกองพลขึ้นตรงต่อ เสนาบดีกระทรวงกลาโหม (พระยาสิทธิราชเดโช) กองพลที่ ๖ ตั้งอยู่ที่นครสวรรค์ ผังตะวันตก ของค่าย จิตรประวัติในปัจจุบัน กองพล นี้ประกอบไปด้วยกำลัง กรมทหารราบที่ ๖ (นครสวรรค์), กรมทหารราบที่ ๑๖ (ชัยนาท), กรมทหารปืนใหญ่ ที่ ๖ (นครสวรรค์) และกรมทหารพราน(ตาก) โดยมีพลตรีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบ เป็น ผู้บังคับการกองพลที่ ๖ กองพลที่ ๗ (พิษณุโลก) ประกอบด้วยกรมทหารราบที่ ๗ (พิษณุโลก) กรมทหารราบที่ ๑๗ (พิจิตร) กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑๗ (พิษณุโลก) และกรมทหารพรานที่ ๗ (น่าน) กองพลที่ ๘ ประกอบด้วยกรมทหารราบที่ ๘ (ลำปาง) กรมทหารราบที่ ๑๘ (เชียงใหม่) กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๘ (เชียงใหม่) และกรมทหารพรานที่ ๘ (เชียงราย)

๒.๑.๓ วิวัฒนาการของหน่วย

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ อันเป็นปีที่เข้าใจกันว่า เป็นปีแรกที่กองทัพได้เกิดมีชื่อ และได้ชื่อว่า กองทัพ ที่ ๓ ตั้งกองบัญชาการที่จังหวัดพิษณุโลก พล.ท.หม่อมเจ้าอลองคต เป็นแม่ทัพกองทัพนี้นั้น ขึ้นกับกระทรวงกลาโหม โดยมีหน่วยขึ้นตรงคือกองพลที่ ๖ กองพลที่ ๗ และกองพลที่ ๘ โดยตอน นั้น มีเปลี่ยนแปลงการจัดอยู่บ้าง เช่นในตอนแรก มีทหารช่าง และทหารสมภาระขึ้นกับ กองพลในระยะ หลังถูกยุบไป มีการโยกย้ายหน่วยทหารบางจังหวัด เช่น ร.๑๖ จากชัยนาท มาที่นครสวรรค์ ร.๑๗ จากพิจิตร มาที่พิษณุโลก

ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ กองทัพที่ ๓ ตั้งที่พิษณุโลก ย้ายไปตั้งที่อยุธยา เปลี่ยนชื่อเป็นกองทัพที่ ๒ พล.ท.พระยาสิทธิราชฤทธิไกรเป็นแม่ทัพ การเปลี่ยนแปลง โดยมีการดูลยภาพ ข้าราชการ และเปลี่ยนจาก การจัดกรมเป็นกองพัน ยุบ พล.๗, พล.๘ เหลือแต่ พล.๖ ตั้งที่ นครสวรรค์ โดยมี พล.ต. พระยาเสนา สงคราม เป็น ผบ.พล. มีหน่วยขึ้น ตรงคือ กรม ๗, กรม ๑๗, กรม ๘, กรม ๑๘ รวม เป็น กรม ๗ มี ๓ กองพัน คือ ร.๗ พัน.๑, ๒ ตั้งที่ นครสวรรค์ ร.๗ พัน.๓ ตั้งที่พิษณุโลก กรม ป.๖, กรม ป.๗ รวมเป็น กรม ป.๔ มี ๒ กองพัน คือ พัน.๑, ๒ ตั้งที่นครสวรรค์ กรมทหาร พรานเข้าใจว่า ยกเลิกในปี

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เกิดเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง และมีการยุบหน่วยทหารเป็นการใหญ่ พล.๖ ยุบเป็นจังหวัดทหารบกนครสวรรค์กองพัน อันเป็น กำลังรบต่างๆขึ้นตรงต่อผู้บังคับการที่ กรุงเทพฯ ขณะนั้นมี ร.พัน ๒๘ (ยุบจาก ร.๗ พัน.๑, ๒) และ ป.พัน.๗ (แปรสภาพ จาก ป.๗ พัน.๑) และป.พัน.๘ (แปรสภาพ จาก ป.๗ พัน.๒)

ปี พ.ศ.๒๔๗๖ ป.พัน.๘ ย้ายไปจังหวัดปราจีน-บุรี คงเหลือ ร.พัน ๒๘ และ ป.พัน.๗ เป็น กำลังรบ อยู่ที่นครสวรรค์ และเปลี่ยนแปลงใหม่ คือ ให้ทั้ง ๒ หน่วย ขึ้นตรงต่อ จทบ.น.ว. (หน่วยกำลังรบอื่นๆ ขึ้น ตรงกับ จทบ.นั้นๆ ด้วย)

ปี พ.ศ.๒๔๗๘ ได้ตั้งมณฑลทหารบกที่ ๔ ขึ้นที่ จังหวัดนครสวรรค์ จทบ. ที่ขึ้นกับ มทบ.๔ ก็คือ จทบ.ช.ม.,จทบ.ล.ป.,จทบ.อ.ต.และจทบ.พ.ล.

ปี พ.ศ.๒๔๘๒ การจัดหน่วยคงเป็นไปตามเดิม คือ จทบ. ต่างๆ ในภาคเหนือขึ้นกับ มทบ.๔ (นครสวรรค์) ทั้งสิ้น และกองทัพบกต่างๆ ก็ขึ้นกับ จทบ. ในภาคเหนือ เช่น จทบ.ช.ม. มี ร.พัน. ๓๑,จทบ.ล.ป. มี ร.พัน.๓๐ จทบ.พ.ล.มี ร.พัน.๑๐

ปี พ.ศ.๒๔๘๓ พ.อ.หลวงเสนานรงค์ เป็น ผบ.มทบ.๔ ในปีนี้เอง มทบ.๔ย้ายจากฝั่ง ตะวันตก มาอยู่ที่ฝั่งตะวันออกค่ายจิระประวัติปัจจุบัน) และได้เริ่มตั้งกองทหารสื่อสาร มทบ.๔ และ มทบ.๔ นี้ ขึ้นกับกองทัพบก มีหน่วยขึ้นตรง คือ จทบ. หัวเมืองฝ่ายเหนือ ทั้งหมดเช่นเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ในปลายปี พ.ศ.๒๔๘๓ เกิดกรณีพิพาทอินโดจีน มีทหารกองพันต่างๆของ มทบ. ๔ ได้ออกปฏิบัติราชการสนาม ได้ผลเป็นอย่างดี เช่น ร.๒๘,๒๙,๓๐ และ ๓๑ ตลอดจน ป.พัน.๑๐ วันที่ ๒ ธ.ค.๒๔๘๔ พ.อ.หลวงหาญสงคราม (พ่อน สุวรรณไศละ) เป็น ผบ.มทบ.๔ ได้รับคำสั่งให้ จัดกำลังจากหน่วยต่างๆ ของ มทบ.๔ ออก ปฏิบัติการรบ ในสงครามอินโดจีนและสงคราม มหาเอเซียบูรพา เป็นรูปกองพลที่ชื่อว่า “กองพลที่ ๔” ในขั้น แรกจัดตั้ง บก.พล.๔ ที่เชียงรายและโยกย้ายต่อไป หลายแห่ง หน่วยพล.๔ อันเป็นส่วน หนึ่งของ ท.พายัพ (หลวง เสรีเรืองฤทธิ์ เป็นแม่ทัพ) สามารถยึดได้แคว้น หลวงพระบาง และส่งกำลัง รุกเข้า ไปใน รัฐฉาน (เชียงใหม่) สามารถยึดได้ ดินแดนเป็นเมืองพระยาเป็นกองพลที่ปฏิบัติอยู่ ร่วม และเคียงบ่าเคียงไหล่กองพลที่ ๓ และ กองพล ม.

ปี พ.ศ.๒๔๘๕, ๒๔๘๖, ๒๔๘๗ กองพลที่ ๔ ปฏิบัติการรบอยู่ในสหรัษฎไทยเดิม ตลอดทั้ง ๓ ปี ในปี พ.ศ.๒๔๘๖ ผบ.พล.เปลี่ยนจากพ.อ.หลวงหาญ สงคราม เป็น พล.ต.หลวงเกรียงเดช พิชัย (สุขสุชนะนิล) และ ปี พ.ศ.๒๔๘๘ เป็น พล.ต.หลวงสุทธิ สารวรรณกร (สุทธิ สุขะวาที)

ปี พ.ศ.๒๔๘๘ เสร็จสงครามมหาเอเซียบูรพา ผบ.พล.ร.๔ พล.ต. หลวงสุทธิสารวรรณกร เป็นผู้นำกองพล กลับที่ตั้ง จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนหน่วยกองพันอื่นๆ คงกลับเข้าที่ตั้งเดิม มี ร.๓๑ เชียงใหม่, ร. ๓๐ ลำปาง, ร.๒๙ พิษณุโลก, ร.๒๘ นครสวรรค์ ,ป.พัน ๑๑ (ตั้งสมัยสงคราม ครั้งนี้กลับเข้าที่ตั้งลำปาง) ป.พัน.๑๐ นครสวรรค์ เมื่อเสร็จ เรียบร้อยแล้ว มีการรวมตำแหน่ง ผบ.พล.๔ และ ผบ.มทบ.๔ เข้าด้วยกัน หน่วยทหารในภาคเหนือ ทั้งสิ้นคงขึ้นกับ พล.๔ และ มทบ.๔ (นครสวรรค์) นอกจากนั้นยังมีกองทหารสื่อสาร,กองพันทหารช่างที่ ๔ กองพาหนะ กองสัตว์รักษ ฯลฯ ตั้งอยู่จังหวัด นครสวรรค์

ปี พ.ศ. ๒๔๙๐,๒๔๙๑ การจัดกำลัง หน่วยต่างๆ คงเช่นเดิม หากแต่งตั้งเป็น กรม ร.ขึ้น คือ ร.๔ และ ร. ๑๔ และเปลี่ยนชื่อใหม่ดังนี้ ร.พัน ๒๘ เป็น ร.๔ พัน.๑ ร.พัน ๒๙ เป็น ร.๔ พัน. ๓

เป็นต้น ร.๔ ตั้งอยู่ที่ จังหวัดพิษณุโลก ร.๑๔ ตั้งอยู่ที่จังหวัดลำปาง ปืนใหญ่มี ๒ กองพัน คือ ป.๔ พัน. ๑ นครสวรรค์ ป.๔ พัน.๒ ลำปาง แล้วย้ายไปอยู่ที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ.๒๔๙๐ สรุปรือคือ มีทหารราบ ๔ กองพัน และทหารปืนใหญ่ ๒ กองพัน, กองพันทหารช่าง ๑ กองพัน กองสื่อสาร กองพาหนะ กองสัตว์รักษ กองเสนารักษ์

ปี พ.ศ.๒๔๙๒, ๒๔๙๓ พล.๔ ขึ้นการบังคับบัญชา กับ ทม.ตั้งอยู่กรุงเทพฯ (สวนพุดตาล) (พล.๑, พล.๔ ขึ้นอยู่กับ ทม.๑) ปี พ.ศ.๒๔๙๓ หน่วยได้ตั้งกองทัพบกที่ ๓ ขึ้นที่ จ. พิษณุโลก พล. ๔ ขึ้นตรง ทม.๓ และได้ตั้ง พล. ๗ และ มทบ ๗ ขึ้นที่ลำปางจากจัดหน่วยดังนี้ พล.๔ และ มทบ.๔ (นครสวรรค์) พล.๗ และ มทบ.๗ (ลำปาง) ต่างก็ขึ้นกับ ท.๓(พิษณุโลก) หน่วยขึ้นตรง พล. และ มทบ. ๔ มี ร.๔ พัน.๑ (นครสวรรค์) ร ๔ พัน ๒ (อยุธยา-นครสวรรค์ ร.๔ พัน ๓(พิษณุโลก) ม.พัน.๙ (อุตรดิตถ์) หน่วยขึ้นตรง พล .๗ และ มทบ. ๗ มี ร.๗ พัน ๑ (เชียงใหม่) ร.๗ พัน ๓ (ลำปาง) ร.๗ พัน.๓ (อุบลราชธานี - ลำปาง-เชียงราย) ป.พัน ๗ (เชียงใหม่) ส่วนกองพาหนะ กองสื่อสาร กองพันทหารช่างกองสัตว์รักษขึ้น กับ ท.๓

ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ การ จัดหน่วยในภาคเหนือ มีการเปลี่ยนแปลงน้อยจัด คือ ได้จัดให้หน่วยขึ้นตรง พล. ๔ และ มทบ.๔ บางหน่วยขึ้นตรงต่อกองทัพบกที่ ๓ เช่น ช. พัน ๔ เป็น ช.พัน ๓ ส.พล.๔ เป็น ส.ท.๓ กอง ท.พล.๔ เป็น กอง ท.๓ และได้ตั้งหน่วยสรรพาวุธขึ้นที่ บางปราง นครสวรรค์ให้ชื่อว่า กอง สทบ.ท.๓ ฯลฯ ในปีนี้เองทหารบางส่วนที่นครสวรรค์ได้จัดกำลังกองผสม (ร.๔ พัน.๑, ป.พัน ๔, ช.พัน .๔) ภายใต้การนำของ พ.ท. เชื้อ สุชี ผบ.ผส.๔ ร.พัน ๑ ได้รับคำสั่งให้นำกำลังไปปราบจลาจลที่ กรุงเทพฯ ด้วยความเรียบร้อย

ปี พ.ศ.๒๔๙๘ หน่วยในโครงการช่วยเหลือ สหประชาชาติ ได้ขยายขึ้นเพื่อให้เพียงพอกับอาวุธและยานพาหนะ ได้รับตามโครงการมีการจัด หน่วยในรูปการผสม โดยให้ ร.๔ เป็น กรมผสมที่ ๔ ขึ้นกับ พล.๔ และ มทบ.๔ และ ร.๗ เป็นกรมผสมที่ ๗ ขึ้นกับ พล.๗ และ มทบ.๗ กำลังที่เหลือจากการ จัดกรมผสมขึ้นตรงต่อกองทัพบกที่ ๓ ทั้งสิ้น

ปี พ.ศ.๒๔๙๙ได้ย้ายกองพลที่ ๔ จาก นครสวรรค์ มาตั้งที่พิษณุโลกและได้มีการเปลี่ยนแปลง ครั้งใหญ่โดยแยกส่วนกำลังรบกับส่วนภูมิภาคออกจากกันโดยเด็ดขาดส่วนภูมิภาคมีการ จัดเป็นภาคทหารบกที่ ๓ ขึ้นต่อกองทัพบกมีหน่วยขึ้นตรงคือ มทบ.๔ (นครสวรรค์) มทบ.๗ (ลำปาง) ส่วนกำลังรบตั้งแต่เป็น พล.๔ ขึ้นตรงต่อกองทัพบก มีหน่วยขึ้นตรงคือ ผส.๔, ผส.๗ เป็นกำลังรบหลัก นอกจากนั้นยังมี หน่วยสนับสนุนคือ ร้อย.บก.พล.๔ ,ม.พัน.๗,ม.พัน.๙ (ยานเกาะ) ,ช.พัน.๔,ส.พล.๔, สทบ.๔, พัน.ชส.พล.๔ (ต่อมายุบเป็นร้อย ชส.ทบ.)

ปี พ.ศ.๒๕๐๑ พล.๔ ขึ้นตรงต่อ ภทบ.๓ โดยเปลี่ยนชื่อ ภทบ.๓ เป็น กองทัพภาคที่ ๓

ปี พ.ศ.๒๕๑๑ - ๒๕๑๓ กองพลที่ ๔ ได้จัดกองกำลัง ๓๙๔ ปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์บริเวณพื้นที่รอยต่อ ๓ จังหวัด (พิษณุโลก, เพชรบูรณ์, เลย)

ปี พ.ศ.๒๕๑๗ - ๒๕๒๒ กองพลที่ ๔ ได้จัดหน่วยเฉพาะกิจ กองพลที่ ๔ ปราบปราม
ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์พื้นที่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา ได้ส่งกำลังเข้าปฏิบัติการรบใน พตท.
๑๖๑๗ อ.ห่มสัก จว.เพชรบูรณ์ และกอง กำลังเฉพาะกิจ ๒๔๒ อ.แม่สวด จว.ตาก

ปี พ.ศ.๒๕๒๒ - ๒๕๒๔ กองพลที่ ๔ ได้จัดหน่วยผสมพลเรือนตำรวจทหาร ๒๓๒๔
ปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในภาคเหนือ จังหวัดเชียงราย,พะเยา ได้ส่งกำลังรบหลัก
ปฏิบัติการในยุทธการพื้นที่เขาค้อ ในเขต อ.ห่มสัก อ.เมือง จว.เพชรบูรณ์

วันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๒๕ จนถึงปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็นกองพลทหารราบที่ ๔

วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๒๖ - ๓๐ ก.ย.๒๕๓๐ กองพลทหารราบที่ ๔ ได้จัดตั้งที่บัญชาการ
กองพลทหารราบที่ ๔ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค ๓ ส่วนแยกที่ ๑ ควบคุมบังคับ
บัญชา พตท.๓๑,พตท.๓๔ และ พตท.๓๕ ทำการปราบปราม ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์และรักษา
ความมั่นคงภายในพื้นที่รับผิดชอบในพื้นที่ภาคเหนือ (ต่อมา พตท.๓๑ ,พตท.๓๔ ,พตท.๓๕ แปร
สภาพเป็น ชค.๓๑,๓๔ และ ชค.๓๕ ตามลำดับ) และ ชค.๓๑ ยุบเลิกเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๐

วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๓๑ - ๓๑ มีนาคม ๒๕๓๔ กองพลทหารราบที่ ๔ ได้จัดตั้ง
กองบัญชาการ ควบคุมกองพลทหารราบที่ ๔ เพื่อควบคุมบังคับบัญชาหน่วยในการป้องกันอธิปไตย
ของประเทศกรณี บ.ร่มเกล้า อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก บริเวณชายแดนไทย - สปป.ลาว. ผลการ
ปฏิบัติสามารถควบคุมสถานการณ์และสร้างความมั่นคง ให้กับพื้นที่ตามแนวชายแดนได้เป็นอย่างดี
วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๓๘ กองพลทหารราบที่ ๔ จัดตั้งกองกำลังนเรศวรและ กองอำนวยการรักษา
ความมั่นคงภายในภาค ๓ ส่วนแยก ๑ เพื่อควบคุมบังคับบัญชา หน่วยในการป้องกันอธิปไตยและ
รักษาความมั่นคงภายในพื้นที่ตามแนวชายแดน ด้านตะวันตกในเขต ๕ จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัด
ตาก,จังหวัดแม่ฮ่องสอน, จังหวัดเชียงใหม่,จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา และ ตั้งแต่ ๑ ตุลาคม
๒๕๔๓ จนถึงปัจจุบัน ทภ.๓ ได้ปรับพื้นที่รับผิดชอบของ กองกำลังนเรศวรใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับ
การแผนป้องกันประเทศ โดยให้กองกำลังนเรศวร รับผิดชอบพื้นที่ชายแดนด้านตะวันตกเพียง ๒
จังหวัด คือ จังหวัดตาก และ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปี ๒๕๕๔ พ.ร.๔ ได้ส่งมอบการบังคับบัญชา
หน่วยขึ้นตรง พ.ร.๔ จำนวน ๑๐ หน่วย ให้ พ.ร.๗ ดังนี้

๑. กรมทหารราบที่ ๗
๒. กรมทหารราบที่ ๑๗
๓. กองพันทหารราบที่ ๑ กรมทหารราบที่ ๗
๔. กองพันทหารราบที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๗
๕. กองพันทหารราบที่ ๕ กรมทหารราบที่ ๗
๖. กองพันทหารราบที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๑๗
๗. กองพันทหารราบที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๑๗

๘. กองพันทหารราบที่ ๔ กรมทหารราบที่ ๑๗

๙. กองพันทหารปืนใหญ่ที่ ๗

๑๐. กองพันทหารปืนใหญ่ที่ ๑๗

ณ ปัจจุบัน พล.ร.๔ เหลือหน่วยขึ้นตรง ในปัจจุบัน จำนวน ๑๙ หน่วย ดังนี้

๑. กรมทหารราบที่ ๔

๒. กองพันทหารราบที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๔

๓. กองพันทหารราบที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๔

๔. กรมทหารราบที่ ๑๔

๕. กองพันทหารราบที่ ๑ กรมทหารราบที่ ๑๔

๖. กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๔

๗. กองพันทหารปืนใหญ่ที่ ๔

๘. กองพันทหารปืนใหญ่ที่ ๑๐๔

๙. กองพันทหารม้าที่ ๙

๑๐. กองพันทหารช่างที่ ๔

๑๑. กองพันทหารสื่อสารที่ ๔

๑๒. กองพันทหารเสนารักษ์ที่ ๔

๑๓. กองสรรพวุธเบา กองพลทหารราบที่ ๔

๑๔. กองพลาธิการ กองพลทหารราบที่ ๔

๑๕. กองร้อยบัญชาการ กองพลทหารราบที่ ๔

๑๖. กองร้อยทหารสารวัตร กองพลทหารราบที่ ๔

๑๗. กองร้อยทหารม้า(ลาดตระเวน)ที่ ๔

๑๘. กองร้อยปืน กองพลทหารราบที่ ๔

๑๙. กองร้อยลาดตระเวนระยะไกลที่ ๔^๑

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทหาร

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกิจการทหารที่ได้ดำเนินมาเป็นเวลาช้านานควบคู่กับประเทศไทย การที่ประเทศไทยดำรงความเป็นเอกราชมาได้จนทุกวันนี้ ก็เพราะมีทหารทำหน้าที่ต่อสู้ป้องกันข้าศึก รักษา

^๑ กองพลทหารราบที่ ๔, ประวัติหน่วยกองพลทหารราบที่ ๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา www.rta.mi.th/23100u/datapol4/b1.html [๒๐ ก.ย. ๕๗]

อาณาเขต และปกป้องความเป็นไท การมีกองทัพบกที่ทันสมัยและเข้มแข็ง นอกจากจะเพื่อป้องกันตนเองแล้ว ยังเท่ากับเป็นเครื่องป้องปรามมิให้ชาติอื่นกล้ามาทำสงครามด้วย ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้พระราชทานแก่ทหารบก ในวันพระราชทานธงชัยเฉลิมพล เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๕ ความว่า

"ทหารย่อมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับที่จะป้องกันรักษาพระราชอาณาเขตและเป็นเหตุที่จะทำให้อำนาจบ้านเมืองกว้างขวางมั่นคงยั่งยืน ทหารไม่เพียงแต่สำหรับที่จะต่อสู้ในเวลาเกิดศึกสงครามอย่างเดียว ย่อมเป็นประกันห้ามการศึกสงครามมิให้เกิดมีได้ด้วย"

สำหรับกองทัพบกนั้น เราอาจจะกล่าวได้ว่ามีกำเนิดมาพร้อมๆ กับการก่อตั้งราชอาณาจักรไทย และเป็นรากฐานของความมั่นคงของประเทศชาติตลอดมา แต่ประวัติความเป็นมาของกองบัญชาการกองทัพบกตั้งแต่เริ่มแรกกว่ามีที่ตั้งอยู่แห่งใด และได้มีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างใดนั้น ยังไม่มีท่านผู้ใดเรียบเรียงไว้ กรมยุทธการทหารบกพิจารณาเห็นว่า การปฏิรูปการทหารบกของไทยเป็นแบบตะวันตก ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือต้นแบบของกิจการทหารบกสมัยปัจจุบัน ดังนั้น จึงสามารถอนุมานได้ว่า กองทัพบกได้เริ่มมีขึ้นแล้วในสมัยนั้น ส่วนสถานที่ตั้งของกองบัญชาการกองทัพบกตั้งแต่เริ่มแรก และเปลี่ยนแปลงไปอย่างใดนั้น จะทราบได้จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของ กองบัญชาการกองทัพบกควบคู่กันไป ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ กองบัญชาการกองทัพบก สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงราชสมบัติ เมื่อ พ.ศ.๒๓๔๙ กิจการแรกที่พระองค์ทรงกระทำ คือ ทรงตั้งเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ว่าที่สมุหพระกลาโหมขึ้นเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ดำรงตำแหน่งสมุหพระกลาโหม และให้จัดการเรื่องกิจการทหารเป็นการด่วน โดยให้ปรับปรุงกองทัพบกให้เป็นแบบสมัยใหม่ และมีประสิทธิภาพที่สามารถป้องกันประเทศชาติได้ ทั้งนี้เพราะประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกได้แผ่อิทธิพลเข้ามาอยู่เหนือประเทศทางภูมิภาคเอเชียตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ และมีท่าทีคุกคามต่อประเทศไทยยิ่งขึ้น ตามลำดับ สำหรับการปรับปรุงในด้านวิทยาการนั้น พระองค์ทรงจ้าง ร้อยเอก อิมเปย์ และ ร้อยเอก น็อกส์ ชาวอังกฤษ ซึ่งเดินทางจากอินเดียผ่านเข้ามาทางพม่า ให้เป็นครูฝึกหัดทหารบก ทั้งทหารของวังหน้าและวังหลวง ดังนั้นใน พ.ศ.๒๓๙๕ กองทหารที่ได้รับการฝึกและจัดแบบตะวันตก มีดังนี้ (๑) กองรักษาพระองค์อย่างยุโรป (๒) กองทหารหน้า (๓) กองปืนใหญ่อาสาญวน

กองทหารหน้าเป็นหน่วยที่ได้รับการฝึกแบบใหม่ มีอาวุธใหม่ และมีทหารประจำการมากกว่าทหารหน่วยอื่นๆ ทั้งยังมีความชำนาญในการรบมาพอสมควร เนื่องจากได้เข้าสมทบในกองทัพหลวงไปทำศึกที่เมืองเชียงตุง เมื่อปี พ.ศ.๒๓๙๕ และ พ.ศ.๒๓๙๖ การศึกทั้ง ๒ ครั้งนี้ กองทหารหน้าได้สำแดงเกียรติภูมิในหน้าที่ของตนไว้อย่างน่าชมเชย จึงเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างมาก ยามปกติกองทหารหน้ามีหน้าที่เข้าขบวนแห่หน้าตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกคราว นอกจากนั้นยังมีหน้าที่ปราบปรามโจรผู้ร้ายตามหัวเมืองต่างๆ เช่น ปราบปรามพวกอั้งยี่ที่มณฑลปราจีน และเมืองชลบุรีอีกด้วย จึงนับได้ว่า "กองทหารหน้า" นี้เองเป็นรากเหง้าของกองทัพบกในปัจจุบันนี้

กิจการทหารบกได้รุดหน้าไปอีก เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงมหิศวรินทราธิราช ดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการกองทหารหน้าใน พ.ศ.๒๓๙๘ พระองค์ทรงรวบรวมกองทหารที่อยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วกรุงเทพฯ มารวมไว้ที่เดียวกัน คือโรงทหารสนามไชย กองทหารดังกล่าวคือ

๑. กองทหารฝึกแบบยุโรป (เดิมอยู่ริมคลองโอ่งอ่างฝั่งตะวันออก)
๒. กองทหารมหาดไทย (ซึ่งถูกเกณฑ์มาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ)
๓. กองทหารกลาโหม (ซึ่งถูกเกณฑ์มาจากหัวเมืองฝ่ายใต้)
๔. กองทหารเกณฑ์หัต (คือพวกขุนหมื่นสืบบก กองทหารเกณฑ์หัตนี้ ขึ้นกับกอง

ทหารหน้า)

จะเห็นได้ว่า การจัดการทหารบกแบบตะวันตกหรือกองทัพบกปัจจุบันนี้เริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เป็นไปในวงแคบ อำนาจในการปกครองบังคับบัญชาทหารในกรุงเทพฯ แยกออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ทหารที่สังกัดพระบรมมหาราชวังขึ้นโดยตรงต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนทหารที่สังกัดพระบรมราชวัง หรือวังหน้า ขึ้นโดยตรงต่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนทหารในหัวเมืองก็แยกขึ้นกับ สมุหพระกลาโหม และสมุหนายก ยังไม่มีกองบัญชาการกองทัพบกเป็นหน่วยควบคุมดูแลกิจการของกองทัพเป็นส่วนรวมสำหรับโรงทหารและสนามฝึกหัดทหารที่สุดแล้วแต่ว่าขึ้นอยู่กับผู้ใด ใครเป็นผู้บัญชาการของทหารหน่วยใด โรงทหารก็จะตั้งอยู่บริเวณบ้านท่านผู้นั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์มิได้แถลงพระบรมราโชบายในการจัดการทางทหารไว้เป็นที่เด่นชัด อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ รวมทั้งวิธีการทางทหาร ตลอดจนพระปรีชาญาณในการบริหารประเทศแล้วอาจพิจารณาได้ว่า พระองค์น่าจะทรงมีพระราชประสงค์ในการจัดการทางทหารเป็น ๒ ประการ คือ

๑. การปฏิรูปการทหารเพื่อความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์
๒. การปฏิรูปการทหารเพื่อความเจริญทางด้านทหารเอง และให้เหมาะสมกับกาลสมัย ตลอดจนสามารถรักษาความปลอดภัยให้แก่ประเทศชาติ

เนื่องจากการทหารในสมัยนั้นยังเป็นไปในลักษณะกระจัดกระจาย อยู่ในสังกัดอำนาจของบุคคลหลายฝ่าย จึงทำให้การปฏิรูปการทหารของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะแรกมีขอบเขตจำกัด ต่อมาใน พ.ศ.๒๔๑๕ ภายหลังจากการเสด็จไปประพาสสิงคโปร์และปัตตาเวียแล้ว พระองค์โปรดให้ปรับปรุงการทหารให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยนำแบบอย่างการทหารที่ชาวยุโรปนำมาฝึกทหารในอาณานิคมของตน แต่ได้ดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพของประเทศไทย สำหรับทางด้านทหารบก โปรดให้แบ่งหน่วยทหารออกเป็น ๗ หน่วย ดังนี้ กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์, กรมทหารรักษาพระองค์, กรมทหารล้อมวัง, กรมทหารหน้า, กรมทหารปืนใหญ่, กรมทหารช้าง, กรมทหารฝึพาย

ทหารบกทั้ง ๗ หน่วยนี้ มีเจ้านายและข้าราชการซึ่งเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นผู้บังคับบัญชา และขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับกรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ นับว่าเป็นหน่วยต้นกำเนิดของความเจริญในกิจการทหารแบบใหม่ โดยพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งได้รับการฝึกที่ดีที่สุดในสมัยนั้น นอกจากนั้นยังได้โปรดให้สร้างตึก ๒ ชั้น ข้างประตูพิมานไชยศรี เป็นที่อยู่ของนายสิบและพลทหาร ส่วนนายทหาร โปรดให้สร้างตึก ๒ ชั้น ชั้นที่ริมกำแพงด้านหน้าพระบรมมหาราชวัง ให้เป็นที่อยู่อาศัย ทั้งยังโปรดให้สร้างสโมสรทหารมหาดเล็ก หรือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า หอคองคอเดีย อีกด้วย

นอกจากกรมมหาดเล็กฯ แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงทำนุบำรุง กรมทหารหน้า และกรมทหารปืนใหญ่ ซึ่งเป็นกรมทหารที่มีระเบียบและยุทธวิธีอย่างใหม่มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เช่น โปรดให้ตั้ง "โรงเรียนคณะเต็ททหารหน้า" ขึ้นที่วังสราญรมย์ ในปีเดียวกันกับ "โรงเรียนทหารมหาดเล็ก" โรงเรียนทั้งสองนี้เป็นสถานที่วางรากฐานให้แก่วิชาซีพทหาร และเป็นแหล่งเตรียมบุคลากรเพื่อการปฏิรูปการทหารในระยะต่อมา สำหรับที่ตั้งของโรงทหารหน้า จากตำนาน กรมทหารบกรบที่ ๔ ได้กล่าวไว้ว่า "ระเบียบการปกครองในกรมทหารหน้าดีขึ้น และตั้งอยู่ในความเจริญรุ่งเรืองทั้งกำลังและวิชา เพราะเหตุว่าได้รับพระบรมราชูปถัมภ์และความสามารถของผู้บังคับการ ได้เริ่มสร้างโรงทหารหน้าขึ้นเป็นตึกใหญ่ ซึ่งภายหลังปรากฏนามว่า ศาลายุทธนาธิการ ที่เป็นศาลาว่าการกลาโหมในปัจจุบันนี้"

พ.ศ.๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงหารือกับพระบรมวงศานุวงศ์ และเสนาบดี ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจัดการทหารอย่างใหม่เป็นระเบียบแบบแผนและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้น ในวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ.๒๔๓๐ จึงได้มี "ประกาศจัดการทหาร" ขึ้น โดยตั้ง "กรมยุทธนาธิการ" มีลักษณะเป็นกรมกลางของทหารบก และทหารเรือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงพระราชอิสริยยศตำแหน่ง "จอมทัพ" สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ทรงเป็น "ผู้บังคับบัญชาการทั่วไป" และเพื่อให้หน่วยทหารได้รับการบังคับบัญชาดูแลได้ทั่วถึง จึงทรงแต่งตั้งตำแหน่งผู้ช่วยเหลือผู้บังคับบัญชาทั่วไปอีก ๔ ตำแหน่ง คือ

๑. เจ้าพนักงานใหญ่ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก
๒. เจ้าพนักงานใหญ่ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารเรือ
๓. เจ้าพนักงานใหญ่ ผู้ช่วยผู้บัญชาการใช้จ่าย
๔. เจ้าพนักงานใหญ่ ผู้ช่วยผู้บัญชาการยุทธภัณฑ์

อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข กล่าวคือ การบริหารหน้าที่ต่างๆ พุ่งตรงไปยัง ผู้บังคับบัญชาการทั่วไป ทั้งสิ้น ทำให้งานคั่งค้าง ดังนั้น ในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ.๒๔๓๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ตรา "พระราชบัญญัติเพิ่มเติมจัดการกรมยุทธนาธิการ ร.ศ.๑๐๙" เพื่อปรับปรุงกรมยุทธนาธิการ ให้มีความคล่องตัวในการปฏิบัติงานและเพื่อความเจริญในกิจการทหาร โดยได้ยกฐานะกรมยุทธนาธิการขึ้นเป็น "กระทรวงยุทธนาธิการ" มีที่ตั้งอยู่ในศาลายุทธนาธิการ มีเสนาบดีว่าการกระทรวงยุทธนาธิการเป็นผู้บังคับบัญชา ยกเลิกตำแหน่งผู้บังคับบัญชาทหารทั่วไป และเจ้าพนักงานใหญ่ทั้ง ๔ ตำแหน่ง กระทรวงยุทธนาธิการนี้แบ่งส่วนราชการออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ๑. ฝ่ายพลเรือน ๒. ฝ่ายทหาร

ฝ่ายทหาร ได้กำหนดหน้าที่และสายการบังคับบัญชากำลังทหารบก และทหารเรือ ผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของทหารแบ่งออกเป็น ผู้บัญชาการทหารบก และผู้บัญชาการทหารเรือ โดยรองผู้

บัญชาการทหารทั้ง ๒ กรม เรียกว่า ปลัดทหารบกใหญ่ ยกกระบัตรทหารบกใหญ่ และปลัดทหารเรือใหญ่

พ.ศ.๒๔๓๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดองค์การบริหารราชการแผ่นดินในส่วนต่างๆ ขึ้นเป็น ๑๒ กระทรวง รวมทั้งกระทรวงกลาโหม ส่วนกระทรวงยุติธรรม ถูกลดฐานะลงเป็น "กรมยุติธรรม" ขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมีหน้าที่เกี่ยวกับทหารบกเพียงอย่างเดียว แต่เนื่องจากเป็นกรมที่มีความสำคัญจึงคงให้ผู้บัญชาการทหารบกมีฐานะเทียบเท่าเสนาบดีว่าการกระทรวง กรมยุติธรรมในครั้งนี้มีฐานะเดียวกับกองทัพบกในปัจจุบัน จึงนับได้ว่า กรมยุติธรรมใน พ.ศ.๒๔๓๕ คือต้นกำเนิดของกองทัพบก ส่วนกระทรวงกลาโหม ใน พ.ศ.๒๔๓๗ มีหน้าที่บังคับบัญชากรมทหารบก (กรมยุติธรรม) และกรมทหารเรือ ทั้งยังย้ายที่ว่าการกระทรวงกลาโหม จากศาลาลูกขุนใน ซึ่งอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังชั้นนอกออกมาอยู่ที่ตึกศาลาว่าการกระทรวงยุติธรรม

ครั้นถึง พ.ศ.๒๔๔๐ จอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ทรงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการเปลี่ยนแปลงกองทัพไทย ให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทรงแก้ไขสายงานฝ่ายอำนวยการภายในกรมยุติธรรม โดยทรงจัดตั้ง "กรมเสนาธิการทหารบก" ขึ้น เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ.๒๔๔๑ พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก เป็นพระองค์แรกและในเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๔๔๔ ทรงดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการกรมยุติธรรม บังคับบัญชาทหารบกทั่วไป

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์ทรงสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกแซนด์เฮิสต์ ประเทศอังกฤษ ทั้งยังทรงรับราชการในกรมทหารราบเบาเดอรัม และค่ายฝึกทหารปืนใหญ่ที่ประเทศนั้น นับว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ได้ทรงศึกษาวิชาทหารบกจากต่างประเทศโดยเฉพาะ เมื่อพระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ จึงทรงปรับปรุงกิจการทหารบกให้ดียิ่งขึ้น และเจริญก้าวหน้าตามแบบอย่างทหารในทวีปยุโรป พระองค์ทรงให้มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารกิจการทหารใหม่ เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๕๓ โดย

๑. เปลี่ยนชื่อกรมยุติธรรมเป็น กระทรวงกลาโหม มีหน้าที่ดูแลการปกครองเฉพาะกิจการทหารบก

๒. ยกกรมทหารเรือ ขึ้นเป็น กระทรวงทหารเรือ

๓. จัดตั้งสภาป้องกันพระราชอาณาจักร ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกระทรวงกลาโหม และกระทรวงทหารเรือ

ดังนั้น สถานที่ตั้งกองบัญชาการกองทัพบกในรัชกาลนี้คือ ศาลาว่าการกลาโหม นั่นเอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นทหารบกโดยอาชีพ กล่าวคือ ทรงศึกษาวิชาทหารบกจากวิทยาลัยการทหารวูลิช ประเทศอังกฤษ และวิชาเสนาธิการทหาร จากโรงเรียนเสนาธิการฝรั่งเศส พระองค์ทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะทำนุบำรุงกิจการทหารบกให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น แต่ปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและการขาดแคลนงบประมาณแผ่นดิน ทำให้รัฐบาลมีความจำเป็นต้องตัดทอนรายจ่าย และส่งผลกระทบต่อกิจการทหารในสมัยของพระองค์ด้วย มีการยุบกรมกองและปลดข้าราชการตำแหน่งต่าง ๆ ลง ต่อมาในวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๗๕ ทรงมีพระบรมราช

โองการโปรดเกล้าฯ ให้ยุบกระทรวงทหารเรือ รวมเข้ากับกระทรวงกลาโหม ให้เสนบดี กระทรวงกลาโหมมีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชาการทหาร ๓ ฝ่าย คือ ทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ ปัญหาและผลสะท้อนจากการตัดทอนรายจ่ายในราชการทหารนี้เองเป็นสาเหตุนำไปสู่ความยุ่งยากทางการเมือง และในที่สุดให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ใน พ.ศ. ๒๔๗๕

๒.๒.๒ กองบัญชาการกองทัพบก หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการที่เคยดำรงตำแหน่งชั้นสูงในกองทัพบก ถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งจนหมด และได้มีการบรรจุบุคคลอื่นเข้าดำรงตำแหน่งแทน โดยมี นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นผู้บัญชาการทหารบก และนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ อย่างไรก็ตามงานในหน้าที่ผู้บังคับบัญชาทหารบกกลับอยู่ในมือของ นายพันเอก พระยาสุรเดช เนื่องจากมีความสามารถและความเชี่ยวชาญทางวิชาการทหารสูง จึงมีบทบาทในการจัดราชการทหารอยู่ระยะหนึ่ง พลโท ประยูร ภมรมนตรี ได้เล่าไว้ในหนังสือ "ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า" ว่า "นายพันเอก พระยาสุรเดช ได้ย้ายกองบัญชาการบางส่วนไปไว้ที่ วังบางขุนพรหม เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ แต่เข้าไปทำงานอยู่ไม่นาน ในเดือนกันยายนปีเดียวกันนั้น พระยาทรงสุรเดช ได้ก่อความไม่สงบขึ้น โดยมีนัยหมายที่จะเปลี่ยนแปลงบุคคลในระดับสูง ทั้งทางด้านการทหารและพลเรือนเสียใหม่ แต่ไม่สำเร็จ" วังบางขุนพรหมจึงว่างลง แต่วังนี้ได้ถูกใช้เป็นที่ประชุมทางทหารที่สำคัญมากอีกครั้งหนึ่งเมื่อกลางเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ในคราวนั้นเรียกว่า "กองบังคับการทหารบกในวังบางขุนพรหม" โดยที่ประชุมได้มีมติสนับสนุนให้ พันเอก หลวงพิบูลสงคราม ขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

จะเห็นได้ว่า วังบางขุนพรหม ได้เป็นส่วนหนึ่งของกองบัญชาการกองทัพบกเท่านั้น เพราะตัวกองบัญชาการกองทัพบกที่แท้จริงยังคงอยู่ภายในศาลาว่าการกลาโหม

เมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และผู้บัญชาการทหารสูงสุด ขณะนั้น ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ทางทหาร ด้วยการนำกำลังกองทัพบกส่วนใหญ่ขึ้นไปอยู่ทางภาคเหนือ แล้วจัดตั้งเป็นกองทัพบกพายัพขึ้น กับได้วางแผนการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปอยู่เพชรบูรณ์ "ทั้งนี้เพื่อรักษาอธิปไตยของไทยให้พ้นจากการยึดครองของญี่ปุ่น และในขณะเดียวกัน ก็พยายามรักษากำลังทัพของไทยมิให้กองทัพญี่ปุ่นปลดอาวุธ แผนการนี้เป็นแผนที่จะใช้พื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นป้อมปราการต่อสู้ตายกับศัตรู" เมื่อภัยสงครามได้ทวีความรุนแรงขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๖ กองบัญชาการกองทัพบกสนามได้อพยพส่วนหนึ่งจากกรุงเทพฯ ไปตั้งที่ ตำบลวังรุ อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแผนการย้ายเมืองหลวงดังกล่าว

เมื่อสงครามยุติ ได้มีการปรับปรุงกองทัพบกให้เหมาะสมกับสถานการณ์ตามลำดับ คือ ใน พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้เปลี่ยนแปลงระเบียบการจัดส่วนราชการตามแบบกองทัพบกสหรัฐฯ โดยแบ่งส่วนราชการออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนกำลังรบ กองบัญชาการกองทัพบกที่อยู่ส่วนกลาง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้เพิ่มส่วนการศึกษาขึ้นอีก รวมเป็น ๔ ส่วน ทั้งยังได้ตั้งสำนักงานเลขานุการกองทัพบกขึ้น ส่วนกลาง ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น "ส่วนบัญชาการ" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ ต่อมา กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นอีกหลังจากที่ได้สลายตัวไป เนื่องจาก จอมพล ป.พิบูล

สงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยได้จัดตั้งกองบัญชาการทหารสูงสุด ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นหน่วยขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม กองทัพบกจึงเป็นหน่วยขึ้นตรงต่อกองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบกได้ทำการปรับปรุงแก้ไขการจัดส่วนราชการที่สำคัญ ๕ ส่วน คือ ส่วนบัญชาการ ส่วนกำลังรบ ส่วนส่งกำลังบำรุง ส่วนภูมิภาค และส่วนการศึกษา และยังคงใช้การจัดส่วนราชการเช่นนี้มาจนปัจจุบัน ส่วนบัญชาการ หรือกองบัญชาการกองทัพบกคงตั้งอยู่ภายในกระทรวงกลาโหม มีหน้าที่ควบคุม บังคับบัญชา และอำนวยความสะดวกให้ดำเนินงานของกองทัพบก ทั้งในยามปกติและยามสงคราม เป็นไปอย่างเหมาะสม ถูกต้อง รวดเร็ว และสำเร็จลุล่วงไปตามภารกิจที่ได้รับมอบหมาย^๒

๒.๓ แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทเป็นสิ่งที่ทุกคนมี เป็นการแสดงออกโดยทางกายภาพและความคิดวางแผนเป็นการกระทำของบุคคลที่ต้องปฏิบัติตามตำแหน่งหน้าที่สังคม รวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับลักษณะต่างๆ เมื่อว่าโดยหลักการแล้ว บทบาทที่มี ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ บทบาทโดยธรรมชาติที่ต้องปฏิบัติต่อกันโดยสายเลือดบ้าง โดยภาระหน้าที่ที่ติดมาแต่กำเนิด เช่น พ่อแม่กับลูก หรือโดยอาชีพ เช่น ครูกับนักเรียน รัฐบาลกับพลเมือง ผู้แทนราษฎร (ส.ส.) กับระบบรัฐสภา สมณพราหมณ์กับ บุคคลที่อยู่ครองเรือน และบทบาทที่สังคมแต่งตั้งให้ มอบหมายหรือกำหนดให้ โดยให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารองค์กรในระดับต่างๆ ให้เป็นกรรมการโดยตำแหน่งหรือโดยแต่งตั้งมีภารกิจ มีหน้าที่รับผิดชอบนั้นๆ เป็นระยะถาวรหรือชั่วคราว เช่น การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ผู้อำนวยการวิทยาลัย อธิบดีมหาวิทยาลัย รวมทั้งบทบาทของพระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ เช่น เป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เป็นต้น

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร กล่าวว่า บทบาท คือการกระทำหรือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มที่อยู่ในสภาพนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Linto ที่กล่าวว่า สถานภาพหรือตำแหน่งเป็นตัวกำหนดบทบาทให้แก่บุคคล สถานภาพ เป็นนามธรรม หมายถึงฐานะหรือตำแหน่ง ในขณะที่ดอยส์ แอน เคราส์ กล่าวว่า บทบาทเป็นสิ่งที่เรารู้สึกได้และสังเกตได้ในชีวิตประจำวันซึ่งอาจพิจารณาได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Prescribed Role) เป็นบทบาทที่เกิดขึ้นจากความคาดหวังของตนเองในสถานการณ์ต่างๆ เช่น ในขณะที่เป็นประธานกลุ่ม เป็นสมาชิกในกลุ่ม เป็นต้น

๒. บทบาทที่รับรู้จากตำแหน่ง (Subjective Role) เป็นบทบาทที่คนรับรู้ตำแหน่งของตนเองในขณะที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น เมื่อเป็นหัวหน้า พ่อ แม่ ครู เป็นต้น

^๒ กองพลทหารราบที่ ๔, ประวัติกองบัญชาการกองทัพบก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา www.rta.mi.th/history/rta_history.htm [๒๐ ก.ย. ๕๗].

๓. บทบาทที่คนในสังคมกำหนดขึ้น (Enacted Role) เป็นบทบาทที่บ่งบอกพฤติกรรมอันแน่ชัดของบุคคลเช่น ผู้หญิงต้องทำอะไรในฐานะแม่บ้าน ตำรวจต้องทำอะไรในฐานะเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ เป็นต้น^๓

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรม

กองพลทหารราบที่ ๔ ให้ความสำคัญกับข้าราชการกองพลทหารราบที่ ๔ ในด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑) จัดกิจกรรมกันเดินทางไกลเพื่อพัฒนาทำความสะอาด โบสถ์ วิหาร ศาลา วัด กุฏิพระสงฆ์ ๒) อนุศาสนาจารย์อบรมศีลธรรมหรือนิมนต์พระมาเทศน์ให้ข้าราชการฟังเดือนละ ๑ ครั้ง เพื่อให้ข้าราชการได้รับฟังคำสอนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ๓) จัดกิจกรรมให้ข้าราชการทหาร นายทหารสัญญาบัตร นายทหารประทวน และพลทหาร ร่วมถวายเทียนจำนำพรรษาในวันเข้าพรรษา ๔) ร่วมกิจกรรมเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วิสาขบูชา, วันมาฆบูชา, วันอาสาฬหบูชา กับวัดที่ กองพลทหารราบที่ ๔ ดูแลรับผิดชอบ และที่วัดประจำจังหวัด เช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ๕) ส่งข้าราชการเข้าร่วมโครงการพัฒนาบุคลากรกองทัพก ฌ วัดอัมพวัน จ.สิงห์บุรี (ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ฌ ศูนย์พัฒนาจิตใจกองทัพก) ๖) ส่งข้าราชการเข้าร่วม บรรพชา - อุปสมบท นาคหมู่ โครงการเฉลิมพระเกียรติ ๕ ธันวาคมราช เพื่อให้ข้าราชการได้ใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในหน้าที่การงานและในชีวิตประจำวัน

การส่งเสริมพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้ข้าราชการกองพลทหารราบที่ ๔ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น การส่งเสริมพระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนการให้การศึกษาและถ่ายทอดขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคม เพราะการมีหลักพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญที่บอกถึงความเจริญทางด้านจิตใจ และนำไปสู่ความเจริญทางด้านสังคม หากข้าราชการกองพลทหารราบที่ ๔ ได้รับการอบรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นกิจวัตรแล้ว ก็จะทำให้ข้าราชการทหารซึ่งเป็นร้วของชาติ มีความมั่นคงทางด้านจิตใจ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

ในการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของข้าราชการกองพลทหารราบที่ ๔ ปัจจุบัน ในการส่งเสริมและบำรุงพระพุทธศาสนาได้ศึกษาจากแผนงานของฝ่ายอนุศาสนาจารย์กองพลทหารราบที่ ๔ ตัวอย่างของข้าราชการกองพลฯ ที่สามารถสะท้อนภาพรวมของสังคมชาวพุทธได้เป็นอย่างดีจากการศึกษาสามารถแบ่งประเภทกิจกรรมการส่งเสริมและการบำรุงพระพุทธศาสนาได้ดังนี้

^๓ พระครูสิริรัตนาวุธ (ทวี ฐานวโร), “บทบาทของพุทธศาสนตรบัณฑิตในจังหวัดพิษณุโลก”, รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

- ๑) บทบาทการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- ๒) บทบาทการมีส่วนร่วมในการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนาสถาน
- ๓) บทบาทการปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

กองพลทหารราบที่ ๔ นิมนต์พระมาบิณฑบาตรรับข้าวสารอาหารแห้ง โดยให้ข้าราชการได้ใส่บาตรร่วมกัน ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังนิมนต์พระมาเทศนาธรรมให้กับข้าราชการกองพลทหารราบที่ ๔ ได้รับฟังเดือนละหนึ่งครั้งด้วย เพื่อกิจกรรมทั้ง ๓ ด้าน เป็นการสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จากสถิติข้อมูลพบว่าข้าราชการกองพลทหารราบที่ ๔ มีกิจกรรมด้านศาสนา ศรัทธาในกิจกรรมการ บริจาคบำรุงและส่งเสริมการศึกษาของพระเถร พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวว่าการรักษาพระพุทธศาสนา คือรักษาพระธรรมและวินัย รู้พระธรรมวินัย และยึดเอาธรรมวินัยเป็นหลักเป็นเกณฑ์วินิจฉัย

ความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย หรือเรียกสั้นๆ ว่า “บวชเรียน” ต้องเน้นต้องย้ำกันไว้ เพราะเป็นทั้งการรักษาพระพุทธศาสนา เป็นการทำให้พระพุทธศาสนา ปรากฏ และทำให้คนได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนา เราพูดว่าจะรักษาพระพุทธศาสนาก็ต้องรู้ว่าเนื้อตัวของพระพุทธศาสนาอยู่ที่ไหน หรือว่าอะไรเป็นเนื้อตัวของพระพุทธศาสนา มิฉะนั้น พูดว่ารักษาพระพุทธศาสนา แต่อาจจะไปรักษาอะไรก็ไม่รู้ ที่ไม่ใช่พระพุทธศาสนาเลย ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับพระพุทธศาสนาก็ได้ บางทีก็ได้แค่เปลือกหรือเครื่องห่อหุ้มเหมือนจะรักษาคน กลับไปเอา ขี้เห่งขี้โคล หรืออย่างดีก็ได้แค่เสื้อผ้าที่คนสวมใส่

พระธรรมวินัยเป็นเนื้อตัวของพระพุทธศาสนา ตัวแท้ของพระพุทธศาสนาอยู่ที่พระธรรมวินัย จะรักษาพระพุทธศาสนาก็ต้องรักษาพระธรรมวินัย และยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลักเป็นเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา เราจะรักษาพระธรรมวินัย และเอาพระธรรมวินัยมาตั้งเป็นหลักเป็นเกณฑ์ได้อย่างไร ก็ต้องมีการศึกษาเล่าเรียน เมื่อเล่าเรียนก็รู้ เมื่อรู้แล้วนำมาปฏิบัติ พระธรรมวินัยก็ปรากฏออกมาในการประพฤติปฏิบัตินั้น เช่น ในจริยวัตรของพระเถรเป็นต้น และเมื่อคนประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระเถรนำมาสั่งสอนประชาชนก็จะได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนา เช่น ทำให้สังคมมีศีลธรรม อยู่กันสงบเรียบร้อยร่มเย็นเป็นสุข และชีวิตพัฒนาดียิ่งขึ้นไป ถ้าตัวเราเองไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย แต่ช่วยสนับสนุนพระเถรให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ก็เท่ากับช่วยรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนา ยิ่งถ้าตัวเองก็ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยด้วย สนับสนุนผู้อื่นด้วย ก็ประเสริฐที่สุด

ฟันเฟืองสำคัญในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ การพัฒนาจิตใจคนทั้งประชาชนทั่วไปและกลุ่มบุคคลหลักทั้งสามกลุ่มที่กล่าวแล้วให้มีคุณธรรมและจริยธรรมนั้น นับว่าเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง แต่แม้กระนั้นก็ตามถ้าหากใช้กลยุทธ์อย่างเหมาะสมก็ย่อมจะสามารถทำได้ กลยุทธ์สำคัญคือการเลือกฟันเฟืองสำคัญที่จะสามารถช่วยขับเคลื่อนสังคมทั้งระบบให้เคลื่อนไหวไปใน

ทิศทางที่ต้องการได้ แล้วจึงเข้าส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่อพี่น้องเหล่านั้นอย่างจริงจังพี่น้องสำคัญดังกล่าวก็ได้แก่

๑. พระสงฆ์
๒. นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน
๓. สื่อมวลชน
๔. ข้าราชการพลเรือน
๕. ข้าราชการทหาร
๖. องค์กรเอกชนต่างๆ ซึ่งรวมพ่อค้าอยู่ด้วย

เป็นที่น่าสังเกตและน่าสงสัยว่า เหตุใดจึงไม่ถือว่านักการเมืองเป็นพี่น้องสำคัญด้วย ทั้งๆ ที่เป็นกลุ่มหนึ่งในสามของกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งต่อความมั่นคงแห่งชาติดังได้กล่าวมาแล้ว เหตุผลสำคัญก็คือ การแก่นักการเมืองนั้นแก้ยาก เพราะนักการเมืองโดยทั่วไปย่อมมุ่งต่ออำนาจและผลประโยชน์ โดยไม่ค่อยสนใจต่อคุณธรรม และพระสัทธรรม แต่ถ้าหากเราสามารถไขลานต่อพี่น้องทั้ง ๖ ดังกล่าวได้แล้ว ก็ย่อมจะทำให้ประชาชน และผู้มีสิทธิเลือกตั้งส่วนใหญ่มีคุณธรรม และจะเลือกนักการเมืองที่ดีเข้ามาโดยอาศัยคาถา “๘ ต้อง ๑๒ ห้าม” กล่าวคือ ๘ ต้อง (๑)คุณธรรมดี (๒)มีความรู้ (๓)กล้าและสู้ (๔)อยู่กับประชา (๕)มีฐานะ (๖)มุ่งเสียสละ (๗)ใฝ่สมณะ (๘)รักประชาธิปไตย และ ๑๒ ห้าม (๑)คนหลายใจ (๒)ใฝ่ขายตัว (๓)ประวัติด่าง (๔)มั่วอบาย (๕)หมายอำนาจ (๖)ฉลาดโกงกิน (๗)ลิ้นตระบัด (๘)ขาดคุณธรรม (๙)พรา้งเซ่งลี (๑๐)หวังกลบขี้ (๑๑)หนีสินหนา (๑๒)พ่อค้ามาเพีย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระปรีชาญาณ หยั่งเห็นความสำคัญของบ้านเมือง ๒ ประการ คือ วัดกับวัง ทั้ง ๒ สถาบันไม่อาจแยกจากกันได้ ต้องอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงจะเกิดประโยชน์ วัดในสมัยก่อนมีความสำคัญ ต่อสังคมไทยอย่างมาก เพราะวัดเป็นที่ประชุมของกลุ่มคน คือ เป็นศาลาประชาคม เป็นที่เล่าเรียน เป็นโรงเรียน เป็นวิทยาลัยของอนุชนไทย วัดมีคุณค่าในทางวิชาการ ตลอดจนในทางศิลปะ ฉะนั้นวัดจึงเป็นที่ผลิตข้าราชการ ผู้มีความรู้ ทั้งยังเป็นแหล่งรวมของศิลปะด้านต่างๆ เช่น ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม วัดจึงเป็นสถานที่ที่ทุกคน มีสิทธิ์มาชื่นชม มามีส่วนร่วมได้ เป็นการลดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคม เป็นศูนย์กลางของความคิดความอ่านของคนทั้งปวง พระภิกษุมิฐานะเป็นผู้นำของชาวบ้าน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเล็งเห็นความสำคัญข้อนี้ จึงได้ทรงมุนานะ พระราชหฤทัยในอันที่จะยกยอพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ขึ้น ได้รับเป็นพระราชธรรมาภิบาล การพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านปริยัติ คือ การบำรุงพระคัมภีร์ คำสอนให้บริสุทธิ์ และการปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ จึงปรากฏว่าได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ในปีพุทธศักราช ๒๓๓๑ และทรงออกกฎหมายสำหรับพระสงฆ์ เพื่อความเรียบร้อยของสังฆมณฑล ให้เป็นหลักแก่บ้านเมืองสืบไป การสังคายนาพระไตรปิฎก มีรายละเอียดในพระราชพงศาวดารว่า

“พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชรำพึง ถึงพระไตรปิฎกธรรม อันเป็นมูลรากแห่งพระปริยัติศาสนา ทรงพระราชศรัทธาพระราชทาน พระราชทรัพย์เป็นอันมาก ให้เป็นค่าจ้างจารจารึก พระไตรปิฎกลงลานแต่บรรดามีฉบับในทีเดียว ที่เป็นอักษรลาว อักษรรามัญ ก็ให้ชำระแปลงออกเป็นอักษรขอม สร้างขึ้นไว้ในตู้ ณ หอพระมณเฑียรธรรม และสร้างพระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ ให้เล่าเรียนทุกๆ พระอารามหลวงตามความปรารถนา

จึงมีนไวยวรรณารถ กราบทูลว่า พระไตรปิฎกซึ่งทรงพระราชศรัทธาสร้างขึ้นไว้ ทุกวันนี้ อักษรขบพญายุชนะตกว่าวิปลาอยู่แต่ฉบับเดิม หากผู้ที่มีจะทำนุบำรุงตกแต่มี ดัดแปลงให้ถูกต้องบริบูรณ์ขึ้นมิได้ ครั้นได้ทรงสดับจึงทรงพระราชปรารภว่า พระบาลี และอรรถกถาฎีกาพระไตรปิฎก ทุกวันนี้ เมื่อผิดและเพี้ยนวิปลาอยู่เป็นอันมากฉะนั้น จะเป็นคัมภีร์พระศาสนากระไรได้ ฯลฯ สัตว์โลก ทั้งปวงจะหาที่พึ่งมิได้ ในอนาคตภายหน้า ควรจะทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาไว้ให้ถาวรวัฒนาการ เป็นประโยชน์แก่เทพยตามนุษย์ทั้งปวง จึงจะเป็นพระบรมโพธิญาณบารมี”

ทรงพระราชดำริฉะนี้แล้ว จึงดำรัสให้ประชุมพระราชวงศานุวงศ์ มีสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นประธานในพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท ให้อาราธนา สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญ ๑๐๐ รูป มารับพระราชทานฉนั้น ครั้นเสด็จสังฆทัตถกิจแล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงถวายนมัสการ ดำรัสเผด็จตามพระราชอาณัติทั้งปวงว่า พระไตรปิฎกธรรมทุกวันนี้ ยังถูกต้องบริบูรณ์อยู่ หรือพิรุณผิดเพี้ยนประการใด จึงสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะทั้งปวงพร้อมกันถวายพระพรว่า พระบาลี และอรรถกถาฎีกาพระไตรปิฎกทุกวันนี้ พิรุณมาช้านานแล้ว หากษัตริย์พระองค์ใด จะทำนุบำรุงให้เป็นศาสนูปถัมภกมิได้ ฯลฯ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรฯ จึงดำรัสว่า “ครั้งนี้ขออาราธนา พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง จงมีอุตสาหะในฝ่ายพระพุทธจักร ให้พระไตรปิฎกบริบูรณ์ขึ้นให้จงได้ ฝ่ายทั้งอาณาจักร ที่เป็นศาสนูปถัมภกนั้น เป็นพนักงานโยมๆ จะรู้เสียสละชีวิตบูชาพระรัตนตรัย สุดแต่จะให้พระปริยัติบริบูรณ์ เป็นมูลที่จะตั้งพระพุทธศาสนาจงได้”

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ บริจาคพระราชทรัพย์เกณฑ์ให้พระราชวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทำสำรับคาวหวาน เลี้ยงพระผู้ทำสังคายนา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ กอง สมเด็จพระสังฆราช เป็นแม่กองชำระพระสูตรต้นตปิฎกกong ๑, พระวันรัต เป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎกกong ๑, พระพิมลธรรม เป็นแม่กองชำระพระสัททวาพิเศษkong ๑, พระธรรมไตรโลก เป็นแม่กองชำระพระปรมัตถปิฎกกong ๑, พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระเจ้า กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จพระราชดำเนินออกไป ณ วัดมหาธาตุที่สังคายนาทุกวัน วันละ ๒ เวลา ทรงประเคนสำรับในเวลาเช้า เวลาเย็นถวายน้ำอัฐบาน เป็นเหตุให้การสังคายนาได้รวดเร็ว ด้วยทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ตรวจตรา สิ้นเวลา ๕ เดือน ก็เสร็จการสังคายนาจะเห็นได้ว่าทรงให้ความสำคัญแก่การสังคายนาพระไตรปิฎกมาก และได้ทรงทำสังคายนาก่อนการชำระ

ประมวลกฎหมาย ในสายตาคนปัจจุบัน ก็อาจจะว่าไม่ทันสมัย ควรจะชำระกฎหมายสำหรับบ้านเมืองเสียก่อน แต่ถ้าได้ศึกษาสภาพการณ์ในเวลานั้น และได้ศึกษากฎหมายที่ใช้ในบ้านเมืองแล้ว จะเห็นว่ากฎหมายในสมัยนั้น ใช้หลักทางพระพุทธศาสนา เข้าตัดสินทั้งสิ้น จึงได้ทรงให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎก ไว้เป็นหลักเสียก่อนแล้ว จึงชำระประมวลกฎหมายภายหลัง

การพระศาสนา อีกส่วนหนึ่งคือการออกกฎหมายพระสงฆ์ ซึ่งได้ทรงตราขึ้นเป็นคราวๆ เมื่อมีเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่าทรงสวดส่อง ความประพฤติของพระภิกษุอยู่เรื่อยๆ ด้วยทรงทราบดีว่า พระเป็นผู้นำของชาวบ้าน เป็นผู้ได้รับนับถือมากกว่าผู้อื่น ถ้าพระภิกษุ มีศีลจารวัตรวิบัติแล้ว ก็จะทำให้บ้านเมืองย่อยยับไปได้ จึงได้ทรงออกกฎตักเตือนพระภิกษุ ที่กระทำความผิดอยู่เรื่อยๆ

นอกเหนือจากพระราชกิจเกี่ยวกับการศาสนาข้างต้นนี้แล้ว ยังได้ทรงสร้างวัดอารามให้บริบูรณ์ ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธปฏิมาที่ชำรุดเสียหายตามหัวเมืองต่างๆ แล้วให้นำเข้ามารักษาไว้ในพระนคร การด้านศาสนาก็รุ่งเรือง เป็นปึกแผ่นสืบมา ดังพระราชปณิธานที่ทรงตั้งไว้

พระไพศาล วิสาโล ประยุกต์ธรรมเพื่อสังคม พุทธศาสนาคือหนทางสู่ชีวิตที่ดีงามและเป็นสุข หลักธรรมในพุทธศาสนา ไม่ว่าส่วนที่เป็นความจริงของชีวิตและโลก (ที่เรียกว่า “สัจธรรม”) และส่วนที่เป็นแนวทางปฏิบัติทั้งในระดับบุคคลและสังคม (ที่เรียกว่า “จริยธรรม”) ล้วนเป็นไปเพื่อส่งเสริมให้เกิดชีวิตที่ดีงามและเป็นสุขทั้งสิ้น ชีวิตที่ดีงามและเป็นสุขนั้นมี ๔ ด้านและเกิดขึ้นได้จากการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ กาย ความประพฤติ จิต และปัญญา (ภาวนา ๔) อย่างไรก็ตามการพัฒนาทั้งสี่จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยทั้งการฝึกฝนพัฒนาตนและการกล่อมเกลาจากสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป การฝึกฝนพัฒนาตนเป็นเรื่องของความพยายามส่วนบุคคล ส่วนการกล่อมเกลาจากสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นเรื่องของการสร้างเงื่อนไขทางสังคมให้เกื้อกูล

สังคมดีงาม ชีวิตดีงาม บทบาทของสิ่งแวดล้อมต่อการเสริมสร้างชีวิตที่ดีงามนั้น เป็นสิ่งที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญมาก ดังเห็นได้จากหลักธรรมว่าด้วยสัปปายะ ๗ ที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ผู้ปฏิบัติธรรมรู้จักเลือกหาสถานที่เหมาะสมสำหรับการบำเพ็ญภาวนา เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ มีดินฟ้าอากาศที่เหมาะสม อาหารไม่ขาดแคลน มีบุคคลที่เอื้อเฟื้อหรือเหมาะสม เป็นต้น ไม่ใช่แต่การพัฒนาจิตเท่านั้น การพัฒนาพฤติกรรม(หรือศีล)ก็ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมซึ่งรวมไปถึงสภาพสังคมที่มีการบริหารจัดวางเงื่อนไขที่ถูกต้อง ดังเห็นได้จากคำสอนในกฎทันทสูตรที่แนะนำให้พระราชากแก้ปัญหาอาชญากรรมในพระนครด้วยการจัดสรรพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกร ให้เงินทุนแก่ราษฎรผู้มีอาชีพค้าขาย ส่วนข้าราชการนั้น ก็ให้อาหารและเงินเดือนอย่างเพียงพอ ปรากฏว่าในเวลาไม่นานบ้านเมืองก็ปราศจากโจรผู้ร้าย อาณาประชาราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข ผู้คนอยู่ในศีลในธรรม จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าการพัฒนาชีวิตไม่ว่าของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มชน ต้องอาศัยปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญ และปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้หมายถึงตัวบุคคลที่แวดล้อม (เช่น

ครอบครัว หรือกัลยาณมิตร)เท่านั้น หากยังรวมไปถึงการจัดการทางเศรษฐกิจสังคมด้วย แม้การแนะนำสั่งสอนหรือการอบรมจะเป็นสิ่งสำคัญ แต่การสร้างเงื่อนไขทางสังคมให้เหมาะสมก็เป็นสิ่งที่มองข้ามไม่ได้ ดังเห็นได้จากตัวอย่างในกฎทันทสูตร ที่ผู้คนกลับมามีศีลธรรมโดยพระราชาก็ไม่ได้ใช้วิธีนิมนต์พระมาเทศนาสั่งสอนอย่างที่มีคนนิยมเสนอกันในปัจจุบัน ตัวอย่างที่ชัดเจนอีกประการหนึ่งก็คือ ความสำคัญของชุมชนที่เรียกว่า “สงฆ์” การที่พระพุทธองค์ทรงสร้างชุมชนสงฆ์ขึ้นมาก็เพื่อให้เป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาชีวิตของภิกษุ(และภิกษุณี) เพราะทรงตระหนักว่าล้าพังความตั้งใจหรือความเพียรส่วนบุคคลนั้นยังไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ชีวิตเจริญงอกงามได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีสภาพแวดล้อมทางสังคมมาหนุนช่วยอีกทางหนึ่ง จึงทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาให้เป็นรากฐานของชุมชนสงฆ์ พระวินัยนั้นก็คือข้อกำหนดในการสร้างชุมชนสงฆ์ที่ตึงตังขึ้นมา พูดอีกอย่างก็คือเป็นเงื่อนไขในการจัดสร้างและดำรงชุมชนสงฆ์ วินัยมิใช่เป็นเพียงข้อปฏิบัติส่วนบุคคลดังที่มักเข้าใจกันนักในบัดนี้ เมื่อพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและสังคมในฐานะปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อชีวิตที่ดีงาม จึงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดสร้างชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ตึงตังขึ้นมาเพื่อส่งเสริมให้เกิดชีวิตที่ดีงาม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ชีวิตที่ดีงาม แยกไม่ออกจากสังคมที่ตึงตัง ทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตรมีความสำคัญก็เพราะเหตุนี้ อย่างไรก็ตามสังคมปัจจุบันซับซ้อนและกว้างใหญ่กว่าสังคมในอดีตมากนัก ในอดีตเพียงพระราชามีทศพิธราชธรรมหรือตั้งมั่นอยู่ในจักรวรรดิวัตร ก็สามารถทำให้บ้านเมืองมีความสุข มีสภาพที่เกื้อกูลต่อชีวิตที่ดีงามได้ แต่ในปัจจุบันนอกจากผู้นำจะไม่มีอำนาจมากอย่างพระราชาในอดีตแล้ว สังคมยังกว้างใหญ่และซับซ้อนเกินกว่าที่จะอยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของผู้นำคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ สังคมที่ตึงตังมิได้อยู่ในกำมือของตัวบุคคลอีกต่อไป หากขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ในสังคม อาทิ ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ตลอดจนวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลในสังคม ด้วยเหตุนี้การสร้างสังคมที่ตึงตังจึงไม่อาจทำได้ด้วยการเรียกร้องให้คนดีมีคุณธรรม(และเก่ง)มาปกครองบ้านเมืองเท่านั้น หากจะต้องพยายามส่งเสริมให้เกิดเงื่อนไขทางสังคมที่ตึงตัง รวมทั้งโครงสร้างและระบบต่างๆ ในสังคมที่เกื้อกูลต่อชีวิตที่ดีงามด้วย ธรรมจึงมิใช่เรื่องส่วนบุคคลเท่านั้น หากจะต้องนำไปจัดวางให้เป็นพื้นฐานของโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ในสังคมด้วย การปฏิเสธส่วนหลังมีเพียงแต่จะทำให้หลักธรรมในพุทธศาสนามีความหมายและขอบเขตแคบลงเท่านั้น หากยังจะเป็นการทำให้ธรรมถูกแย่งชิงพื้นที่ในสังคมจนถอยร่นมาอยู่ในมุมเล็ก ๆ หรือถูกตีกรอบให้อยู่แต่ในจิตใจหรือชีวิตส่วนบุคคลเท่านั้น ในขณะที่รอบตัวหรือทั่วทั้งสังคมเต็มไปด้วยสิ่งที่สวนทางกับหลักธรรม ในที่สุดแม้แต่พื้นที่ของชาวพุทธก็จะหดแคบลงไปด้วยจนแทบจะไม่มี ความหมายต่อสังคม สภาพดังกล่าวพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้เตือนไว้นานแล้วในพุทธธรรม ว่า ถ้าชาวพุทธไม่สนใจที่จะจัดสรรหรือเสริมสร้างสังคมและชุมชนให้เป็นไปตามหลักธรรมแล้ว สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาก็คือ “เขตแดนแห่งการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาหรือวงการดำเนินชีวิตแบบพุทธจะรัดตัวแคบเข้าและจะ

เป็นแต่ฝ่ายรับ ไม่ได้เป็นฝ่ายรุกเลย ทำให้ชุมชนชาวพุทธถอยร่นห่างออกไปจากสังคมมนุษย์ยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เหมือนหนีไปรวมกันอยู่บนเกาะที่ถูกน้ำล้อมรอบ ขาดจากชาวมนุษย์อื่น” ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุเป็นผู้หนึ่งที่ตระหนักดีถึงความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตที่ติดงอมกับอิทธิพลของโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ของสังคม ดังท่านชี้ให้เห็นว่าระบบการเมืองไม่อาจแยกออกจากศีลธรรมของผู้คนได้ ถ้าต้องการให้คนมีศีลธรรมก็ต้องมีการเมืองที่มีศีลธรรมเป็นพื้นฐาน ดังความตอนหนึ่งในหนังสือเรื่อง เมื่อธรรมครองโลก ว่า “ ระบบศีลธรรมนี้ มันเนื่องกันอยู่กับระบบการเมือง หรือว่าระบบศีลธรรมที่ถูกต้อนั่นเอง มันเป็นรากฐานอันแท้จริงของระบบการเมืองที่ดี ที่จะทำให้โลกนี้มีสันติสุข ” ความคิดดังกล่าวนำไปสู่ข้อเสนอเรื่องการเมืองแบบธัมมิกสังคมนิยม ซึ่งหมายถึง “ระบบการปกครองที่ไม่เห็นแก่ตัวคน และให้ประกอบไปด้วยธรรม”

สร้างสังคมส่งเสริมธรรม ในเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องนำธรรม(และวินัย)ไปจัดสรรสังคมให้เกื้อกูลต่อชีวิตที่ติดงอม เราควรมีแนวทางหรือหลักการอย่างไร? หลักภavana ๔ เป็นหนึ่งในหลักธรรมที่สามารถเป็นแนวทางในการจัดสรรโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ในสังคม ได้ กล่าวคือจะต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาชีวิตทั้ง ๔ ด้าน คือ กาย ความประพฤติ จิต และปัญญา กล่าวอีกนัยหนึ่งสังคมที่ติดงอมควรมี ๔ มิติคือ

มิติทางกายภาพ ผู้คนปราศจากความยากจน ปลอดภัยจากปัญหามลภาวะและภัยธรรมชาติ มีสุขภาพพลานามัยที่ดี ไม่ถูกคุกคามด้วยโรคภัยไข้เจ็บ หรือป่วยเพราะขาดแคลนหรือบริโภคอย่างสิ้นเกิน

มิติทางความประพฤติ ผู้คนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่เบียดเบียน เอาเปรียบ หรือรังเกียจเหยียดฉันทกัน มีการเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของกันและกัน ไม่ถูกรุมเร้าด้วยปัญหาอาชญากรรมหรือภัยสงคราม ครอบครัวและชุมชนมีความมั่นคงและเกื้อกูลกัน

มิติทางจิต ผู้คนมีสุขภาพจิตดี มีความสุขสงบในจิตใจ ไม่เครียด หม่นหมอง รู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว หรือเต็มไปด้วยความโกรธแค้นพยาบาท ไม่หมกมุ่นกับยาเสพติด หรือหาทางออกด้วยการฆ่าตัวตาย

มิติทางปัญญา ผู้คนรู้จักคิด ใช้ความรู้และเหตุผลในการวินิจฉัย ไม่มองและตัดสินด้วยอคติหรืออารมณ์ความรู้สึก สามารถแก้ความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ด้วยปัญญา ผู้คนเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตและรู้เท่าทันความเป็นไปของโลก สังคมที่ติดงอมทั้ง ๔ มิติดังกล่าวจะเป็นไปได้ ลำพังการเทศนาสั่งสอนและการทำตัวเองให้ดีย่อมไม่เพียงพอ หากโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ในสังคมก่อผลตรงกันข้าม คือทำให้ประชาชนยากจนลง หมกมุ่นในอบายมุขมากขึ้น และกระตุ้นให้เกิดการรังเกียจเหยียดฉันทกันด้วยเหตุผลทางศาสนา ภาษา เชื้อชาติ เป็นต้น สิ่งที่จะต้องทำควบคู่กันไปก็คือการเปลี่ยนโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ให้เป็นไปในทางส่งเสริมมิติทั้ง ๔ ให้เป็นจริง กล่าวคือ

ระบบเศรษฐกิจ ส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้อย่างยุติธรรม ไม่ทำให้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งปกป้องผู้ยากไร้จากการเอาเปรียบของผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ผู้คนมีโอกาสดำเนินการเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะหรือของรัฐอย่างเท่าเทียมกัน มีปัจจัยในการผลิตและดำรงชีพขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

ระบบการเมือง ไม่ผูกขาดอำนาจไว้ที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่กระจายอำนาจให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจตั้งแต่ระดับชุมชนไปถึงระดับชาติ รวมถึงการดูแลจัดการทรัพยากรท้องถิ่น มีกลไกที่สามารถป้องกันการใช้อำนาจในทางที่ผิดหรือการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้หลักประกันทางสิทธิเสรีภาพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน มีกลไกการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี เป็นต้น

ระบบการศึกษา ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และฝึกฝนตนในทุกมิติ ไม่หลงติดอยู่กับระบบบริโภคนิยมหรือถูกครอบงำด้วยลัทธินิยมใด ๆ อย่างไร้วิจารณ์ญาณ ผู้คนสามารถพัฒนาและใช้ศักยภาพทั้ง ๔ มิติให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น นอกจากสามารถแก้ปัญหาของตนได้แล้ว ยังสามารถช่วยเหลือส่วนรวมด้วยวิถีทางที่สันติ

ระบบสื่อสารมวลชน ส่งเสริมให้เกิดการบริโภคที่ถูกต้องและมีทัศนคติที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาทั้ง ๔ มิติ ไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจทุนหรือกลุ่มผลประโยชน์ใด ๆ เป็นสื่อกลางที่ส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความเข้าใจกัน การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมทั้งเคารพในความแตกต่างทางความคิดและอัตลักษณ์ การส่งเสริมและขับเคลื่อนให้เกิดระบบทั้งสี่ตามแนวทางดังกล่าวมีความสำคัญมากในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อคำนึงว่ากระแสโลกาภิวัตน์ที่มีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ได้มีส่วนไม่น้อยในการทำให้เกิดวัฒนธรรม ๒ กระแสใหญ่ คือ “วัฒนธรรมแห่งความละโมภ” และ “วัฒนธรรมแห่งความโกรธเกลียด” การเชื่อมโลกให้เกือบจะเป็นหนึ่งเดียวกันนั้นด้วยโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีนั้น ในด้านหนึ่งทำให้ลัทธิบริโภคนิยมแพร่ขยายไปทุกมุมโลกอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน แม้กระทั่งในป่าลึกและภูเขาสูงก็ยังหนีไม่พ้น ระบบโทรคมนาคมที่เชื่อมโยงถึงกันทั้งโลกได้ถูกใช้เพื่อกระตุ้นการบริโภคทั้งวัตถุและภาพลักษณ์อย่างไม่หยุดหย่อน จนผู้คนไม่เคยรู้สึกพอเสียที ในอีกด้านหนึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ได้ทำให้ผู้คนทั่วทั้งโลกได้เผชิญกับการไหลบ่าของอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากตน ไม่ว่าจะเป็นศาสนา เชื้อชาติ และภาษา ระยะห่างทางภูมิศาสตร์ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นกำแพงขวางกั้นคนต่างเชื้อชาติ ศาสนา และภาษา ให้อยู่แยกห่างจากกัน เมื่อพังทลายลงหรือไร้ความหมาย ผู้คนสามารถเดินทางข้ามทวีปหรือข้ามพรมแดนได้ง่ายกว่าแต่ก่อน อีกทั้งยังสามารถดักย้าอัตลักษณ์ของตนผ่านสื่อไร้พรมแดน ผลที่ตามมาก็คือคนต่างอัตลักษณ์ต้องมาอยู่ประชิดกัน แต่แทนที่จะเข้าใจกันมากขึ้น กลับหวาดระแวงกันและรู้สึกว่าคุณลักษณะของตนกำลังถูกคุกคาม จึงพยายามป้องกันอัตลักษณ์ของตนมากขึ้น ซึ่งเท่ากับผลักอีกฝ่ายให้กลายเป็นคนละพวกคนละฝ่ายมากขึ้น ผลก็คือเป็นศัตรูกัน เกิดความโกรธเกลียดต่อกัน ทั้งนี้ยังไม่พูดถึงการแผ่ขยายและรุกรานของทุนที่

ทรงพลังในการเข้ามาตัดดวงผลประโยชน์ในท้องถิ่นอื่นได้อย่างสะดวกขึ้นเพราะตลาดถูกเปิดอย่างเสรี ทำให้เกิดความขัดแย้งและต่อสู้ขัดขืนจนระเบิดเป็นความรุนแรงในหลายที่

วัฒนธรรมแห่งความตื่นรู้ สังคมที่ดั่งามนอกจากจะต้องมีโครงสร้างและระบบที่เอื้อให้เกิดชีวิตที่ดั่งามแล้ว ยังจำเป็นต้องมีวัฒนธรรมที่สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน เราอาจเรียกวัฒนธรรมดังกล่าวว่า “วัฒนธรรมแห่งความตื่นรู้” โครงสร้างนั้นไม่ว่าจะดีเพียงใดย่อมต้องมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย แต่ถ้ามีวัฒนธรรมที่ดั่งามเป็นเครื่องรองรับ ก็ช่วยให้การปรับเปลี่ยนนั้นเป็นไปอย่างเหมาะสมกับกาลเวลา แทนที่จะแข็งตัวจนฝืนความเปลี่ยนแปลง นอกจากนั้นโครงสร้างยังเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่อยู่ในโครงสร้างนั้นไม่ใช่น้อย แม้โครงสร้างจะดีเพียงใด แต่ตัวบุคคลไม่ดีด้วยก็อาจก่อให้เกิดผลที่ไม่พึงปรารถนา วัฒนธรรมนั้นมีบทบาทโดยตรงในการกำหนดจิตสำนึกและพฤติกรรมของผู้คน วัฒนธรรมที่ดีย่อมอำนวยให้เกิดบุคคลที่มีจิตสำนึกและพฤติกรรมที่ดั่งาม จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เสริมกับโครงสร้างเพื่อก่อให้เกิดสังคมที่ดั่งาม พุทธศาสนาสามารถช่วยให้เกิดวัฒนธรรมแห่งความตื่นรู้ได้ด้วยการเสริมสร้างโลกทัศน์ที่ไปพ้นจากวัตถุนิยม แม้พุทธศาสนามีได้ปฏิเสธวัตถุ แต่เห็นว่าการสุขนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับวัตถุเสมอไป นอกจากความสุขทางกายแล้ว เรายังต้องการความสุขทางจิตใจ และความสุขทางใจนี้เองที่เป็นความสุขที่ลึกซึ้งที่สุดที่มนุษย์ทุกคนควรเข้าถึงให้ได้ จุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์จึงมิได้อยู่ที่การครอบครองวัตถุให้ได้มากที่สุด แต่อยู่ที่การเข้าถึงความสุขทางจิตใจด้วยตนเอง และเอื้อให้ผู้อื่นเข้าถึงด้วยเช่นกัน ความสุขดังกล่าวจะช่วยให้เราไม่หลงใหลมัวเมากับวัตถุ เพราะประจักษ์ด้วยตนเองว่ามีความสุขที่ประเสริฐและลึกซึ้งกว่าความสุขจากวัตถุนานัก นอกจากโลกทัศน์ที่เห็นมนุษย์ในแง่มุมที่ลึกซึ้งแล้ว พุทธศาสนายังเอื้อให้เกิดโลกทัศน์ที่มองเห็นมนุษย์อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสรรพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ชีวิต สังคม และธรรมชาติไม่อาจแยกจากกันได้ ความผาสุกของเราแต่ละคนผูกติดอยู่กับความผาสุกของผู้คนรอบข้าง สังคมรอบตัว และธรรมชาติแวดล้อม สำนักดังกล่าวจะช่วยให้เราอ่อนโยนต่อธรรมชาติและรู้สึกถึงบุญคุณของสรรพชีวิตและทุกคนในสังคมมากขึ้น เอาตัวเองเป็นศูนย์กลางน้อยลง ไม่มองตนเองในกรอบแคบ ๆ โดยมองคนต่างเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาเป็นคนอื่น หากมองเห็นมนุษย์ทุกคนและทุกชีวิตว่าเป็นเพื่อนร่วมโลกที่อยู่ภายใต้สายสัมพันธ์เดียวกัน มีความรักและความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น พุทธศาสนายังช่วยให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการตื่นรู้ได้ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาจิต พุทธศาสนามีระบบการพัฒนาจิตโดยอาศัยสมาธิภาวนาเป็นพื้นฐาน จิตนั้นมีคุณภาพหลายประการที่สามารถพัฒนาได้ เช่น สติ สมาธิ เมตตา กรุณา รวมทั้งปัญญา แม้ว่าคุณภาพแต่ละชนิดต้องการวิธีการที่แตกต่างกัน แต่จุดร่วมก็คือการกลับมารู้จักตนเอง และมีความสงบเย็นเป็นผลที่ตามมา การพัฒนาจิตให้มีคุณภาพดังกล่าวนอกจากช่วยให้ตนเองเป็นสุข และเป็นทาสวัตถุน้อยลงแล้ว ยังเอื้อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีงามกับผู้อื่น มีความเอื้ออาทร ไม่ระบายนุทุกขใส่คนอื่น หากปรารถนาช่วยให้ผู้อื่นมีความสุข การพัฒนาจิตจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีจริยธรรม(หรือศีล)ที่ดั่งามในสังคม

จริยธรรมที่ติงามนอกจากจะเกิดจากการพัฒนาจิตโดยอาศัยสมาธิภาวนาแล้ว ยังสามารถบ่มเพาะได้ด้วยการอาศัยกัลยาณมิตรและกระบวนการกลุ่ม พุทธศาสนาสานเสริมให้เกิดกระบวนการกลุ่มดังกล่าวได้ในหลายลักษณะ ดังที่พระสงฆ์ในหลายท้องที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชน อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กลุ่มดังกล่าวหากมีกระบวนการที่ดี เช่น ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม มีการสรุปทบทวนและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ นอกจากจะสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นแล้ว ยังช่วยหล่อหลอมให้เกิดความเสียสละและรับผิดชอบต่อส่วนรวม ตลอดจนตั้งมั่นในศีลมากขึ้น ปริณพทลของธรรมนั้นมีได้อยู่ที่จิตใจของผู้คนเท่านั้น หากยังครอบคลุมไปถึงสังคมและชุมชนที่อยู่รอบตัวเราด้วย ดังนั้นเมื่อนำธรรมมาใช้ให้เกิดผล นอกเหนือจากการน้อมนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและตั้งมั่นในจิตใจแล้ว การจัดวางธรรมให้เป็นพื้นฐานของสังคมและวัฒนธรรม ก็มีความสำคัญเช่นกัน การบูรณาการธรรมอย่างรอบด้านเท่านั้นที่จะช่วยให้ชีวิตที่ติงามบังเกิดขึ้นได้ในทุกมิติ^๕

พนมไพร ไชยรงค์ การประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต

๑. การประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตมนุษย์ทุกคนต้องการชีวิตที่ดี มีความสุขที่แท้จริง จึงดำเนินชีวิตด้วยความเพียรพยายาม ทำทุกอย่าง เพื่อหาสิ่งที่ต้องการ แต่แล้วมนุษย์ ก็ประสบปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต เพราะ เพียรพยายามไป โดยไม่เข้าใจว่า ชีวิตที่ดี และความสุขที่แท้จริงคืออะไร และมีวิธีการเข้าถึง ได้อย่างไร เนื่องจากวิธีการแก้ปัญหา เพื่อเข้าถึงชีวิตที่ดีงาม และมีความสุขนั้น ต้องนำหลักธรรมมาใช้ ให้เกิดประโยชน์ ต่อชีวิต ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ ให้เหมาะสมกับบุคคลและชุมชน ดังนี้

การบริหารความคิดให้คิดดี ทำดี เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส แก่ผู้บริหารระดับสูงและบุคคลคณะต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ในเรื่องต่าง ๆ สำหรับเรื่องคุณธรรมนั้น ทรงให้ “คิดดี ทำดี” และเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพรปีใหม่ และ ส.ค.ส. ๒๕๔๗ แก่พสกนิกร โดยทรงมีพระราชดำรัส ผ่านสื่อมวลชนว่าให้ “คิดดีทำดี”

จากพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังกล่าว จะเห็นว่า การคิดดี ทำดี เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ที่ประชาชนทุกคนควรจะสนองพระราชดำรัส โดยนำมาฝึกฝนตนเอง ให้คิดดี ทำดี อย่างรอบคอบ ถูกต้องตามหลักวิชา และคุณธรรม ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ เป็นคนคิดดี ทำดี หรือมีและใช้ความรู้ ควบคู่คุณธรรม ในการปฏิบัติงาน และดำเนินชีวิต ชาดิบ้านเมืองย่อมมีความเจริญ ความผาสุก และมีความมั่นคงอย่างแน่นอน

อดทนได้ จึงได้ดี ความอดทน เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ในการดำเนินชีวิตของทุกคน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ทุกชีวิต เพียงเพื่อที่จะ มีชีวิตอยู่รอดในโลกนี้ได้ ก็ต้องอาศัยความอดทน เป็นพื้นฐาน ดังข้อมูล

^๕ พระไพศาล วิสาโล, ประยุกต์ธรรมเพื่อสังคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.visalo.org/article/budPrayukDham.htm> [๒๐ ก.ย.๕๗]

ของท่านพระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก ได้อธิบายว่า ในโลกนี้ มีประชากรทั้งสิ้น ประมาณ ๖,๕๐๐ ล้านคน เมื่อพิจารณาตามปัจจัยด้านต่าง ๆ พบว่าประชากรส่วนใหญ่ ต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ และใช้ความอดทนสูงมาก ในการดำเนินชีวิต ตัวอย่างปัญหาที่ประสบ จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าเพียงการดำรงชีวิต ให้อยู่รอดในโลกนี้ ไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีชีวิตอยู่ อย่างมีคุณภาพ จะต้องแก้ปัญหา และพัฒนาชีวิต ที่ใช้ความอดทน เป็นอย่างมาก ตั้งแต่ เป็นเด็กแรกเกิดไปจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต เริ่มจากวัยเด็ก ต้องฝึกมีระเบียบวินัย การช่วยงานบ้าน การรอคอย การเรียนหนังสือ ซึ่งต้องใช้ความอดทน เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้อยู่ร่วมกับคนอื่น ได้อย่างมีความสุข ยิ่งต้องใช้ความอดทน ในทุก ๆ เรื่อง นับตั้งแต่ การกินอยู่ การเรียน การทำงาน ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การใช้ชีวิตในครอบครัว และสังคม ดังนั้น ความอดทนจึงเป็น คุณธรรมที่จำเป็นสำหรับทุกชีวิต

ความอดทนคืออะไร เราเกิดมาไม่ว่าจะอยู่ในเพศหรือวัยใด ไม่ว่าจะประกอบอาชีพอะไร ก็ต้องอาศัยความอดทนทั้งนั้น ถ้าปราศจากความอดทนแล้ว งานอะไร จะเล็ก หรือใหญ่ จะยาก หรือง่าย งานจะหยาบหรือละเอียดจะไม่มีความสำเร็จได้เลย

อด เป็นอาการที่อยากจะได้ แต่ไม่ได้

ทน เป็นอาการที่ไม่อยากได้ แต่ต้องได้

ความอดทน มาจากคำว่าขันติ หมายถึง การรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งที่น่าพอใจ หรือไม่น่าพอใจก็ตาม มีความอดกลั้น ไม่หวั่นไหว มีความมั่นคงหนักแน่น เหมือนแผ่นดิน ซึ่งไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะ มีคนเหาะไรลงไป ของเสีย ของหอม ของสกปรก หรือของดีงามก็ตาม แผ่นดินก็อยู่เหมือนเดิมงานทุกชิ้นในโลก ไม่ว่าจะเป็น งานเล็กงานใหญ่ ที่สำเร็จขึ้นมาได้ นอกจากจะอาศัยปัญญาเป็นตัวนำแล้วล้วนต้องอาศัยคุณธรรมอันหนึ่ง เป็นพื้นฐานจึงสำเร็จได้ คุณธรรมอันนั้น คือ ขันติ หรือความอดทน ดังนั้น หากเราต้องการ พัฒนาชีวิต พัฒนาจิตใจ ก็ต้องฝึกตน ให้มีขันติ มีความอดทน อดกลั้น สร้างกำลังใจเพื่อเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ให้ได้สรุปอดทน คือ ขันติ หมายถึง อดทนในสิ่งที่ควรอดทนด้วยความเต็มใจและพอใจ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ อดทนหรืออดตัวหรือหลีกเลี่ยงจากความชั่วให้ได้ อดทนทำความดีต่อไปในทุกสถานการณ์ อดทนรักษาใจไว้ไม่ให้เศร้าหมอง

๒. การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัส ชี้แนะแนวทาง การดำเนินชีวิต แก่พสกนิกรชาวไทย มาโดยตลอด นานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลัง ได้ทรงเน้นย้ำ แนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นการ นำหลักธรรมมา ประยุกต์ใช้ ในการดำเนินชีวิตประจำวันนั่นเอง โดยเฉพาะ หลักธรรมเรียกว่า ทางสายกลาง หลักแห่งความเจริญ และหลักแห่งความสำเร็จ เป็นต้น

๒.๑ ความหมายและลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทาง การดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบ ที่มีการเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้น จากภัย และวิกฤติ เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืน

ของการพัฒนา

คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนา อย่างเป็นขั้นตอน ให้ก้าวทันต่อ ยุคโลกาภิวัตน์

เศรษฐกิจพอเพียง ในระดับบุคคล หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน ความเป็นอยู่อย่าง ประมาทตนตามฐานะตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงใหลไปตามกระแสของ วัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด

เศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน หรือสังคม หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้า และบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ

ลักษณะสำคัญของความพอเพียง ความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย คุณลักษณะสำคัญ ที่เรียกว่า “๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข” เชื่อมโยง และเกิดพร้อม ๆ กัน ดังนี้

๒.๑.๑ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เช่น การผลิต และการบริโภค ที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๒.๑.๒ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับ ระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจาก เหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

๒.๑.๓ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ในอนาคตทั้งใกล้ และไกล เงื่อนไขการตัดสินใจ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

๒.๑.๔ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับ วิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้น มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวัง ในขั้นปฏิบัติ

๒.๑.๕ เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ได้แก่ มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน พากเพียร ใช้สติปัญญา ในการดำเนินชีวิต

๒.๒ แนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี ด้วยแนวปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

๒.๒.๑ หลักการพึ่งตนเอง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้น การผลิตพืชผลให้เพียงพอ กับความต้องการบริโภค ในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า เป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเพิกถอนกำไรของเกษตรกร ในสภาพการณ์เช่นนี้ เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนด หรือเป็นผู้กระทำต่อตลาดแทน ที่ว่าตลาดจะเป็นตัวกระทำ หรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกร ดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และหลักใหญ่ สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่าย

โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ

หลักการพึ่งตนเองที่สำคัญ ในชีวิตประจำวัน แบ่งเป็น ๕ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเองมีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเอง และชาติ โดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒) ด้านสังคม แต่ละชุมชน ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแกร่ง เป็นอิสระ

๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บน หลักการของความยั่งยืน

๔) ด้านเทคโนโลยีจากสภาพแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วเทคโนโลยี ที่เข้ามาใหม่มีทั้ง ดี และไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับ ความต้องการ และสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยี จากภูมิปัญญาของเราเอง

๕) ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิม คนเรามักมุ่งที่ การเพิ่มรายได้ และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่าย ในแนวคิดนี้ จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อน เป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่ พอ กิน พอใช้

๒.๒.๒ การรวมกลุ่ม เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของ ชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลายครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจ ค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว เกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้ เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะ สามารถเติบโตไปได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับ สภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

๒.๒.๓ ความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคี

เศรษฐกิจแบบพอเพียง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ การมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และ ความสามัคคี ของสมาชิกในชุมชน ในการร่วมแรง ร่วมใจ เพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้น จึงมิได้หมายถึงรายได้ แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึง ประโยชน์ในมิติอื่นๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคง ให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ของชุมชน บนพื้นฐานของ ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ ซึ่งขนบธรรมเนียม ประเพณีที่งดงาม ของไทย ให้คงอยู่ตลอดไป

๒.๓ การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาชนทุกคน ควร ศึกษา และทำความเข้าใจ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ เนื่องจาก เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ต้องการให้คนเรา สามารถพึ่งตนเองได้ โดยพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยการคำนึงถึงอนาคต ด้วยการเริ่มต้น ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำรงชีวิต เพื่อให้ชีวิตของตนเอง สามารถเผชิญ ความเปลี่ยนแปลง ได้อย่างมีความสุข และมีความสุขในชีวิต โดยการที่คนทุกเพศ ทุกวัยทุกศาสนา ควรประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

๒.๓.๑ ดำรงชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเอง การดูแลตนเอง

และพึงพาอาศัย ซึ่งกันและกัน อย่างเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่กัน

๒.๓.๒ ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง สอดคล้องกับหลักคำสอน ของพุทธศาสนา ทำให้ดำเนินชีวิตตามกรอบคุณธรรม บนทางสายกลาง คือ คำนึงถึงความพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป

๒.๓.๓ มีความเมตตา เอื้ออาทร ไม่ทำการใด ๆ ที่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น

๒.๓.๔ ใช้ชีวิตไม่ฟุ้งเฟ้อหรือทำอะไรเกินตัว

๒.๓.๕ รู้จักแบ่งปัน และช่วยเหลือผู้อื่นตามความเหมาะสม และกำลังความสามารถ

๒.๓.๖ ยึดหลักความสามัคคี ของหมู่คณะ เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม เพื่อทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อตนเอง และส่วนรวม

๓. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาชีวิตด้วยแนวคิด เชิงคุณธรรมเพื่อจะพัฒนาคุณภาพชีวิต ของตนเองนั้น บุคคลต้อง มีคุณธรรม ประจําใจโดยเฉพาะ การคิดดีทำดี เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดเราจะทำหน้าที่ของเรา ให้ดีที่สุดด้วยหลักธรรมประจําใจว่า เราจะทำดีให้ได้ดี ด้วยการปฏิบัติตามหลักการ ต่อไปนี้

๓.๑ เทคนิคการทำดีให้ได้ดี

พระราชวรมนี ได้อธิบายแนวทางการทำดี ให้ได้ดีทั้งทางโลกและทางธรรมต้องปฏิบัติตามหลักการต่อไปนี้

๓.๑.๑ การกระทำที่ครบองค์ประกอบของการทำดีให้ได้ดี

๑) ทำดีให้ถูกดี การกระทำที่ครบองค์ประกอบของ การทำดีให้ได้ดี หมายถึง มีหน้าที่อะไรก็ขอให้เราทำดีที่สุดทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ ดังคำกล่าวของขงจื้อว่า ดังนั้นทำหน้าที่ให้ดีที่สุด คือ ทำดีให้ “ถูกดี”

๒) ทำดีให้ถึงดี หมายถึง ทำความดีอย่างต่อเนื่องให้นานพอที่ความดีจะให้ผลจะต้องสุ่อุปสรรคอย่างไม่ย่อท้อ คือทำดีจนถึงจุดที่ความดีให้ผลนานเพียงใดก็จะอดทนทำดีตลอดไปบางคนยอมแพ้แก่อุปสรรคอย่างง่ายตายแม้สุดสําหรับทำความดี มาตั้งนานงานเกือบจะเสร็จอยู่แล้วมีปัญหาเพียงเล็กน้อยก็เสียใจหมดกำลังใจ ถึงกับหยุดงานเสียกลางคันทำดีก็เลยไม่ได้ดีฉะนั้นจะทำอะไรให้มุ่งคุณธรรมประจําใจ คือให้มีวิริยะความเพียรบอกตัวเองว่าทำดีต้องให้ถึงดี

๓) ทำดีให้พอดี หมายถึง อย่าตึงเกินไปหรือหย่อนเกินไปต้องเดินทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทาหรือความพอดี ทำอะไรต้องรู้จักความพอดีเอาอะไรมาเป็นเกณฑ์วัดทางสายกลางหรือความพอดีทางสายกลาง วัดจากการกำหนดเป้าหมายเป็นเกณฑ์การหาทางสายกลางจึงอยู่ที่เป้าหมาย เมื่อตั้งเป้าหมายแล้วก็ต้องทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น งานอาจจะหนักบ้างแต่เมื่อตั้งเป้าหมายแล้วก็ต้องทำให้เหมาะสมกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ การกระทำจึงควรจะพอดีกับจุดมุ่งหมายจึงเรียกได้ว่าทำดีให้พอดี

๓.๑.๒ การวิเคราะห์หาสาเหตุของการทำดีแล้วไม่ได้ดีแล้ว แก้ไขปรับปรุงเจ้าประเวศ ณ เชียงใหม่ ได้สรุปสาเหตุของการทำดีแล้วไม่ได้ดีไว้ดังนี้

๑) ทำดี กับคนเลว คนเนรคุณ ได้ผลดีน้อยมาก หรือไม่ได้เลยทำดีกับคนดี ได้ผลดีมาก

๒) ขยันในจังหวะที่คนหมู่มากขยันขันแข็ง ความขยันช่วยพยุงตัวเองไว้ไม่ให้ย่อหน้าในจังหวะเวลาที่คนส่วนใหญ่เกียจคร้าน ความขยันจะช่วยผลักดันให้ตัวเองสูงส่ง

๓) ตัวเองทำความดีเสมอ แต่ขณะเดียวกันก็ขัดขวางความดีของผู้อื่นหรือกันไม่ให้ผู้อื่นทำความดี ด้วยผลกระทบอันนั้นทำให้ การเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งแต่ละครั้งมีคนคอยขัดขวางหรือมีคนอื่นตัดหน้าแข่งคิวไปก่อนเสมอ

๔) ตัวเองทำความดีเสมอ แต่โอกาสเดียวกันก็ทำความชั่วไปด้วย คือความดีมีความชั่วเป็นตัวถ่วงผลของกรรมดีจึงชักช้า หรือผลของกรรมดีมีความทุกข์แทรกซ้อนปะปนด้วย

๕) ตนเองเป็นคนทำความดีเสมอ แต่ไม่ห้ามปรามบริวารคนข้างเคียงทำความชั่วปล่อยให้คนในบังคับบัญชาทำความผิดทำบาปโดยไม่ตักเตือนทั้งดิ่ง ความดีจะสนองตอบผู้กระทำความดีด้วยทรัพย์สมบัติด้วยตำแหน่งหน้าที่การงาน แต่สิ่งที่ได้มาไม่เป็นประโยชน์ต่อตนเท่าที่ควรกลับเป็นประโยชน์แก่คนอื่น ๆ เป็นส่วนใหญ่ เช่น ได้รับประจำตำแหน่งแต่น้องภรรยาเอาไปใช้หรือมีคนชอบหยิบบิณฑบาตของใช้หรือสมบัติส่วนตัว เป็นต้น

๖) ตนเองประพฤติดีประพฤติชอบเสมอ แต่ริษยากลัวคนอื่นจะได้ความดีเท่าเทียมตัวหรือมากกว่าตัวจึงกลั่นแกล้งหน่วงเหนี่ยวผลงานของคนอื่นไว้รับเสนอแต่ความดีของตนไปก่อนความริษยาจะทำให้ผลของความดีของตนเอง สนองตอบช้าขัดข้องด้วยระเบียบข้อบังคับล่าช้า เพราะดินฟ้าอากาศเงินเดือนเต็มขึ้นนานแล้วยังไม่ได้เลื่อนตำแหน่งต้องรอต่อไป เพราะไม่มีตำแหน่งว่าง เป็นต้น

๗) ตนเองทำความดีอย่างสม่ำเสมอ แต่หวังเกรงว่าคนอื่นได้ดีเท่าเทียมตนหรือเหนือกว่าตนจึงได้พยายามยุยงให้คนอื่นทำความชั่ว สนับสนุนให้คนอื่นทำความผิดเพื่อว่าเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วตนเองจะได้เป็นคนดีเด่น อย่างไม่มีผู้แข่งขัน

๘) ตนเองเป็นคนทำงานอย่างขยันขันแข็ง เห็นผู้อื่นซึ่งทำงานน้อยกว่าตนกลับได้ตำแหน่งหน้าที่การงานสูงกว่าตนเองประสงค์จะได้ดีมีอำนาจ เช่น คนอื่นบ้างจึงคอยจับผิดเพ่งโทษผู้ที่อยู่เหนือกว่าตนรายงานลับฟ้องร้องไปยังผู้บังคับบัญชา

๙) ในการทำบุญทำกุศลทุกครั้ง เข้ามักจะบีบบังคับให้เพื่อนฝูง หรือบริวารเตรียมคือทำบุญคราวใดต้องเดือดร้อนคนข้างเคียงเสมอ

๑๐) คนที่มีความคิดเห็นผิดอย่างลึกซึ้ง แม้เขาจะเป็นคนดีและประกอบกรรมดีอยู่เสมอแต่เขาชอบตัดสินความดีของคนอื่น สิ่งอื่นด้วยหลักการอันคับแคบ เช่น เขาเชื่อว่าคนดื่มสุราเป็นคนไม่ดี คนไม่ดื่มสุราเป็นคนดี ด้วยความคับแคบแห่งความคิดเห็นผลกรรมผลักดันให้เขาเข้าไปสู่สังคมที่มีหลักการอันไร้ความยุติธรรม เช่นต้องเข้าไปอยู่ในสังคมที่บำสาบอนเห่อประทุษร้ายแต่เราจบอาชีวศึกษาแม้ทำงานเหน็ดเหนื่อย สร้างผลงานหลายอย่างกลับได้รับผลกระทบเพียงเล็กน้อย

๓.๒ วิธีสร้างและสะสมความดี การสร้างความคิดดีหรือทำความดีนั้นทำกันได้ทุกคนโดยไม่จำกัดว่า ผู้นั้นต้องเป็นคนรวย คนจนคนมีการศึกษาสูง หรือคนไม่มีการศึกษา คนในเมือง หรือคนในชนบททุกคนทำความดี หรือเป็นคนดีได้ เพราะการเป็นคนดีไม่ต้องลงทุนอะไร สิ่งสำคัญของการเป็นคนดีอยู่ที่คุณธรรม คือ การคิดดี พูดดี และทำดี การทำความดีจึงไม่ได้อาศัยที่ตาหูฟัง แต่ต้องเริ่มที่ใจของตนเองเริ่มไตร่ตรอง สำรวจตนเอง ระแวงระวังอาศัยกำลังใจชักฟอกจิตใจให้สะอาดไม่ว่าจะทำอะไรก็คิดถึงประโยชน์สุขของผู้อื่นแล้วทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ

๓.๒.๑ คุณลักษณะของการทำความดี การทำดี เหมือนการเดินทวนกระแสน้ำ เดินลำบากต้องใช้ความอดทน ใช้ความมานะพยายามต้องระมัดระวังไม่ให้ลื่นล้ม การทำความดีเป็นการทวนกระแสกิเลสในตัว ไม่ทำสิ่งต่างๆ ตามอำเภอใจ คำนึงถึงความถูกต้องความดีเป็นที่ตั้งไม่ยอมเป็นทาสของความอยากเป็นสิ่งที่ทำได้ยากต้องใช้ความสุ่มรอบคอบ ใช้ความมานะพยายามสูง แต่จะประสบสุขในบั้นปลายโดยมีหลักเกณฑ์การพิจารณาว่า การทำความดีนั้น ทำแล้วจริงหรือไม่

๓.๒.๒ การสร้างบุญ และงดเว้นบาป งดเว้นจากบาป หมายความว่าอย่างไร งด หมายถึง สิ่งใดที่เคยทำแล้วหยุดเสีย เลิกเสีย เว้น หมายถึง สิ่งใดที่ไม่เคย ทำก็ไม่ยอมทำเลย งดเว้นจากบาป จึงหมายความว่า การกระทำใดก็ตาม ทั้งกาย วาจา ใจ ที่เป็นความชั่ว ความร้ายกาจ ทำให้ใจเศร้าหมอง ถ้าเคยทำ ก็จงงดเสีย ที่ยังไม่เคยทำ ก็ละเว้น ไม่ทำเด็ดขาด

๑) สิ่งที่ทำแล้วเป็นบาป คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้แก่

- ฆ่าสัตว์ เช่น ฆ่าคน รวมถึงฆราวาสสัตว์ กัดปลา ทำร้ายร่างกาย
- ลักทรัพย์ เช่น ลักขโมย ปล้น ฉ้อโกง หลอกหลวง คอรัปชั่น
- ประพฤติผิดในกาม เช่น เป็นชู้ ผิดคร่า อนาจาร
- พวดเท็จ เช่น พวดโกหก พวดเสริมความ พวดอำนาจ ทำหลักฐานเท็จ
- พวดส่อเสียด เช่น พวดยุยงให้เขาแตกกัน ใส่ร้ายป้ายสี
- พวดคำหยาบ เช่น ด่า ประชด แซ่ซึกหักกระดูก ว่ากระเทยกระเทย
- พวดเพ้อเจ้อ เช่น พวดพาลาม พวดเหลวไหล พวดโอ้อวด
- คิดโลภมาก อยากได้ในทางทุจริต เฟ่งเล็งทรัพย์คนอื่น วางแผนทุจริต
- คิดพยาบาท เช่น คิดอาฆาต คิดแก้แค้น คิดปองร้าย
- คิดเห็นผิด เช่น เห็นว่าบุญบาปไม่มี ตายแล้วสูญ กฎแห่งกรรมไม่มี

การทำบาป หรือ การทำชั่ว เหมือนการเดินตามกระแสน้ำ เดินไปได้ง่าย ทุกๆ คนพร้อมที่สิ่งต่าง ๆ ไปตามกระแสกิเลสอยู่แล้ว ถ้าไม่ควบคุมให้ดี ยอมตกเป็นทาส ของกิเลส กระทำสิ่งต่าง ๆ ตามอำนาจของความอยาก ก็จะประสบทุกข์ในบั้นปลาย

๒) วิธีงดเว้นจากบาปให้สำเร็จ

คนเราประกอบขึ้นด้วยกาย และใจ โดยใจ จะต้องเป็นผู้คอยควบคุมกาย ให้ทำหรือไม่ให้ทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่ใจต้องการ ดังนั้น ผู้ที่ปรารถนาหาความสุข ความก้าวหน้าทั้งหลาย จึงต้องฝึกใจตนเอง ให้งดเว้นบาป ซึ่งทำได้โดย ต้องฝึกให้ใจ มีหิริโอตตปปะ

หิริโอตตปปะคืออะไร

หิริ คือ ความละอายบาป เป็นความรู้สึกรังเกียจ ไม่อยากทำบาป เห็นบาปเป็นของสกปรก จะทำให้ใจของเราเศร้าหมอง จึงไม่ยอมทำบาป

โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวบาป เป็นความรู้สึกลัว กลัวว่าเมื่อทำไปแล้ว บาปจะส่งผล เป็นความทุกข์ทรมานแก่เรา จึงไม่ยอมทำบาป สมมติว่า เราเห็นเหล็กท่อนหนึ่ง เผาไฟอยู่จนร้อนแดง เรามีความรู้สึกลัว ไม่กล้าจับต้อง เพราะเกรงว่าความร้อน จะลวกเผาไหม้มือ ได้กับ โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัว ต่อผลของบาป

เหตุที่ทำให้เกิดหิริ

๑) คำนึงถึงความเป็นคน หรือชาติตระกูล “เรานี้มีบุญ อุทิศส่้าให้เกิดเป็นคน

แล้ว ทำไมจึงจะมาฆ่าสัตว์ ทำไมต้องมาขโมยเขากิน นั่นมันเรื่องของสัตว์เดียรัจฉาน เรานี้เป็นมนุษย์ สูงกว่าสัตว์ทั้งหลายอยู่แล้ว” พอคำนึงถึง หิริก็เกิดขึ้น

๒) คำนึงถึงอายุ “เราก็อายุปานนี้ จะมาทำไมดี ไม่ควรได้อย่างไร” นึกถึงวัยหิริก็เกิด

๓) คำนึงถึงความดีที่เคยทำ “เราเคยมีความกล้าหาญทำความดีมามากแล้ว ทำไมจะต้อง มาทำความชั่วเสียตอนนี้ ไม่เอาไม่ยอมทำความชั่ว” พอคำนึงถึง ความดีเก่าก่อน หิริก็เกิดขึ้น

๔) คำนึงถึงความเป็นพหูสูต “ดูซิ เรามีความรู้ขนาดนี้ แล้วรู้อะไรดี อะไรชั่ว รู้อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำรู้สารพัดแล้ว จะมาทำความชั่วได้อย่างไร” พอนึกได้หิริก็เกิดขึ้น

๕) คำนึงถึงพระศาสนา “เราเองก็มีศาสนา ที่เคารพสูงสุด พระองค์ผู้แทนน้อยยาก แล้วทรงสั่งสอน อบรมพวกเรามา ทุกวันมา เราจะละเลยคำสอน ของพระองค์ ไปทำชั่ว ได้อย่างไร” พอนึกถึงพระศาสนา หิริก็เกิดขึ้น

๖) คำนึงถึงครูอาจารย์ สถานศึกษา “เราก็ดูเหมือนมีครูเหมือนกัน ครูอาจารย์ผู้ อุตสาหะอบรมสั่งสอนมา ชื่อเสียงของเราก็ดังดัง เป็นที่ยกย่องสรรเสริญ แล้วเราจะมาทำชั่ว ได้อย่างไร” พอคำนึงถึงครูอาจารย์ และสถาบัน หิริก็เกิดขึ้น

เหตุที่ทำให้เกิดโศตตปปะ

๑) กลัวคนอื่นติ “นี่ถ้าเราขึ้นทำไม่ดี คนอื่นรู้ คงเอาไปพูดกันทั่ว ชื่อเสียงที่สร้าง มาอย่างดี คงพังพินาศหมดแน่” เมื่อกลัวว่าคนอื่นเขาจะติเอา โศตตปปะก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

๒) กลัวการลงโทษ “อย่าดีกว่า ขึ้นไปทำร้ายเขา บาปกรรมตามทัน ตำรวจจับ ได้ มีหวังติดคุกตลอดชีวิตแน่” เมื่อกลัวว่าบาปจะส่งผลให้ถูกลงโทษ โศตตปปะก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

๓) กลัวการเกิดในทุกข์ “ไม่เอาละ ขึ้นไปขโมยของเขา อีกหน่อยต้องไปเกิด เป็นสัตว์นรก สัตว์เดียรัจฉาน เป็นเปรต เป็นอสุรกาย ไม่ทำดีกว่า” เมื่อกลัวว่า จะต้องไปเกิดในทุกข์ โศตตปปะก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

มนุษย์ทุกคน ปรารถนาที่จะดำเนินชีวิต ไปได้ด้วยความสำเร็จ ราบรื่น เรียบร้อย ประสบแต่ความสุข ความสำเร็จ และสมหวังในชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องยาก ที่ทุกคนจะได้ สมดังใจเหมือนกัน เพราะ แต่ละคน ย่อมมีปัญหา และข้อจำกัดที่แตกต่างกันไป ดังนั้น การแก้ปัญหา และพัฒนา คุณภาพชีวิตของแต่ละคน จึงมีลักษณะเฉพาะตน แต่หลักธรรม ที่ทุกคนสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในการ แก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตได้เหมือนกัน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเวลา ทุกสถานที่ และทุกโอกาส โดยไม่ มีการลำเอียง ได้แก่ การบริหารความคิด ให้คิดดี ทำดี การใช้ความอดทน หน่วงต่อการยั่ว หรือความ ยากลำบาก หรือความเจ็บใจ การปิดช่องทาง แห่งความเสื่อม หรืออบายมุข การปฏิบัติตาม หลัก ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง คือการรู้จักพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันตัวเองที่ดี นอกจากนี้จะต้องรู้จักวิธีการสร้าง และสะสมความดี ทำดีให้ได้ดี คือ ถึงดี ถูกดี และพอถึงดวัน บาบ มีหิริโศตตปปะ คือ ละอาย และเกรงกลัวต่อบาป หลักธรรมเหล่านี้ ล้วนช่วยป้องกัน ภัย วาจา

และใจของเรา ไม่ให้ไหลเลื่อนไปทางต่ำ และช่วยพัฒนาระดับจิตใจ ของเราให้สูงอยู่เสมอ ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น และยั่งยืนตลอดไป^๕

พระประเสริฐ ธมมวโร การประยุกต์หลักความเพียรในพระพุทธศาสนามาใช้กับชาวบ้านดงพอง ตำบลศิลา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการ คือ ๑) ความเพียรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) หลักธรรมฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายปฏิบัติกับ ความเพียร และ ๓) การประยุกต์หลักความเพียรในพระพุทธศาสนามาใช้กับชาวบ้านดงพอง ตำบลศิลา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ความเพียรในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลายหมวดธรรมที่มีความเพียรเป็นตัวขับเคลื่อนนำธรรมอื่นๆ ไปสู่ความสำเร็จในชั้นโลกียะ และบรรลุถึงจุดหมายสูงสุด ขึ้นโลกุตระธรรม หรือถึงสภาวะที่ปราศจากทุกข์ แต่ถึงจะมีความเพียรมากก็ควรระมัดระวังธรรม ที่ตรงข้ามกับความเพียรนั้น คือ ความเกียจคร้าน ความเฉื่อยชา ความท้อแท้ ความประมาท และการอ้างสาเหตุที่จะหลีกเลี่ยงในการทำความเพียร แต่หากเรามีความเพียรต่อสู้ตามวิถีทาง แห่งมนุษย ไม่อ่อนวอนต่อเทพเจ้า แต่มุ่งหาเหตุผลมาสนับสนุน บุคคลที่ประสบความสำเร็จ ในชีวิตที่เป็นแบบอย่างแก่คนอื่น เช่น พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายที่ได้ทำความเพียร จนสามารถละกิเลสทั้งปวงได้ก็ล้วนอาศัยความเพียรเป็นที่ตั้งทั้งสิ้น ฉะนั้นบุคคลจึงควรมีความ เพียรและละเว้นความเกียจคร้านในการทำงานทุกอย่างก็จะสามารถฟันทุกข์ไปได้

ส่วนเกษตรกรชาวบ้านดงพอง ได้นำความเพียรไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้แก่ การทอเสื่ออกด้วยมือ การเลี้ยงปลานิลในกระชัง การทำไร่นาสวนผสม การทำเครื่องจักสาน จากไม้ไผ่ส่งขาย และการทำน้ำดอกอัญชันขาย เกษตรกรเหล่านี้ได้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ อย่างเหมาะสมแก่อาชีพของตนเองโดยมีความเพียรของตนเองเป็นพื้นฐาน ตัวอย่างเช่น เกษตรกร ที่เลี้ยงปลานิลในกระชัง ต้องรู้และเข้าใจในขั้นตอนต่างๆ ในการดูแลปลาเกษตรกรต้องแสวงหา พันธุ์ปลาที่ดี มาเลี้ยงเมื่อนำมาเลี้ยงแล้วต้องดูแลเอาใจใส่ว่าจะมี อันตรายต่อปลาที่ เลี้ยงไว้หรือไม่ หากพบว่าปลาเป็นโรคต้องหาทางแก้ไขรีบด่วนจากผู้เชี่ยวชาญในการเลี้ยงปลาในกระชังเกษตรกร ต้องมีความเพียรเป็นหลัก

^๕พนมไพร ไชยวงศ์, การประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.ipesp.ac.th/learning/panomprai/html/index8.html> [๑๐ ส.ค.๕๗]

ส่วนหลักธรรมข้ออื่นๆ เป็นหลักธรรมที่คอยสนับสนุนในการขับเคลื่อน ไปให้ถึงจุดหมาย ไม่ว่าในทางโลก หรือทางธรรม^๖

พระสุเมธ สุเมโธ ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของนักธุรกิจ ในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี ดร.บุญยง ว่องวานิช กิจกรรมของนักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา กิจกรรมทางด้านส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่นักธุรกิจมีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่าความ เจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาส่วนมากมาจากเหล่านักธุรกิจที่เข้ามาส่งเสริม คือ การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และการสานความสัมพันธ์ในคณะสงฆ์ กล่าวคือ

การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา กล่าวคือนักธุรกิจสมัยพุทธกาลจะทำหน้าที่บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมาก ซึ่ง เป็นการช่วยให้พระสงฆ์สามารถยังชีพอยู่ได้โดยมิต้องกังวล และสามารถประพฤติปฏิบัติธรรมได้โดยสะดวก สำหรับการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาประกอบไปด้วย ถวายการบำรุงพระสงฆ์ ถวายเครื่องอุปโภคและยารักษาโรค และการสร้างเสนาสนะ

ถวายเป็นการบำรุงพระสงฆ์ กิจกรรมในด้านนี้มีอย่างสม่ำเสมอ นับตั้ง แต่ในระยะเริ่มต้นที่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนมากนักธุรกิจสมัยพุทธกาลจะเป็นผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าต่างพากันอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ โดยการถวายภัตตาหารเป็นจำนวนมากถือว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีพ เพราะพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปดำรงชีพอยู่ได้ก็เพราะอาหารจากผู้มีจิตศรัทธาสมดังพระพุทธพจน์ว่า “สัตว์ทั้ง ปวงมีชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร” ตลอดเวลาเป็นการบ่งบอกถึงการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้รวดเร็วมากขึ้นยังสามารถสืบต่อไปถึงกาลภายหน้านักธุรกิจสมัยพุทธกาล เป็นผู้ให้การสนับสนุนในกิจการทางศาสนาอย่างมาก โดยเฉพาะการสร้างโรงทาน เพื่อการถวายภัตตาหารส่วนมากแล้ว นักธุรกิจต่างก็จะมีโรงทานซึ่ง ใช้เป็นสถานที่ให้การถวายภัตตาหารอยู่ประจำบ้าน เพื่อเป็นการถวายแก่พระสงฆ์ที่มารับบิณฑบาตและให้ทานแก่ผู้ยากไร้ที่เดินทางมาไกลตัวอย่างเช่น นักธุรกิจแห่งเมืองภัททิยนามว่า เมณฑกเศรษฐี ได้ถวายภัตตาหารต้อนรับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ที่เมืองภัททิยะ และได้ทูลขอพาราณาสีเป็นคนอุปฐากถวายอาหารเป็นประจำตราบเท่าที่ยังเสด็จประทับอยู่ที่เมืองนี้ ทำให้พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกมีความสะดวกสบายขึ้นต่อการทำงานเผยแผ่ศาสนา นักธุรกิจนามว่า จูฬอนาถบิณฑิก ได้ถวายอาหารบำรุงพระสงฆ์เป็นประจำบ้านของท่านจะมีงานจัดเลี้ยงภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ๕๐๐ รูปเป็นประจำสองนักธุรกิจนามว่า กุกกุณเศรษฐีและปาวาริกเศรษฐี ผู้เป็นสหายได้ทราบถึงพระเกียรติ ศัพท์ของพระพุทธเจ้าจากดาบส เกิดความเลื่อมใสได้พากันเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม

^๖ พระประเสริฐ ธมฺมวโร , การประยุกต์หลักความเพียรในพระพุทธศาสนามาใช้กับชาวบ้านดงพอง, [ออนไลน์],แหล่งที่มา <http://www.mcukk.com/e-book/content2.php?idref> [๒๐ ก.ย.๕๓]

เกิดศรัทธาได้ถวายภัตตาหารเป็นประจำนักรูจิแห่งกรุงสาวัตถีนามว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี มีความพอใจอย่างยิ่งในการถวายทาน คือ เครื่องอำนวยการความสะดวกหรือปัจจัย ๔ ที่บ้านจะจัดเตรียมสถานที่เพื่อถวายภัตตาหารพระสงฆ์วันละ ๒,๐๐๐ รูป เป็นประจำและจะปฏิบัติต่อพระสงฆ์ด้วยความเป็นกันเองยังเป็นที่เข้าออกของพระสงฆ์ เพราะด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในบางครั้ง พระสงฆ์ไปรับภัตตาหารที่พระราชวังของกษัตริย์มาแล้วก็ตาม พระสงฆ์ต่างพากันนำภัตตาหารที่รับจากพระราชวังมานั่งฉันที่บ้านของนักรูจิดังกล่าวดังกล่าวเพราะด้วยความคุ้นเคยเป็นกันเองนอกจากที่บ้านในกรุงสาวัตถีแล้ว ยังมีหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่งที่แคว้นกาสิ ซึ่งได้ให้ความอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ โดยมอบหมายให้คนงานและคนรับใช้หมู่บ้านช่วยเป็นธุระจัดเตรียมภัตตาหารไว้เป็นประจำสำหรับถวายแด่พระภิกษุสงฆ์เดินทางมาอีกด้วย จากการบริจาคทรัพย์เพื่ออุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จนเป็นที่กล่าวขานของหมู่คณะสงฆ์ว่า “ผู้ที่เกิดเป็นชายแล้วบริจาคทรัพย์เป็นจำนวนมากในพระพุทธศาสนาไม่มีใครอื่นเกินนักรูจิใหญ่แห่งกรุงสาวัตถีนามว่า อนาถบิณฑิกะ” ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ธรรมเนียมจากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การถวายการบำรุงพระสงฆ์ของนักรูจิสมัยพุทธกาลเป็นการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นบุคคลที่พระสงฆ์และประชาชนคนใกล้ชิดให้ความเคารพนับถือ

การถวายเครื่องอุปโภคและยารักษาโรค กิจกรรมด้านนี้ นักรูจิที่กระทำอยู่เป็นประจำ เช่นเดียวกันกับการถวายอาหารเนื่องจากว่าเครื่องอุปโภค อันหมายถึง เครื่องอัฐบริขารเช่น ผ้าไตรจีวร เครื่องใช้ที่จำเป็นอย่างอื่นๆ และยารักษาโรคเป็นสิ่ง ที่พระภิกษุสงฆ์พึงต้องใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความสบายพอสมควรอันส่งผลต่อการปฏิบัติศาสนกิจได้ มีนักรูจิจำนวนมากที่มีการถวายในลักษณะอย่างนี้ (บิณฑบาต) (๓) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) (๔) ยารักษาโรค (เภสัช) รวมเรียกว่า จตุปัจจัย ตัวอย่างเช่น อนาถบิณฑิกะนักรูจิใหญ่แห่งกรุงสาวัตถี และจิตตคหบดีและ นักรูจิท่านอื่นๆ เป็นผู้เปี่ยมด้วยการให้ ได้ถวายสิ่ง ของอุปโภคบริขารอยู่เป็นประจำ รวมถึงสิ่งของอื่นๆ เช่น ของเคี้ยวของฉัน น้ำปานะ เภสัชทั้ง ๕ ที่เป็นยารักษาโรคไปถวายพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สม่าเสมอหมอชีวกโกมารภัจ เป็นแพทย์ผู้มีชื่อเสียงมากในสมัยพุทธกาล เป็นได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าพิมพิสารให้ดำรงตำแหน่งแพทย์ประจำพระราชสำนัก ต่อมาได้ถวายการรักษาโรคของพระพุทธเจ้าเกิดความศรัทธาในพระองค์อย่างยิ่ง จึงถวายตัวเป็นแพทย์ประจำพระองค์ และประจำพระสงฆ์การรวมตัวของนักรูจิทั้ง ๓ ท่าน คือ โฆสกเศรษฐี กุกกุณเศรษฐีและปาวาริกเศรษฐี ได้จัดเกวียนคนละ ๕๐๐ เล่ม ได้บรรทุกสิ่ง ของที่เป็นองค์ประกอบในการถวายมีเครื่องอัฐบริขาร และเภสัชเพื่อถวายสิ่งของแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ตลอด ๑๕ วัน

การสร้างเสนาสนะ นักรูจิสมัยพุทธกาลมีบทบาทในการสร้างเสนาสนะหลายท่าน ช่วงต้นพุทธกาลพระพุทธองค์ยังมิได้ทรงอนุญาตให้สร้างเสนาสนะแก่พระภิกษุสงฆ์ โดยทั่วไปพระภิกษุสงฆ์ได้อาศัยอยู่ตามป่าบ้าง โคนต้นไม้บ้าง ภูเขาบ้าง ซอกเขาบ้าง ป่าช้าที่รกชัฏบ้าง ที่กลางแจ้ง

หรือลอมฟางบ้าง ดังปรากฏใน คัมภีร์วินัยปิฎกจูฬวรรค บันทึกไว้ว่าเรื่องการถวายวิหารแก่พระภิกษุสงฆ์ ครั้น ถึงเวลาเช้าพระภิกษุสงฆ์ต่างกันออกจากที่พักเพื่อบิณฑบาต นักรักรกิจชาวกรุงราชคฤห์ได้เห็นพระภิกษุสงฆ์เหล่านั้น ออกมาจากที่พักด้วยอริยาบถอันสำรวมเกิดความเสื่อมใสและต้องการสร้างเสนาสนะ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้อยู่อาศัยจึงเข้าไปถามว่า ถ้าจะสร้างเสนาสนะถวายจะเข้าอยู่ได้หรือไม่ เกสขทั้ง ๕ คือ (๑) สปิ เนยใน (๒) นวนิตะ เนยข้น (๓) เตละ น้ำมัน (๔) มธุ น้ำผึ้ง (๕) ฝาดิน น้ำอ้อย จัดเป็นสัตตาทกालิกพระรับไว้และฉันได้ตลอด ๗ วัน ครั้ง นั้น พระภิกษุสงฆ์ตอบว่า “พระพุทธเจ้ายังมีได้ทรงอนุญาตให้อยู่ในเสนาสนะ” นักรักรกิจชาวกรุงราชคฤห์จึงขอให้พระภิกษุสงฆ์ทูลถามพระพุทธเจ้า เมื่อได้เข้าเฝ้าและทูลถามถึงเรื่องดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ในเสนาสนะได้ พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุแล้วทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์พักในเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้าที่ตบแต่งภายในทำให้นักกรกิจชาวกรุงราชคฤห์ สร้างวิหารที่พักทั้ง หด ๖๐ หลังและกราบทูลนิมนต์พระพุทธองค์พร้อมกับพระภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหาร และได้ทำการมอบถวายซึ่งพระพุทธองค์ทรงรับสั่ง ให้นักกรกิจชาวกรุงราชคฤห์ถวายวิหาร ๖๐ หลัง เป็นการอุทิศให้สงฆ์ที่อยู่ในทิศทั้ง ๔ ทั้ง ที่มาและยังไม่ได้มาพระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาทานที่นักกรกิจชาวกรุงราชคฤห์ ด้วยอาณิสสการสร้างวิหารถวายสงฆ์ ๑๗ ประการ นับว่านักกรกิจชาวกรุงราชคฤห์คนแรกที่ขออนุญาตให้มีการสร้างที่พักให้พระสงฆ์นักกรกิจแห่งเมืองโกสัมพีนามว่า โฆสกเศรษฐี เป็นผู้สร้างเสนาสนะ ชื่อว่า “โฆสิตาราม” ตั้ง อยู่ ณ เมืองโกสัมพีนามเป็นสถานที่สำคัญอีกมีเหตุการณ์ ที่ปรากฏ ดังว่าครั้ง หนึ่งขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่โฆสิตารามวิหาร ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ข้อหนึ่งว่าถ้าภิกษุจะให้ทำวิหารเพื่อตน ต้องนำภิกษุทั้ง หลายไปเพื่อแสดงสถานที่และต้องเป็นสถานที่ที่ ไม่มีผู้ใดจองไว้และให้มีชานโดยรอบด้วย ทั้งนี้เพราะมีต้นเหตุมาจากมีนักกรกิจผู้เป็นอุปัฏฐากของพระฉันนะต้องการจะสร้างวิหารถวาย จึงขอให้พระฉันนะบอกสถานที่ให้ซึ่งพระฉันนะให้ทราบพื้นที่โดยให้ตัดต้นไม้ที่ชาวบ้านนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจึงพากันดิเียนความทราบถึงพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทดังกล่าวนี้ นักกรกิจผู้มีเปี่ยมด้วยคุณธรรมนามว่า จิตตคหบดี ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ได้ถวายสวนมะกอกเพื่อให้สร้างเสนาสนะ ชื่อว่า “อัมพภาควาน” ตั้งอยู่ในเมืองมัจฉिकासันต์ และมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนามีเหตุการณ์ที่สำคัญบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ครั้นหนึ่งได้พบพระมหานามะหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ ได้พบเห็นกิริยาอันสำรวมขณะเดินบิณฑบาตจึงเข้าไปสนทนาธรรมได้นิมนต์ไปฉันภัตตาหารอาหารที่บ้าน พระมหานามะได้พิจารณาเห็นอุปนิสัยได้แสดงธรรมเทศนา เรื่องอายุตนะ ๖ ครั้งฟังธรรมเทศนาจบมีจิตเลื่อมใสศรัทธาอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึงอันสูงสุดจึงมีความประสงค์ที่จะถวายสวนมะกอกเพื่อสร้างเสนาสนะของสงฆ์ขึ้นมา ในขณะที่ท่านหลัง น้ำลงในมือของพระเถระเพื่อเป็นการมอบถวายที่ดินนั้นพื้นปฐพี ได้เกิดอาการหวั่น ไหว ลึกถึงน้ำรองแผ่นดินเป็นนิมิตหมายอันดีบอกเหตุให้รู้ว่า “พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่น

แล้ว”นักธุรกิจใหญ่แห่งกรุงสรวัดถิ่นามว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้บริจาคทรัพย์ต้องการสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า ในลักษณะเดียวกับพระเวฬุวันจึงได้เสาะแสวงหา ได้พบสวนของเจ้าเชตราชกุมารซึ่งตั้งอยู่ชานเมืองทางทิศใต้แห่งกรุงสรวัดถิ เป็นสถานที่เหมาะที่จะสร้างวิหารจึงได้เข้าเฝ้า เจ้าเชตราชกุมาร ได้กราบทูลขอซื้ออุทยานเพื่อจะสร้างถวายเป็นที่พักของพระพุทธเจ้าคัมภีร์ชาดกอรธกถา ได้บันทึกถึงการก่อสร้างเสนาสนะในพระเชตะวัน ว่าได้เริ่มก่อสร้างเสนาสนะ โดยสร้างพระคันธกุฎีสำหรับเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลางสร้างกุฎีที่พักสำหรับพระอสีติมหาสาวกแต่ละองค์ แวดล้อมพระคันธกุฎีแล้วสร้างกุฎีที่พัก ๑ หลัง ๒ หลัง กระจายอยู่ในบริเวณสำหรับพระภิกษุสงฆ์ สร้างศาลายาว สร้างมณฑปสัณฐานแล้วการซื้อ สวนเชตะวันด้วยการเอาเงินปูเรียงติดกัน และสร้างถาวรวัตถุรวมถึงจัดงานฉลองรวมแล้วเป็นจำนวน ๕๔ โกฏิ ตั้ง ชื่อว่า “พระเชตะวัน” และยังปรากฏพบว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่จำพรรษามากที่สุดในบรรดาวัดต่างๆ ที่นักธุรกิจสร้างถวายและยังปรากฏเหตุการณ์สำคัญๆ ในพระพุทธศาสนามากมายจากการศึกษาในกิจกรรมของนักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยพบว่าการสร้างศาสนสถานและเสนาสนะ นั้นถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญและจำ เป็นมากสำหรับ การดำเนินชีวิตทั้งพระภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์ จัดเป็นปัจจัยหนึ่งในบรรดาปัจจัย ๔ ซึ่ง มีความจำเป็นสำหรับพระภิกษุสงฆ์ นักธุรกิจเหล่านี้จึงเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่สำคัญและเป็นกำลังสำคัญที่สนับสนุน สามารถช่วยเป็นธุระในการทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างดีดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า จากหลักฐานที่เป็นกิจกรรมในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของเหล่านักธุรกิจได้ปฏิบัติหน้าที่ที่พึงกระทำต่อพระสงฆ์ไม่บกพร่องให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์เป็นกิจวัตรประจำวัน ยังให้ความดูแลการถวายเครื่องอุปโภคและยารักษาโรคตลอดจนการสร้างเสนาสนะ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติศาสนกิจของพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระสงฆ์ได้สละแล้วซึ่งทรัพย์สมบัติและความสุขที่อิงอาศัยวัตถุสิ่งของ เป็นผู้เลิกการประกอบอาชีพการงาน จึงต้องฝากการเลี้ยงชีพไว้กับเหล่านักธุรกิจที่ประกาศตนถึงพระรัตนตรัย เพื่อให้พระสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติตามกิจหน้าที่ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อความมั่นคงสืบไป และนอกจากนักธุรกิจเหล่านี้แล้วยังมีนักธุรกิจคนอื่น ๆ อีกจำนวนมากที่มีส่วนในกิจกรรมลักษณะเดียวกันนี้

การสานความสัมพันธ์ในคณะสงฆ์ กิจกรรมด้านนี้ ทำให้เกิดความสามัคคีในคณะสงฆ์ เพื่อด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะถ้าหมู่คณะมีความสามัคคีกันแล้วสามารถที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันยอมทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง ดังมีในพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “สุขา สงฆสสุสามัคคี” หมายถึง ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะให้เกิดสุข นักธุรกิจสมัยพุทธกาลจะเป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ในคณะสงฆ์ และจะมีส่วนเกี่ยวข้องให้พิจารณาเรื่องอธิกรณ์ ที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ รวมถึงปัญหาและกิจกรรมที่เกิดขึ้น ในหมู่คณะสงฆ์ที่ต้องดำเนินการถึงแม้ว่าเรื่องอธิกรณ์จะเป็นเรื่องของทางสงฆ์ก็ตาม แต่นักธุรกิจสมัยพุทธกาลได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องต่อคณะสงฆ์อย่างมาก จนเป็นที่ยอมรับของทางคณะสงฆ์ให้ได้รับเชิญมาร่วมระงับอธิกรณ์และสานความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความ

สามัคคีตัวอย่างเช่น กรณีการตั้งครุฑก่อนบวชของภิกษุณีการทะเลาะกันของพระสงฆ์ชาวโกสัมพีนการประพฤติตนไม่เหมาะสมของพระสงฆ์จนต้องปรับอาบัติเป็นต้น ดังเรื่องราวเหตุการณ์ของอภิกษุณี กรุงสาวัตถี เกิดกรณีที่มีภิกษุณีสาวตั้งครุฑขณะบวช โดยมีการโจษขานซึ่ง พระเทวทัตเจ้าสำนักที่ภิกษุณีสาวพำนักอยู่ต้องการขับออกจากที่นั่นเสีย แต่ภิกษุณีสาวได้เดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อให้พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตัดสิน ซึ่งพระองค์ก็ทรงทราบมาก่อนแล้ว แต่จะต้องทำให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย จึงรับสั่งให้มีการสอบสวนเพื่อระงับอธิกรณ์เกิดขึ้น โดยเชิญกษัตริย์ผู้ปกครองกรุงสาวัตถี และได้เชิญนักธุรกิจใหญ่แห่งกรุงสาวัตถีและเชิญนักธุรกิจอีกหลายท่าน ที่ทางคณะพระภิกษุสงฆ์และประชาชนให้ความเคารพนับถือ มาร่วมประชุมปรึกษาหารือในเรื่องอธิกรณ์ดังกล่าว โดยมีพระอุบาลีเป็นประธานจากการตรวจสอบสรุปได้ความว่าภิกษุณีสาวไม่ได้ตั้งครุฑก่อนบวชแต่ได้ตั้งครุฑมาก่อนบวช เรื่องดังกล่าวเป็นอันว่าระงับอธิกรณ์ลงด้วยดี โดยที่ภิกษุณีสาวไม่มีความผิดตามพระธรรมวินัย

บทบาทของ ดร.บุญยง ว่องวานิช ในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ดร.บุญยง ว่องวานิช มีบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ที่มีชื่อเสียงในฐานะนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง เป็นหุ้นส่วนและเจ้าของกิจการขนาดใหญ่หลายแห่งอุทิศตนเพื่อพัฒนาสังคมมาตลอด และเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้าต่อพระพุทธศาสนา เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาให้ส่งเสริมและสงเคราะห์ประชาชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จนปรากฏให้เห็นเด่นชัดทั้ง รูปธรรมและนามธรรม ซึ่ง ผู้วิจัยจะศึกษาตามบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา กล่าวคือ บทบาทการสร้างศาสนทายาท บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์

บทบาทการสร้างศาสนทายาท ดร.บุญยง ว่องวานิช เป็นขุมกำลังในฝ่ายอุบาสกและฐานะนักธุรกิจที่ให้ความดูแลเอาใจใส่ต่อพระพุทธศาสนา ท่านได้ปฏิบัติตนให้การส่งเสริมศาสนทายาท กล่าวคือให้ลูกๆ ห้างเข้าพระสวดมนต์และนั่งสมาธิเป็นประจำจนทำให้ลูกๆ มีความเคยชินไม่มีใครกลัวห้องพระและจะใช้เป็นสถานที่อบรมสั่งสอนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาท่านจะทำหน้าที่ดูแลเอาใจใส่บุตรธิดาให้เป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นการทำหน้าที่บิดาที่ดีคือหน้าที่ทางกายด้วยการสอนให้ลูกไม่ทำชั่ว ให้แนะนำให้ลูกทำความดี ส่งเสริมให้ลูกเรียนศิลปวิทยา ช่วยเลือกคู่ครองที่เหมาะสมให้กับลูก และหน้าที่ทางใจ จะพาลูกเข้าวัดศึกษาพระธรรมคำสอน ชักจูงสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน ชักนำลูกให้ทำบุญรักษาศีล และชักนำลูกให้ได้บวช ซึ่งส่งผลดีของการทำหน้าที่บิดาที่ดีท่านได้รับความปีติภาคภูมิใจ ทำให้ครอบครัวมีความสุขสงบร่มเย็นเป็นสุขทำให้สังคมสงบสุข และทำให้ประเทศชาติได้คนดีนอกจากการทำหน้าที่ของดร.บุญยง ที่กระทำต่อบุตรธิดาแล้วยังต้องปลูกฝังให้ครอบครัวเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีแม้ว่าลูกๆ จะไปเรียนต่อต่างประเทศตั้ง แต่วัยรุ่นแต่ทุกคนก็ไม่ได้ติดวัฒนธรรมตะวันตกมาแต่อย่างใด ยังคงยึดมั่นอยู่ในวัฒนธรรมของไทยโดยเฉพาะการใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบชาวพุทธ ท่านเป็นนักธุรกิจที่แหวดวงสังคมเรียกว่า “นายห้าง” มีทายาท ๔ คนคือ ธิดา ๒

คนและบุตรชาย ๒ คน ได้ปลุกฝังให้ลูกๆ เข้าถึงพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ท่านจะหัดให้ลูกๆ เข้าห้องพระสวดมนต์ทำสมาธิ โดยมีกลวิธีให้ลูกได้เข้าห้องพระแข่งกันสวดมนต์และมีรางวัลให้ทำให้ลูกๆ ทุกคนสวดมนต์และนั่งสมาธิทุกเช้า โดยเฉพาะบุตรชายทั้งสองคนเข้ารับการอุปสมบทตามประเพณี ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างศาสนทายาทด้านพระพุทธศาสนา และจะส่งบุตรธิดาเข้ารับการอบรมการพัฒนาจิตคือ การเข้าร่วมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นประจำ ทำให้เป็นการสร้างศาสนทายาทให้เกิดขึ้น กับครอบครัวมิใช่เกิดขึ้น เฉพาะในครอบครัวอย่างเดียวยังให้การส่งเสริมต่อการสร้างศาสนทายาทด้านสังคม กล่าวคือด้วยจุดกำเนิดของยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ เช่น การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนการก่อตั้ง ขึ้น ที่โรงเรียนยุวพุทธพิทยาสาน เปิดสอนนักเรียน ชั้นอนุบาลปีที่ ๑ และต่อมาขยายระดับชั้น อนุบาลปีที่ ๒ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างเยาวชนให้เป็นธรรมทายาทเป็นพลเมืองที่ดีและเป็นการส่งเสริมให้เด็กที่ขาดแคลน ให้มีโอกาสเข้ารับการศึกษารอบคอบโดยไม่เสียค่าเล่าเรียนตลอดจนส่งเสริมให้มีการพัฒนาการทุกด้านเท่าเทียมกับเด็กคนอื่นๆ เพื่อปลุกฝังให้เด็กมีพื้นฐานทางด้านศาสนาและศีลธรรมตั้ง แต่เยาว์วัย

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธบริษัท ๔ ในปัจจุบัน เป็นเครื่องพิสูจน์ให้ถึงความเสียสละและอุทิศตนต่อพระพุทธศาสนา เป็นผู้ได้รับการศึกษาและอบรมมาอย่างดีนับว่าเป็นขุมกำลังสำคัญอย่างยิ่ง ดร.บุญยง ว่องวานิชเป็นหนึ่งในขุมกำลังที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาและได้เข้าไปมีบทบาทในด้านนี้ กล่าวคือ การสนับสนุนด้านปัจจัยในการเผยแผ่ธรรม การชักจูงไปฟังธรรม การสนทนาธรรม

การสนับสนุนด้านปัจจัยในการเผยแผ่ธรรม การสนับสนุนด้วยปัจจัยในด้านต่างๆ ต่อการเผยแผ่ธรรมเป็นสิ่งที่ ดร.บุญยง ได้กระทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการชักชวน เชิญชวน ด้วยการใช้สื่อต่างๆ เป็นปัจจัยในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน รวมถึงการสนับสนุนด้วยปัจจัยสี่เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการเผยแผ่ธรรมโดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ แต่ท่านเห็นว่าพระสงฆ์อย่างเดียวคงไม่เพียงพอ จึงเริ่มก่อตั้งเป็นกลุ่มคณะเล็กๆ เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนด้านปัจจัยต่อการเผยแผ่ธรรมเป็นการช่วยพระสงฆ์อีกทางหนึ่ง จากหนุ่มที่มีอายุ ๒๐ ปี ที่ให้ความสนใจพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจากกลุ่มคณะเล็กๆ กลายเป็นสมาคม เป็นที่ยอมรับนับถือจากคณะสงฆ์ทั้งในและต่างประเทศมีแนวร่วมกับมิตรสหายที่สนใจพระพุทธศาสนาทางเดียวกัน ให้การสนับสนุนด้านปัจจัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ ที่ปรากฏเด่นชัดกรณีศึกษาการตั้งยุวพุทธิกะ ซึ่งเป็นปัจจัยอีกด้านในการสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมมีความมุ่งหวังดึงเยาวชนให้เข้าไปสัมผัสใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา มีผู้ให้เหตุผลว่าทำไมเด็กหนุ่มคนนี้จึงมีความคิดที่จะดึงเยาวชนเข้ามาสัมผัสใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา สืบเนื่องมาจากประสบการณ์วัยเด็กเคยคลุกคลี อยู่ท่ามกลางกลุ่มชนที่นับถือศาสนาคริสต์มาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนอัสสัมชัญหรือโรงเรียนที่ไปศึกษาหาความรู้ในต่างประเทศ ล้วนแล้วแต่เป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์ทั้งนั้น และศาสนาคริสต์มีวิธีการเผยแผ่ศาสนา โดยนำศาสนาเข้าไปสู่คนหนุ่มสาวอยู่

ตลอดเวลาต่างกับศาสนาพุทธที่เห็นแต่คนแก่ที่เดินเข้าวัดไม่มีคนหนุ่มสาวเดินเข้าวัดจนได้พบ กัลยาณมิตร ๒ คน คือ คุณเสถียร โพธิ์นันทะ และคุณสุพจน์ แสงสมบูรณ์มีความเห็นตรงกันว่า “ธรรมะมีประโยชน์และจำเป็นสำหรับชีวิตประจำวันของคนหนุ่มสาว ธรรมะไม่เพียงอยู่เฉพาะแต่กับผู้ถึงวัยชรา หรือเพียงสำหรับผู้ต้องพึ่งพาเพราะอัจนเพียงเท่านั้น ด้วยว่าธรรมะคือสัจธรรมที่ใสสว่างเป็นของสากลของทุกคนทุกเพศทุกวัย” จึงร่วมกันก่อตั้ง

การชักจูงไปฟังธรรม ดร.บุญยง ว่องวานิชมีวิธีการชักจูงเยาวชนคนหนุ่มสาวและประชาชนทั่วไปหันมาสนใจศึกษาธรรมะโดยเป็นผู้นำคณะออกไปแสดงธรรมตามสถานที่ต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน โรงพยาบาล และตามบริษัทต่างๆ โดยใช้สื่อทางเทคโนโลยีเป็นการประชาสัมพันธ์ ด้วยการโฆษณาไม่ว่าจะเป็นทางโทรทัศน์ วิทยุ วารสาร หนังสือพิมพ์ จนได้รับความนิยมเลื่อมใสเป็นแรงผลักดันให้เกิดเครือข่ายสมาคมต่างๆ ทั่วประเทศ จุดเริ่มต้น การชักจูงไปฟังธรรม คือการอาศัยสถานที่วัดกันมาตุยารามเป็นที่ตั้งสมาคมพบปะแลกเปลี่ยนทัศนะสนทนาธรรม บางครั้งมีการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ และพระสงฆ์ผู้มีความรู้มาให้การอบรมตัวอย่างเช่น ดร.บุญยง ได้ชักจูงประชาชนทั่วไปที่สนใจ เข้าร่วมอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยคุณแม่สิริ กรินชัย เป็นผู้ให้การอบรม ได้รับการสนับสนุนจากยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จากการชักจูงดังกล่าวมีผู้รับการอบรมจำนวนมากจากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงการชักจูงในการร่วมปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังพบอีกว่าดร.บุญยง ว่องวานิชได้สร้างสถานที่ปฏิบัติธรรมไว้ในบริษัทของตนเองเพื่อให้พนักงานได้มีโอกาสฟัง ธรรม โดยทุกวันพระตั้งแต่เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๓.๓๐ ให้พนักงานสวดมนต์ นั่งสมาธิและฟังบรรยายธรรม และทุกเดือนจะนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรม หรือผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายธรรม^๗

อานวย วีรวรรณ พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ กับการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ปัจจุบัน) พระบรมราชจักรีวงศ์ : พระราชวงศ์ผู้เคารพยึดมั่น ในพระรัตนตรัย “ไตรรัตน์สภากษัตริย์ สัมผัสเสจมมายนัน สกราโชจุติตัญญู สภากษัตริย์

^๗ พระสุเมธ สุเมธ, “ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของนักธุรกิจ ในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี ดร.บุญยง ว่องวานิช”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๔๙-๖๙.

ฐาภิวัฒน์ ความนับถือรักใคร่ในพระศรีรัตนตรัย ในรัฐของคน และในวงศ์ตระกูลของตนมีจิตซื่อตรง
ในพระราชาของตน ย่อมเป็นเครื่องทำให้รัฐของตนเจริญยิ่ง”

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงรับอัญเชิญขึ้นปราบดาภิเษกเป็น
พระมหากษัตริย์ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๒๕ ขณะพระชนมพรรษาได้ ๔๖ พรรษาเศษ
ได้ทรงสถาปนาพระราชวงศ์ขึ้นใหม่คือ “พระบรมราชจักรีวงศ์” เป็นวงศ์กษัตริย์ลำดับที่ ๘ ใน
ประวัติศาสตร์ของสยามประเทศ ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงธนบุรีอันที่มาของนาม
พระบรมราชจักรีวงศ์นั้นสันนิษฐานว่าอาจมาจาก ราชทินนาม “จักรี” ที่มีอยู่ในสมัยอยุธยา สมเด็จพระ
พระปฐมบรมมหาชนก พระชนกในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เคยทรงรับ
ราชทินนามนี้ในสมัยที่ทรงรับราชการอยู่ในชุมชนเจ้าพระยาพิชัยโลก ภายหลังจากเสีย
พระนครศรีอยุธยา เช่นเดียวกันกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในสมัยที่ทรงรับ
ราชการในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้เคยทรงรับพระราชทานบรรดาศักดิ์เจ้าพระยาจักรี ดังนั้นเมื่อ
ทรงนำราชทินนาม “จักรี” มาใช้เป็นนามพระราชวงศ์แล้วก็ไม่ปรากฏว่าได้พระราชทานราชทินนาม
“จักรี” นี้แก่ขุนนางผู้ใดอีกเลยเครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรม
ราชวงศ์อันเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลสูงสุดของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างและตราพระราชบัญญัติขึ้นสำหรับพระราชทานพระ
ราชวงศ์ผู้ทรงสืบเชื้อสายตรงจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมบรมราช
จักรีวงศ์นั้นมีความหมายติดกับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งองค์ผู้ทรงสถาปนาเครื่องขัตติยราชอิสริยา
ภรณ์ตระกูลนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดขึ้น คำอธิบายบทนี้สะท้อนพระคุณลักษณะ
สำคัญของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ผู้เป็นสมาชิกในมหาจักรีบรมราชวงศ์และพระคุณลักษณะ
สำคัญประการแรกนั้น คือความเคารพยึดมั่นในพระศรีรัตนตรัย หรือความเป็นผู้มีพระรัตนตรัยเป็นที่
พึ่ง อันเป็นคุณลักษณะสำคัญประการแรกของ “พุทธศาสนิกชน” พระคุณลักษณะสำคัญของพระบรม
ราชวงศ์ข้อนี้เป็นเครื่องยืนยันอย่างชัดแจ้งว่าราชวงศ์พระมหากษัตริย์ไทยราชวงศ์นี้มีศรัทธามั่นคงใน
พระพุทธศาสนาและถือว่าความศรัทธาอันมั่นคงในพระพุทธศาสนามีความสำคัญเท่าเทียมกับความยึด
มั่นในรัฐและวงศ์ตระกูล ตั้งใจมั่นที่จะกระทำความเจริญวัฒนาให้เกิดแก่

รัฐและวงศ์ตระกูลของตน ความศรัทธาและยึดมั่นอันเท่าเทียมกันทั้งสองประการในพระบรมราชวงศ์นี้
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญยิ่งถึงขนาดทรงนำมาใช้เป็นภาษิตเตือน
มวลสมาชิกในพระบรมราชวงศ์ให้ตระหนักในพระคุณลักษณะสำคัญอันเท่าเทียมกันทั้งสองประการ
ให้ปรากฏแม้ในดวงตราอันเป็นเครื่องประดับพระเกียรติยศของสมาชิกในพระบรมราชวงศ์ตลอด
ระยะเวลาอันยาวนานล่วงมาถึงสองศตวรรษนี้ พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทรงแสดงให้เห็น
ประจักษ์มาโดยตลอดว่า “ความนับถือรักใคร่ในพระศรีรัตนตรัย” ของทุกพระองค์เป็นความจริง
เชิงประจักษ์ที่มีหลักฐานเป็นรูปธรรม สามารถพิสูจน์ได้ตลอดระยะเวลาอันยาวนานตั้งแต่รัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจนถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์เป็นบุคคลเพียงคนเดียวในราชอาณาจักรที่ทรงถูกบังคับโดยเงื่อนไขของกฎหมายคือกฎมนเฑียรบาล ให้ต้องทรงดำรงพระราชสถานภาพเป็น “พุทธมามกะ” และจะไม่สามารถทรงดำรงสถานะความเป็นกษัตริย์อยู่ได้หากไม่สามารถทรงรับพระราชภาระในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรได้ความเคารพยึดมั่นในพระรัตนตรัยของพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์นั้นไม่ใช่การปฏิบัติสืบกันไปตามราชประเพณี พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์นี้ทุกพระองค์ล้วนทรงเคารพยึดมั่นในพระรัตนตรัยด้วยพระสติอันรู้พระองค์ และด้วยพระปัญญาที่ทรงรู้และเข้าใจพระราชหฤทัยพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นวิถีปฏิบัติของพุทธมามกะผู้มีธรรมใน พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องกำกับวิถีการดำรงชีพ พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์จึงทรงมีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาด้วยพระชนม์ชีพและด้วยพระเกียรติยศของความเป็นกษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากพระราชปณิธานขององค์พระปฐมบรมราชจักรีวงศ์ในการจัดการปกครองบ้านเมืองมีพระราชดำริว่าการปกครองบ้านเมืองนั้นต้องประกอบด้วยเสาหลักทั้งสอง คือ **พุทธจักรและอาณาจักร** เป็นหลักให้แก่กันพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการปกครองและบริหารบ้านเมืองในสยามประเทศมาตั้งแต่ยุคโบราณ แม้พระสงฆ์จะไม่มีบทบาทและหน้าที่อันใดในกิจการบ้านเมือง แต่ความเป็นสถาบันและองค์บุคคลซึ่งชี้นำสังคมทางจิตวิญญาณนั่นเองที่ทำให้พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์สามารถเข้าไปมีบทบาทในฝ่ายอาณาจักร คือการบริหารราชการแผ่นดินได้ นั่นหมายถึงบทบาทในการจรรโลงให้การบริหารราชการแผ่นดินมีความบริสุทธิ์เที่ยงธรรม ดังนั้นการสร้างความเป็นบริสุทธิ์เที่ยงธรรมให้กับพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์จึงเป็นความจำเป็นไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการวางรากฐานระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน เพราะหากบุคคลซึ่งเป็นกลจักรสำคัญของการบริหารราชการแผ่นดินขาดเสียซึ่งคุณธรรม ระบบการบริหารราชการแผ่นดินจะวิเศษมั่นคงปานใดก็ไร้ค่า^๔

ตัวอย่างหลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้

๑.พรหมวิหาร ๔ ญัตถวรรณ จูฑาคม ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔

^๔ อำนวย วีรวรรณ, พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง , ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๐.

ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ (๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล (๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ งานวิจัยนี้ได้ศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษา และบุคลากรครูในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ จำนวน ๒๓๑ คน ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบโดยการทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด และสรุปข้อมูลปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้

แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมพรหมวิหาร ๔

หลักจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา หลักธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะแสดงถึงหลักจริยธรรมและคุณธรรมที่ควรประพฤติหรือแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม ซึ่งพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของ คุณธรรม หมายถึงระเบียบ แนวปฏิบัติซึ่งมุ่งให้เกิดความผาสุก ความสงบสุขเนื่องด้วยสังคมส่วนใหญ่ ตลอดจนสภาพความดีงามทั้งหลาย ซึ่งฝังรากลึกอยู่ภายในจิตสำนึกของคนแต่ละคนและเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ โดยเฉพาะส่วนจริยธรรม หมายถึง สิ่งที่พึงปฏิบัติ จะต้องประพฤติซึ่งจริยธรรม หรือ Ethics อยู่ในรูปของปรัชญา คือที่ต้องคิดนึกถึง ในพระพุทธศาสนา ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐเรียกว่า พรหมวิหารได้แก่ ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกัน ตลอดจนถึงการปฏิบัติต่อสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยและโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้ใหญ่ เช่น ปู่-ย่า ตา-ยาย พ่อ-แม่ ครูอุปัชฌาย์อาจารย์และญาติผู้ใหญ่ ที่มีหน้าที่ในการดูแลให้การอบรมสั่งสอน ชี้นำบุตรหลานและมิตรบริวาร ซึ่งเป็นผู้น้อย ซึ่งจะทำให้ผู้ที่ได้รับอุปการคุณรู้สึกสำนึกในบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อตน

จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ได้ถูกรวบรวมไว้เป็นหมวดธรรมหนึ่งในพระพุทธศาสนา ทั้งแบบแยกส่วนและแบบบูรณาการสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงนำการเจริญพรหมวิหาร ๔ มาตอบปัญหาของเสฏฐมานพและภารัทวาชมานพและทรงแนะนำให้ภิกษุแผ่เมตตาให้แก่ตระกูลพญา ๔ ตระกูล เพื่อป้องกันและคุ้มครองรักษาตนเป็นต้น ผู้ปกครองจะต้อง

กอบไปด้วยธรรมสำหรับการประพฤติปฏิบัติของผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองได้แก่ พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มี จิตยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพรหม คือ

๑. เมตตา (ความรัก) คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

๒. กรุณา (ความสงสาร) คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์โศกที่ประสบเดือดร้อนยากลำบาก เดือดร้อนของคน และสัตว์ทั้งปวง

๓. มุทิตา (ความเบิกบานพลอยยินดี) คือ เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จยกงานยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย

๔. อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลาง) คือ มองตามความเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจตราขึง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม

ความหมายของพรหมวิหาร ๔

พจนานุกรม ศัพท์ทางศาสนาสาภก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายความหมายพรหมวิหาร ๔ ว่าเป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ ๑. เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหมและทำให้พรหมเสมอด้วยพรหม โดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุญาณได้ตามลำดับ ๒. เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม ๔ ประการนี้ประจำใจ ย่อมมีความรักสรรพสัตว์ ปรารถนาช่วยสรรพสัตว์นั้น ๆ ไม่สำเร็จ ๓. เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำ ผู้ปกครองโดยมุ่งให้ผู้นำหรือผู้ปกครองมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นพื้นฐานช่วยเหลือเขาประสบความสำเร็จทุกขุ ยินดีด้วยเมื่อเขาประสบความสำเร็จและวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ พรหมวิหาร ๔ เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา ๔ เพราะมุ่งประเด็นที่ว่า แม้ไปไม่จำกัดในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นพรหมวิหาร ๔ “พรหมวิหาร” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม แยกศัพท์ได้ดังนี้ พรหม+วิหาร การประกอบศัพท์มีดังนี้ พรหม ศัพท์แปลว่าพรหม พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่อบรมสั่งสอน ในระหว่างการทำเพ็ญบารมีหลายยุคหลายสมัย การเจริญพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ ก่อนพุทธกาล ดังข้อมูลปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกหลายแห่ง เช่น มหเวทสูตรมหาสุทตสนสูตรและมหาโควินทสูตร เป็นต้น แต่การเจริญพรหมวิหาร ๔ เหล่านั้นสามารถทำให้บรรลุผลได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้นยังไม่ได้มีความสมบูรณ์พร้อมด้วยเหตุผลและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลอย่างครบถ้วนบริบูรณ์เหมือนการเจริญพรหมวิหาร ๔ ซึ่งปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ในเมตตาสหคตสูตรว่า “เมตตาเจโตวิมุตติ ที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร มีอะไรเป็นคติ มีอะไรเป็นอย่างยิ่ง มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นที่สุด... อนึ่ง อุเบกขาเจโตวิมุตติ ... ภิกษุ

ทั้งหลาย ในโลกนี้ พรหมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์เรายังไม่เห็นบุคคลที่จะทำจิตให้ยินดีได้ด้วยการตอบปัญหาเหล่านี้ เวเนตถาคคหรือสาวกของตถาคต หรือผู้ที่ฟังจากคำสอนของตถาคตนี้

พรหมวิหาร ๔ กับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

การนำพรหมวิหาร ๔ ไปใช้ในการบริหารงาน พิสิฐ เจริญสุข ได้กล่าวไว้ว่า พรหมวิหารธรรม คือธรรมเป็นหลักประจำใจ กำกับพฤติกรรมคนในองค์กร ในสังคมให้เป็นไปโดยชอบธรรม ถูกต้องทำนองคลองธรรมก่อให้เกิดอานิสงส์น่านับการโดยเฉพาะเมตตาธรรม ซึ่งได้รวบรวมไว้ ๑๑ ประการดังนี้

๑. ยามตื่นก็เป็นสุข
๒. ยามหลับก็เป็นสุข
๓. ยามฝนก็ฝนดี ไม่มีฝนร้าย
๔. เป็นที่รักของคนทั้งปวง
๕. เป็นที่รักของสัตว์โลกทั้งมวล
๖. เทพยินดีคุ้มครองรักษา
๗. ภัยพิบัติ ศาสตร์ราวุธ ยาพิษ ไม่แผ้วพานกรำกราย
๘. มีจิตที่มั่นคงมีเสถียรภาพ
๙. ผ่องพรรณผ่องใส ใบหน้าอัมเอิบ
๑๐. เมื่อเวลาสิ้นใจก็มีสติ
๑๑. เมื่อยังไม่ก้าวสู่โลกุตระธรรมก็สุขุคติในพรหมโลก

คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่พึงประสงค์

เมื่อกล่าวถึงคุณลักษณะของนักบริหาร มีนักการศึกษากล่าวไว้กันมากมาย ซึ่งมีทัศนะที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการเป็นผู้บริหารมาและผลจากการศึกษาและวิจัยของนักวิชาการ ซึ่งมีทั้งของไทยและต่างประเทศ เช่น กล่าวว่า นักบริหารที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

ด้านเมตตา

๑. มีการเสียสละปราศจากการเห็นแก่ตัว
๒. เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณดี
๓. มีความจริงใจ
๔. มีความรอบรู้ในวิชาการ
๕. มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน
๖. เป็นผู้นำที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ อุทิศตนและเวลาให้สถานศึกษาอย่างเต็มที่

๗. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรี

ด้านกรุณา

๑. มีประสบการณ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคยถูกปกครอง บังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่างๆ เพื่อได้ทัศนะในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น

๒. มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น

๓. เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมากหรือบุคคลหลายๆ คนเข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำ โดยไม่ทำงานตามลำพังยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น

๔. เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานประโยชน์บริการแก่ผู้อื่นทุกๆ คนในการที่ช่วยให้ดำเนินงาน ต่างๆ ในการศึกษาได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

๕. เป็นผู้เสียสละทุกอย่างเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น

๖. เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม

๗. เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ ความสามารถและมีความเข้าใจหลักสูตร กระบวนการจัดการ เรียนการสอน การแนะแนว การวัดผลและประเมินผล ตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศการศึกษา ภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านมูทิตา

๑. มีความกระตือรือร้น เป็นมิตรและมองโลกในแง่ดี

๒. ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น

๓. ต้องรู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม

๔. เผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน

๕. ชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ

๖. เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับมอบหมาย

ด้านอุเบกขา

๑. มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบทันคน

๒. มีความสามารถรอบด้าน รู้บางสิ่งในทุกอย่างและรู้ทุกอย่างในบางสิ่งและรู้หน้าที่ของตน

อย่างกว้างขวางด้วย

๓. มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่โลเล

๔. มีกำลังกายและพลังประสาทมั่นคง

๕. มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ

๖. มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ

๗. ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน่วยงานและผู้อื่น

๘. เฉยฉาตลอดแต่ไม่อดฉาตลอด

๙. กล้าหาญทั้งกายและใจ กล้าเผชิญกับเหตุการณ์ร้อนหรือหนาว สามารถควบคุมจิตใจตนเองได้ กล้าตัดสินใจเมื่อเข้าใจว่าถูกต้องและยืนหยัดอย่างไม่สะทกสะท้าน

๑๐. มีความคิดริเริ่ม ทำให้งานต่างๆก้าวหน้าอยู่เสมอเป็นผู้ที่สำรวจตัวเองและพัฒนาหน้าที่ของตนเองให้ดีขึ้นเสมอ คิดและวางแผนการงานไว้ล่วงหน้า

๑๑. มีความยุติธรรม เมื่อใดผู้น้อยเกิดความรู้สึกว่าไม่ได้รับความยุติธรรม เมื่อนั้นขวัญของเขาก็จะเสื่อมลงทันที

๑๒. วางตัวดี การประพฤติปฏิบัติให้ประทับใจแก่ผู้น้อย แต่งกายสะอาด การดำหรือการตำหนิอย่างกราวรุจจะต้องยับยั้งโดยสิ้นเชิง

๑๓. ปฏิบัติงานอย่างเป็นทีม ให้ทำงานแทนกันได้ดังนั้น คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีนั้น จะส่งผลให้การบริหารงานเป็นไปด้วยดีและจากแนวคิดที่สรุปมานั้น ผู้บริหารสถานศึกษาใดสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนจะถือได้ว่าเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสมบูรณ์ในหลักพรหมวิหาร ๔

กระทรวงมหาดไทยได้นำเกณฑ์มาตรฐานการจัดการศึกษาของกรมวิชาการ มาใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเทศบาล เพื่อให้เทศบาลนครนครสวรรค์พร้อมโรงเรียนในสังกัดใช้เป็นเป้าหมายในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ^๙

๒.อิทธิบาท ๔ รัชชา พ่วงกลับ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ (๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง

^๙ ญัฐวรรณ ฐิตาคม “การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖ หน้า ๑๖-๒๓.

คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ปีการศึกษา ๒๕๕๕ จำนวน ๑๙๖ คน

องค์ความรู้แนวทางการพัฒนาในการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ อธิบายได้คือ บุคลากรเป็นผู้ปฏิบัติงานทั้งงานในหน้าที่และภารกิจที่ได้รับมอบหมาย โดยอาศัยกรอบการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา เมื่อผ่านกรอบการปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ เรียบร้อยแล้ว จะเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ โดยขั้นตอนนี้จะเป็นการบริหารวิชาการซึ่ง หมายถึงการตรวจรูปแบบ วัตถุประสงค์ผลที่คาดว่าจะได้รับ และประโยชน์ของการดำเนินงาน หากผลที่ได้รับผ่านทุกหลักเกณฑ์และคุณค่าต่อการปฏิบัติ ก็จะนำผลงานที่ได้รับไปประยุกต์และพัฒนาให้ใช้งานได้จริง ให้เกิดผลจริง ตรงกันข้ามหากผ่านขั้นตอนการวิเคราะห์งานแล้ว ผลที่ได้ไม่คุ้มค่ากับการปฏิบัติ บุคลากรก็ต้องนำงานกลับมาปรับปรุง/แก้ไข เพื่อทบทวนหาข้อผิดพลาด โดยผ่านกรอบการดำเนินงานตามหลักอิทธิบาท ๔ ทำเช่นนั้นกว่าผลลัพธ์นั้นจะออกมามีประสิทธิภาพ เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานจริง อนึ่ง หากบุคลากรใช้ความละเอียดอ่อนในการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท ๔ อย่างมีสติ ผลงานที่ได้รับก็จะประสบความสำเร็จมีประสิทธิภาพอย่างแน่นอน และยั่งยืน ทั้งนี้ ความมีประสิทธิภาพที่เกิดขึ้นแก่ตัวบุคลากรก็จะเป็นเสมือนตัวชี้วัดที่ส่งผลให้การบริหารวิชาการในสถานศึกษา อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้

๑) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักใคร่สิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุ พุดง่ายๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปในทางธรรมว่า ความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ตั้งมานั้น เมื่อเห็นสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินทางไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจ ครั้นสิ่งหรืองานที่ทำนั้นบรรลุจุดหมายก็รับโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบาน แผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขตถ้าสามารถปลูกเร้าฉันทะให้เกิดอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่าความดีงามความสมบูรณ์ของสิ่งนั้นหรือจุดหมายนั้นอย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะทุ่มเทชีวิตและจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้นเมื่อรักแท้ก็มอบใจให้อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้ เมื่อมีฉันทะนำแล้วก็ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุดให้สำเร็จผลอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้นของงานนั้น ไม่หวั่นพะวงกับสิ่งล่อเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลาย จิตใจก็มุ่งมั่นแน่วแน่ในการดำเนินสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ซวน ไม่ส่าย ฉันทสมาธิจึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้ และพร้อมกับปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย

๒. วิริยะ แปลว่า ความอดทน อดกลั้น บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่อ

อุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลาเท่านั้นปีเท่านั้นเดือนเขาก็ไม่ท้อถอยกลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จคนที่มีความเพียร เท่ากับมีแรงหนุนเวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่มั่นคงพุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยสมาธิ พร้อมทั้งมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

๓. จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่นๆไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้น ขลุกขจวนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืนไม่เอาใจใส่ร่างกายการแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมนอน ลืมกินลืมนอน ความมีใจฝักใฝ่เช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดสมาธิขึ้น จิตจะแน่วแน่ แนบสนิทในกิจที่ทำมีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่าเป็นจิตสมาธิ พร้อมกันนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

๔. วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่องหรือขัดข้องเป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิซึ่งจะเห็นได้ไม่ยากคนมีวิมังสาเป็นพวกชอบคิด ค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไรก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่นคิดว่าผลนี้เกิดจากสาเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านั้น ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่เคยคาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหน ฯลฯ เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดิ่งไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่านไม่วอกแวก และมีกำลังเรียกว่าวิมังสาสมาธิ ซึ่งจะมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่นๆ

การนำหลักอภิธิบาท ๔ ไปใช้โรงเรียนเอกชน

ฉันทะ (Aspiration) ความพอใจคือความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะให้ได้ดียิ่งๆ ขึ้นไป หลักอภิธิบาท ๔ ข้อแรกสามารถนำมาใช้ได้กับผู้บริหารโดยตรง เพราะว่าผู้ที่สมควรเป็นผู้บริหารของโรงเรียนเอกชนนั้น จะต้องเป็นผู้ใฝ่ใจรักที่จะทำหน้าที่ผู้บริหาร เพราะโรงเรียนเอกชนมุ่งหวังที่จะให้ผู้บริหารทุกคนได้ทำงาน โดยมีจิตวิญญาณของความเป็นนักบริหารจัดการวิชาการซึ่งถ้าย้อนหลังไป ๒๐ ปี ผู้บริหารที่สามารถบริหารซึ่งเป็นครูใหญ่ในโรงเรียนประเภทต่าง ๆ จะได้รับความยกย่องและความเคารพนับถือจากสังคมมากเพราะฉะนั้นการที่บุคคลผู้เป็นผู้บริหารจะมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานในฐานะเป็นผู้บริหารของโรงเรียนเอกชนจะต้องเป็นผู้ที่มีความพอใจในหน้าที่ของผู้บริหารเป็นเบื้องต้น เมื่อมีฉันทะในอาชีพของความเป็นผู้บริหารแล้ว

ผลงานที่กระทำออกมา ก็จะเป็นผลงานที่ดี ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนเอกชนจึงจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีใจรักหน้าที่ผู้บริหารมีละนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จในฐานะที่ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนเพราะผู้รับใบอนุญาตตั้งโรงเรียน(เจ้าของโรงเรียนเอกชนหวังผลงานที่ดีจากผู้บริหารทุกคน)

วิริยะ (Exertion) ความเพียรคือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้น ด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง เมื่อมีฉันทะเกิดขึ้นแล้วก็จะทำให้ผู้บริหารนั้นมีความเพียรในการทำงานแม้ว่างานนั้นจะยากเพียงใดก็ตามก็จะมีความอดทนเอาธุระไม่ทอดทิ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันโรงเรียนทุกโรงเรียนจะต้องได้รับการประเมินภายนอกจาก สมศ ดังนั้นโรงเรียนเอกชนทุกโรงเรียนก็ต้องได้รับการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอก จาก สมศ อย่างน้อย ๕ ปี ต่อครั้งดังนั้นการทำให้โรงเรียนผ่านการประเมินในขั้นดีหรือดีมากก็ต้องมีระบบประกันคุณภาพภายใน ที่เป็นระบบและมีการดำเนินการตามขั้นต่างๆ มีการพัฒนาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นระบบประกันคุณภาพภายในในการจัดการอบรมให้ผู้บริหารในโรงเรียนได้ดำเนินงานการพัฒนาตนเอง ในด้านความรู้และทักษะในการดำเนินงานเพราะระบบการประเมินคุณภาพภายในนั้นต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ ก็จะทำให้โรงเรียนเอกชนนั้นมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไปที่จะส่งบุตรหลานของตนเองเข้าศึกษาในโรงเรียนนั้นซึ่งทางภาษาธุรกิจเรียกว่าจุดขาย (Selling Point)

จิตตะ (Thoughtfulness) ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป เมื่อมีฉันทะและวิริยะเป็นบาทเบื้องต้นแล้วตัวผู้บริหารหรือแม้แต่เจ้าของโรงเรียนเอกชนก็ต้องมีจิตตะเอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านและเลื่อนลอยไปคิดอยู่เสมอที่จะทำให้โรงเรียนของตนมีการพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้งเพราะการที่ไม่พัฒนาโรงเรียนหรืออยู่กับที่ก็จะทำให้โรงเรียนของตัวเองล้าหลังก้าวไม่ทันการแข่งขันในปัจจุบันธุรกิจการศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องแข่งขันกันมากในระหว่างโรงเรียนเอกชนด้วยกันและกับโรงเรียนรัฐบาล ดังนั้นความคิดและกระทำให้สิ่งใดด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านหรือจืดจางในพันธกิจและพันธะของโรงเรียนก็จะทำให้โรงเรียนของตนเองสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดกาล

วิมังสา (Investigation) ความไตร่ตรองหรือทดลองคือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผลคิดค้นจาก ฉันทะ วิริยะ จิตตะ แล้วผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนจะต้องมีความไตร่ตรองหรือทดลองคือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นมีการวางแผนคิดค้นการที่โรงเรียนเอกชนจะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวรนั้นครูและคณะกรรมการสถานศึกษาผู้บริหารทุกระดับจะต้องถูกตรวจสอบ หาเหตุผลว่าความนิยมในโรงเรียนของตนนั้นขณะนี้เป็นอย่างไรมีจุดเด่น จุดด้อย อุปสรรคและโอกาสอย่างไรจะต้องไตร่ตรองใช้ความคิดในการวางตำแหน่งของโรงเรียนตัวเองที่ทางภาษาธุรกิจเรียกว่า Positioning อยู่เสมอโดยสรุปการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในโรงเรียนเอกชนดำรงอยู่ได้ด้วยงบประมาณจากจำนวนนักเรียนจะไปหวังพึ่งงบประมาณจากทางราชการเป็นสิ่ง

ที่เป็นไปไม่ได้ดังนั้นการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ จึงเป็นเรื่องสำคัญของโรงเรียนเอกชนในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารในโรงเรียน^{๑๐}

๓.สัปปริสธรรม ๗ พระจัมรัส จิตฺตมโ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

สัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัปปริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีความเป็นคนที่สมบูรณ์ และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ๗ ประการ ดังนี้

๑. อัมมัญญตา คือ รู้หลักการอัมมัญญตา คือ รู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กติกาที่มีความเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน กล่าวคือ ผู้นำนั้น จะต้องรู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้กฎกติกาเหล่านี้ให้ชัดเจนเพื่อที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ในทางพระพุทธศาสนาได้ กล่าวหาว่า อัมมัญญตา หมายถึง การรู้ธรรม ดังความที่ปรากฏในอัมมัญญสูตร ว่า ภิกษุที่เป็นผู้รู้เหตุ รู้เรื่องนวัคคตฤตศาสน์ คือ คำสั่งสอนพระศาสดาอันศาสนธรรม มีองค์ประกอบอยู่ ๙ ประการ หรือที่เรียกว่ารู้ธรรมคำสั่งสอนในพระไตรปิฎก คือ หลักปริยัติธรรมนั่นเอง ซึ่งได้แก่ การรู้เรื่องของพระสูตร พระวินัยและพระอภิธรรม เป็นต้น อันเป็นเหตุแห่งความเจริญในการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของการศึกษา พระธรรมวินัย ภิกษุรูปใดมีความรอบรู้ในหลักธรรมคำสั่งสอนดังกล่าวมาแล้วนี้ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้รู้จักธรรมหรือเหตุแห่งความเจริญหลักธรรมอันเป็นคำสั่งสอนที่สำคัญ คือนวัคคตฤตศาสน์ ๙ ประการ ได้แก่

๑ สุตตะ คือ พระสูตรต่างๆ

๒ เคยยะ คือ พระสูตรที่ประกอบด้วยคาถา

๓ เวยยาकरणะ คือ พระอภิธรรมทั้งหมด

๔ คาถา คือ พระธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา

๕ อุทาน คือ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานด้วยความโสมนัส

๖ อิติวุตตะกะ คือ พระสูตรที่ขึ้นต้นด้วยคำว่าสมจริงดังคำที่พระองค์ตรัสไว้

๗ ชาตก คือ พระสูตรที่แสดงเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า

^{๑๐} วรียา พวงกลับ. “การบริหารงานวิชาการตามหลักอริยบท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖ หน้า ๒๐.

๘ อัมมุตตรม คือ พระสูตรที่ประกอบด้วยปาฏิหาริย์

๙ เวทลละ คือ พระสูตรที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายถามแล้วได้รับความรู้และถามอื่นๆ ขึ้นไป เป็นต้น

๒. อัตถัญญตา คือ รู้จักผล รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผลกล่าวคือ ผู้นำที่จะต้องรู้จักจุดหมาย หรือเป้าหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์องค์รวมว่าจะไปทางไหนเพื่อประโยชน์อะไร เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น พระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า อัตถัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้ธรรม รู้จักจุดหมาย รู้ประโยชน์ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในธัมมัญญสูตรว่าภิกษุที่เป็นผู้รู้จักผลว่า ภิกษุในพระพุทธศาสนานี้เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องเนื้อความใจความความมุ่งหมายและประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงภิกษุที่เป็นผู้รู้จักผลว่าภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้รู้ความหมายแห่งภาษิต คือ ถ้อยคำที่เป็นประโยชน์นั้น เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้นำนั้น มีความสามารถต่อความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม หากผู้นำเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล หรือรู้จุดหมาย จะทำอะไรต้องมีแผนการ หรือเป้าหมาย ย่อมจะทำให้หมู่คณะดำเนินไปได้โดยสวัสดิภาพ การวางแผนงานได้ก่อนแล้วเดินตามลำดับของงาน ผลก็คือ จะไม่มีข้อผิดพลาด ไม่ติดขัดในการทำงาน หรือในการทำงานเป็นคณะ ทุกคนร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียง งานก็จะประสบความสำเร็จได้ผลดี มีประสิทธิภาพ ผู้นำเกิดความสบายใจที่มีส่วนช่วยให้งานส่วนรวมประสบผลสำเร็จ

๓. อัตตัญญตา คือ รู้ตน รู้ว่าตนเองมีคุณสมบัติ มีความสามารถอย่างไร และต้องรู้จักพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ผู้นำที่ดีนั้นจะต้องสำรวจอยู่เสมอว่าตนเองมีจุดอ่อนจุดแข็งอะไรแล้วดำเนินการปรับปรุงจุดอ่อนของตน ในขณะที่เดียวกันก็พัฒนาจุดแข็งของตนให้ดีขึ้นเรื่อย กล่าวคือ ผู้นำที่ดีควรมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกอย่างแท้จริงเพื่อสามารถนำพามวลชนและองค์กรไปสู่จุดหมายได้ตามเป้าหมายที่วางไว้พระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า อัตตัญญตาทหมายถึง การรู้จักตนเกี่ยวกับ ศรัทธา ศีล จาคะ สุตะ ปัญญา เป็นต้น ดังที่ปรากฏใน ธัมมัญญสูตร ๙ ว่าภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักตนคือรู้ว่าตนเองนั้นมีศรัทธาความเชื่อ มีศีลมีระเบียบวินัย มีสุตตะ คือ การศึกษาเล่าเรียน ได้ยินได้ฟัง มีจาคะ แบ่งปัน การปล่อยวาง มีปัญญารู้ ความรู้ ความสามารถ อยู่ประมาณเท่าใดบ้าง แล้ววางตนให้เหมาะสมกับฐานะ ภาวะ ความรู้ความสามารถของตนเอง ไม่ทำให้เกินความรู้ความสามารถของตนเอง ดังนี้เรียกว่าเป็นผู้รู้จักตน

๔. มัตตัญญตา คือ รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี กล่าวคือ ต้องรู้จักขอบเขตความพอเหมาะในการทำงานในเรื่องต่างๆ ดังนั้นผู้นำที่ดีนั้นจะต้องรู้จักความพอเหมาะพอควรในการที่จะทำกิจการทุกอย่างให้ลุล่วงไปด้วยดีตามเป้าหมายที่วางไว้ ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า มัตตัญญตา หมายถึง รู้ประมาณในการรับปัจจัย ๔ ดังปรากฏในธัมมัญญสูตรว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการบริโภคปัจจัย ๔ ในการเลี้ยงชีพ เช่น การรู้จักประมาณในการรับประเคน

หรือการใช้สอยจีวร การรับอาหารบิณฑบาตและบริโภคาหารให้พอประมาณแก่อัตภาพของตนไม่มากไม่น้อยเกินไป การใช้เสนาสนะที่อยู่อาศัย ให้พอสมควรเหมาะสมกับสมณสาธยายารักษารอคและบริวารอื่นๆ ที่ภิกษุเข้าไปเกี่ยวข้อง ต้องให้รู้จักความพอดีแก่ตนเอง หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับปัจจัย ๔ ไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูตา แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับปัจจัย ๔ จึงเรียกเธอว่า เป็นมัตตัญญูตา การรู้ประมาณ ตามหลักมัตตัญญูตาย่อมทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติมีความสุข ความเจริญพอเหมาะแก่ฐานะของตนโดยรู้จักความพอดีในการดำเนินชีวิตทุกอย่างได้ถูกต้องเหมาะสมด้วยเหตุนี้ผู้นำที่ดีตามหลักมัตตัญญูตา ย่อมนำมาซึ่งความพอเหมาะพอควรให้การดำเนินกิจการงานต่างๆ ทำให้สามารถนำพามวลชน หมู่คณะ ไปสู่ความสุขสงบ ปลอดภัย และความเจริญอย่างแท้จริง

๕. กาลัญญูตา คือ รู้จักเวลาที่ควรประกอบกิจการงานต่างๆ หรือทำงานให้ทันกับเวลา เหมาะกับเวลาและรู้คุณค่าของเวลา ผู้นำที่ประสบความสำเร็จนั้นจะต้องเป็นผู้รู้จักการบริหารเวลา หรือวางแผนให้เหมาะสมกับเวลาอย่างถูกต้อง ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงกาลัญญูตา ไว้ว่า การรู้จักแนวปฏิบัติอันเหมาะสมกับกาลเทศะ ดังปรากฏในธัมมัญญสูตร ว่าภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ประกอบไปด้วยความรู้ว่า เวลานี้เป็นเวลาควรศึกษา ควรถาม เวลานี้ควรเป็นเวลาทำความเพียร ควรหลีกเลี่ยงจากหมู่คือ รู้จักการปฏิบัติให้สอดคล้องกับกาลเทศะให้เหมาะสมกับสมณะ รู้คุณค่าของเวลา เมื่อภิกษุมีความรู้ความเข้าใจในการใช้เวลา ย่อมจะเป็นผู้มีมีความเจริญในพระพุทธศาสนา เพราะทำให้ถูกกับกาลเวลา

๖. ปริสัญญูตา คือ รู้ชุมชน รู้สังคม ตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวางจากสังคมโลกสังคมประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอย่างไร จะได้สามารถเข้าใจความต้องการของสังคมนั้นได้ถูกต้องหรือแก้ไขปัญหามาได้ตรงจุด นอกจากนี้ยังต้องรู้เข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์ วัฒนธรรม ประเพณีของสังคมนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงสถานการณ์ต่างๆ ของสังคมนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง จะได้สามารถนำความสงบสุข สันติสุขความก้าวหน้ามาสู่มวลชน หมู่คณะและสังคมได้ ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าว ปริสัญญูตาหมายถึง การรู้จักบริษัท และแนวปฏิบัติของบริษัท ดังปรากฏในธัมมัญญสูตร

๗. ปุคคลปโรปรัญญูตา คือ รู้จักบุคคล รู้ประเภทของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องด้วยรู้ว่า ควรจะปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผลอย่างไร ดังนั้น ผู้นำที่ดีย่อมต้องรู้จักบุคคลรู้ประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ในการบริหารงานทุกๆ ด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าแก่ผู้ปฏิบัติงานทุกคน ตลอดจนสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับหมู่คณะและองค์กรได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง ปุคคลปโรปรัญญูตา คือ การรู้จักบุคคลและลักษณะความต้องการของบุคคล ดังปรากฏในธัมมัญญสูตร ว่า ภิกษุผู้ที่มีความรู้เรื่องบุคคลของภิกษุ ในธรรมวินัยนี้รู้จักบุคคล ๒ จำพวก ได้แก่

๑. รู้ลักษณะบุคคลผู้ที่เป็นบัณฑิต รู้บุคคลที่มีความต้องการจะพบ บุคคลผู้เป็นพระ

อริยะหรือผู้ที่เป็นบัณฑิต เป็นคนดีมีศีลธรรม สนใจในคำสั่งสอนแล้วนำมากระทำตามคำสอนนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองหรือผู้อื่น

๒. รู้จักลักษณะของบุคคลที่ไม่ใช่บัณฑิต ไม่ต้องการเห็นบุคคลที่เป็นบัณฑิตหรือพระอริยะและไม่ต้องการจะฟังธรรมคำแนะนำสั่งสอนจากท่านผู้รู้ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าการรู้จักคบบุคคลผู้เป็นบัณฑิตย่อมนำมาซึ่งประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น แต่หากคบคนพาลย่อมนำไปสู่ความหายนะทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย ดังนั้นผู้นำที่ดีจึงควรเลือกคบบุคคลที่ดีเพื่อให้สามารถนำความเจริญมาสู่ตนเองและหมู่คณะได้ตลอดไป

จากผลการศึกษาพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชน มีการนำมาประยุกต์ใช้อย่างครบถ้วน ทั้งในด้านความเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักหลักการ รู้จักหลักเกณฑ์และระเบียบการบริหารจัดการ ด้านความเป็นผู้รู้จักผลรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมายรู้หน้าที่และรู้ประโยชน์ที่พึงประสงค์ ด้านความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้ว่าตัวตนของเราเป็นใคร มีฐานะหรือทำหน้าที่อะไร ด้านความเป็นผู้รู้จักประมาณหรือความพอดี ความพอเพียงในความเป็นอยู่ ในการใช้จ่ายทรัพย์ ด้านความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสมว่า เวลาไหนควรทำ เวลาไหนไม่ควรทำและระยะเวลาในการทำงาน ด้านการจัดคนเข้าทำงานด้านความเป็นผู้รู้จักชุมชน ที่ประชุม การประพฤติตัวในที่ประชุม การเข้าหาชุมชน หรือกลุ่มคนในสังคมด้านความเป็นผู้รู้จักบุคคล ความแตกต่างแห่งบุคคล ความสามารถ คุณธรรม อริยาคัย และมีการส่งเสริมให้ผู้นำสามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนด งานใดที่มีความสลับซับซ้อน ควรมีคู่มือ และคำอธิบายให้ชัดเจน ไม่ควรนำอารมณ์ส่วนตัวมาใช้ร่วมกับการทำงานควรกล่าวแต่สิ่งที่ดีของผู้อื่น ควรปฏิบัติภายใต้ขอบเขต และภาระหน้าที่ของตน ควรจัดสรรงบประมาณให้พอดีกับความจำเป็นในการบริหาร มีการวางแผนการทำงานอยู่เสมอ เพื่อมิให้เกิดการสับสนในขั้นตอนการทำงานคณะกรรมการชุมชนควรฝึกการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอยู่เสมอๆ ควรตอบสนองความต้องการของชุมชนให้ทั่วถึงกันควรช่วยเหลือชุมชนตามความต้องการของชุมชนนั้นโดยการสอบถามความต้องการที่แท้จริงในแต่ละชุมชน ลงพื้นที่อยู่เสมอเพื่อจะได้รู้ปัญหาในแต่ละวันของประชาชน ควรมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถ และควรสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ผ่อนคลายไม่ตึงเครียดเกินไป

ผลการวิจัยเป็นรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลวิจัยได้ ดังนี้

๑. ด้านความเป็นผู้รู้จักเหตุ (อัมมัญญตา) จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ใน การบริหารจัดการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งแสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ ทราบดีระเบียบข้อปฏิบัติ

กฎเกณฑ์ มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ให้บริการประชาชนในชุมชน ตั้งมั่นอยู่ในหลักแห่งกฎหมาย ให้บริการประชาชนโดยยึดหลักความถูกต้อง และปฏิบัติตามกฎระเบียบและปฏิบัติต่อประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กำธร มิตรเปรียญ ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสัปปุริสธรรมกับการปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารของหัวหน้าสถานีอนามัยในเขต. ๑๒” ผลการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตามสัปปุริสธรรมและการปฏิบัติงานกระบวนการบริหารงานของหัวหน้าสถานีอนามัย ในเขต ๑๒ อยู่ในระดับมาก ระดับการปฏิบัติตามสัปปุริสธรรมและการปฏิบัติงานกระบวนการบริหารงานของหัวหน้าสถานีอนามัยในเขต ๑๒ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ โดยมี ความสัมพันธ์กันในทางบวกอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านของการปฏิบัติงานตาม กระบวนการบริหาร พบว่า การปฏิบัติตามสัปปุริสธรรมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปฏิบัติงานตามกระบวนการบริหารงานทุกด้าน โดยมีความสัมพันธ์กับด้านการวางแผน ด้านการจัดบุคลากรด้านการประสานงาน ด้านการรายงาน และด้านการงบประมาณ อยู่ในระดับปานกลางส่วนความสัมพันธ์ด้านการจัดองค์การ และการอำนวยการอยู่ในระดับสูง

๒. ด้านความเป็นผู้รู้จักผล (อัตถัญญตา) จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งแสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ มุ่งมั่น ในการทำงานให้ถึงจุดหมายที่ประชาชนต้องการ เมื่อมีการร้องเรียนต่อการปฏิบัติงาน คณะกรรมการชุมชนก็สามารถยอมรับและชี้แจงได้ มีการบริหารจัดการที่ดี ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ดูแลและให้บริการเต็มที่ เมื่อมีประชาชนมาขอรับบริการหรือติดต่อซักถาม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาคมเพชร วชิรปโย ได้วิจัยเรื่องการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการ ส่วนท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า การใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ทุกข้อมีความสำคัญถ้าปฏิบัติได้ทุกข้ออย่างเคร่งครัดจะทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อประชาชน ซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติงาน สร้างสรรค์สามัคคีให้เกิดในชุมชนดูแลสิ่งแวดล้อม เอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมงาน ควรมีความจริงใจ องค์การต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ให้ผลประโยชน์เกิดกับประชาชนมากที่สุด

๓. ด้านความเป็นผู้รู้จักตนเอง (อัตตัญญตา) จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งแสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ วางตัวได้อย่างเหมาะสม เข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี มีความสามารถในการให้บริการ มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตน ปรับตัวเข้ากับประชาชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ

งานวิจัยของ สุรัตน์ กลั่นประเสริฐ ได้วิจัยเรื่องภาวะผู้นำทางการบริหารโดยการประยุกต์ใช้ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ : กรณีศึกษา บริษัททรูคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ผลการวิจัยพบว่าพนักงานมีความคิดเห็นว่าคุณสมบัติผู้นำทางการบริหารในการประยุกต์ใช้ตามหลัก สัปปุริสธรรม ๗ กรณีศึกษา บริษัท ทรูคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) โดยรวมอยู่ในระดับเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ได้แก่ ด้านรู้จักเหตุ ด้านรู้จักผล ด้านรู้จักตน ด้านรู้จักประมาณด้านรู้จักกาล ด้านรู้จักชุมชน และด้านรู้จักบุคคลพบว่า พนักงานมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน

๔. ด้านด้วยความเป็นผู้รู้จักประมาณ (มัตตัญญูตา) จากการศึกษา พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขต บางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่ง แสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ พัฒนาชุมชนตามความจำเป็นของชุมชนมีการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด จัดกิจกรรมส่งเสริมหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน บริหารจัดการงบประมาณภายในชุมชนได้อย่างเพียงพอและทั่วถึงและเข้าใจในผลที่ได้รับจากการรู้จักประมาณในการบริหารจัดการทรัพยากรภายในชุมชนซึ่ง สอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า หลักมัตตัญญูตา จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติและทำการต่างๆตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ

๕. ด้านความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา (กาลัญญูตา) จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขต บางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งแสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ มีการลำดับขั้นตอนในการทำงานรับผิดชอบหน้าที่ของตนเองและตรงต่อเวลา จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมความรู้ในด้านต่าง ๆ ช่วงวันหยุด แก่ไขสถานการณ์ต่างๆได้ทันที่ และรู้ว่าอะไร ควรทำก่อนอะไร ควรทำทีหลังให้การดูแลความปลอดภัยในสถานการณ์ฉุกเฉินในช่วงเวลาที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า กาลัญญูตา รู้กาลเวลาอันสมควร คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสมและระยะที่พึงใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลาให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา ให้ถูกเวลา

๖. ด้านความเป็นผู้รู้จักชุมชน (ปริสัญญูตา) จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ มีความจริงใจต่อการ

ให้บริการกับประชาชน ให้บริการต้อนรับ ดูแลผู้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนเป็นอย่างดี ให้ความช่วยเหลือตามสภาพความเดือดร้อนในชุมชน รับฟังเหตุผลทั้ง ฝ่ายผู้นำและประชาชนในชุมชน จึงได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ พระถนัด วฑฒโน (บุตรสวัสดิ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗” เป็นความพยายามที่จะศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีผู้นำ ภาวะผู้นำ และคุณสมบัติและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเปรียบเทียบกัน วิธีการวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักสัปติธรรม ๗ จากการศึกษาพบว่าผู้นำต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ที่จะทำให้เป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งภายในและภายนอก สามารถนำเอาคุณสมบัติของผู้นำที่ดีมาประยุกต์ใช้ได้ ในสังคมไทยปัจจุบัน

๗. ด้านความเป็นผู้รู้จักบุคคล (บุคคลัญญาตา) จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งแสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ รับฟังปัญหาจากประชาชนในชุมชน ทุกระดับฐานะพร้อมให้คำแนะนำและช่วยเหลือ มอบหมายหน้าที่ในชุมชนให้กับบุคคลที่มีความสามารถในชุมชน อนุเคราะห์ดูแลผู้ด้อยโอกาสในชุมชนการจัดกิจกรรมที่บุคคลทุกคนในชุมชนเข้าร่วมได้ และเป็นผู้นำในกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เช่น เข้าวัดฟังธรรมเป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ พระไตรปิฎกว่า บุคคลปโรปรัญญาตา คือ การรู้บุคคลและลักษณะความต้องการของบุคคล ภิกษุผู้ที่มีความรู้เรื่องบุคคลของภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้จักบุคคล ๒ จำพวก ได้แก่ ๑) รู้ลักษณะบุคคลผู้ที่เป็นบัณฑิต ๒) รู้จักลักษณะของบุคคลที่ไม่ใช่บัณฑิต^{๑๑}

๒.๕ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสาร

พระเทพปัญญาภววิ(อาภาโค) ได้ลิขิตบทความเรื่อง ความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนาไว้ในประวัติและผลงานนิพนธ์พระสุธรรมาธิปติ (เพิ่ม อาภาคเถร) ว่า “คฤหัสถ์ควรรับภาระต่อพระศาสนา ดังนี้ (๑)ศึกษา (๒)ปฏิบัติ (๓)เผยแผ่ (๔)ป้องกันศัตรู (๕)บำรุงให้มั่นคงบำรุงให้มั่นคง แม้ไม่มี

^{๑๑} พระจำรัส ฐิตธมโม. “การประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรม ๗ ในการบริหารจัดการชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ เขตบางกอกใหญ่กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔ หน้า ๒๐.

ศัตรุศาสนาก็ต้องบำรุงปรังแต่งเหมือนกัน ถ้าไม่มีเหตุจำเป็นให้สมควรกันแล้ว ก็ถึงจุดจบเช่นเดียวกัน คือบำรุงให้มีวัด บำรุงให้พระภิกษุสามเณรวบสืบทอดพระพุทธศาสนา บำรุงให้มีการศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติบำรุง ให้มีการเผยแผ่บำรุงให้วัดมีถาวรวัตถุเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา”^{๑๒}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระบรมราโชวาทว่า “การทำนุบำรุงและส่งเสริมพระศาสนานั้น ไม่มีทางใดจะดีจะตรง จะสำคัญยิ่งไปกว่าการธำรงรักษาความบริสุทธิ์บริบูรณ์พระธรรมวินัยทั้งในด้านปริยัติและในด้านปฏิบัติ”^{๑๓}

วศิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *ชาวพุทธกับวิกฤตศรัทธา* ว่า “บางทีบำรุงบำเรอพระด้วยปัจจัย ๔ มากเกินไป จนฟุ้งเฟ้อ เหลือเฟือ ฟุ่มเฟือย ความเป็นอยู่อย่างอัครฐานเยี่ยงคฤหัสถ์ผู้มั่งคั่ง ความเป็นนักบวชของผู้นั้นดูเลือนลางเต็มที. . .ชาวบ้านต้องการบุญ ขวนขวายในบุญก็จริง แต่ต้องไม่หลงบุญและเมามบุญ บำรุงบำเรอพระจนเกินไปจนพระติดลาภสักการะติดความสุขไม่เป็นอันศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติขัดเกลา”^{๑๔}

พนม พงษ์ไพบูลย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *จาริกไว้ในพระศาสนา* ว่า “คนไทยกับพุทธศาสนาเป็นของคู่กัน คนไทยกับวัดมีความผูกพันกัน ยากที่จะแยกจากกันได้ วัดคือศูนย์รวมของจิตใจชาวไทย คนไทยยังเข้าวัดทำบุญ คนไทยที่เข้าวัดทำบุญไม่ลดลง แต่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ คนไทยที่สนใจใฝ่รู้ ปฏิบัติธรรม มีหลากหลายมากขึ้น จำนวนหนึ่งที่หลงผิดประพฤติดิฉัน ไม่สนใจแนวทางของพระศาสนา หรือนำไปปฏิบัติในทางที่ไม่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์แห่งตน ปลุกเสกคาถาอาคม ใ้หวย แต่ความเสื่อมเสียเกิดแก่พุทธศาสนา”^{๑๕}

ข. รายงานการวิจัย

ระพีณ ชูชื่น ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมทั้งด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม

^{๑๒} พระเทพปัญญาภว (อาภาโค), *ความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

^{๑๓} พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย, *ประมวลพระบรมราโชวาทด้านศาสนาและจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๙) หน้า ๔๙.

^{๑๔} วศิน อินทสระ, *ชาวพุทธกับวิกฤตศรัทธา*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔.

^{๑๕} พนม พงษ์ไพบูลย์, *จาริกไว้ในพระศาสนา จาริกไว้ในการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทต้นอ้อ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕-๑๖.

การให้คำแนะนำปรึกษา เป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยพบว่าทุกด้านของกิจกรรมที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ พระสงฆ์ส่วนมากเคยเข้าร่วมและสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ อาทิให้ทุน^{๑๖}

ประเสริฐ คาสสนิท ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทที่คาดหวังกับการปฏิบัติของคณะกรรมการโรงเรียนในมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชัยภูมิ” โดยมีวัตถุประสงค์คือเพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครูปฏิบัติการสอน และกรรมการโรงเรียนเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการโรงเรียน และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครูปฏิบัติการสอน และกรรมการโรงเรียนเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังกับกรรมการโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ผู้ต้องแบบสอบถามคาดหวังให้คณะกรรมการโรงเรียนมัธยมศึกษา ปฏิบัติงานในระดับมากในเรื่อง การพัฒนาคุณภาพการศึกษา การให้ความชอบของแผนปฏิบัติการ และการแต่งตั้งที่ปรึกษาการดำเนินงานของโรงเรียน แต่ในทางปฏิบัติคณะกรรมการโรงเรียนมัธยมศึกษาได้แสดงบทบาทของตนในระดับปานกลาง โดยเฉพาะการร่วมกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาโรงเรียนมีบทบาทค่อนข้างน้อย จึงทำให้บทบาทที่คาดหวังกับการปฏิบัติงานจริงของคณะกรรมการโรงเรียนตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามจึงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๑๗}

โสภา ภู่ออก ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖” โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) เพื่อศึกษาระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรมในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖

๒) เพื่อเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรมในศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖ ตามระดับการศึกษาและประสบการณ์ที่ต่างกัน

๓) เพื่อรวบรวมปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรมในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่

^{๑๖} ระพีณ ชูชื่น. “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร”. *วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท*, (บัณฑิตวิทยาลัย :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้าบทคัดย่อ.

^{๑๗} ประเสริฐ คาสสนิท. “การศึกษาบทบาทที่คาดหวังกับการปฏิบัติจริงของคณะกรรมการโรงเรียนในมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชัยภูมิ”. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒), หน้าบทคัดย่อ.

๑๖ ผลการศึกษาพบว่า (๑) ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน ด้วยการให้การศึกษา และฝึกอบรมในศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖ อยู่ในระดับปานกลาง (๒) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางแผนกธรรมต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษา และฝึกอบรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .๐๕ คือ พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษา นักธรรมเอก มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชน มากกว่านักธรรมตรีและนักธรรมโท (๓) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางแผนกบาลีต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรมไม่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (๔) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางโลกต่างกันมีบทบาทในการ พัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (๕) พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชน ด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ คือ พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์มากกว่า ๑๐ ปี มีระดับ บทบาทในการพัฒนาเยาวชน มากกว่า ประสบการณ์ต่ำกว่า ๕ ปี และพระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ ๕-๑๐ ปี มีระดับบทบาทในการพัฒนาเยาวชน มากกว่า ประสบการณ์ต่ำกว่า ๕ ปี (๖) ปัญหา อุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน ด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม ได้แก่ ขาดเอกสารใน การศึกษาค้นคว้า ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดแคลนสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนการสอนขาด งบประมาณในการดำเนินการ มีการกิจอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการดำเนินการและเนื้อหาสาระมาก แต่มีเวลาสอนน้อย^{๑๘}

พระวิเชียร สิบบุตร ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะพระธรรมมหาวิธานวัตร วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษากรณีพระธรรมมหาวิธานวัตร วัด ไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๒) เพื่อศึกษาเหตุปัจจัยที่เอื้อและที่เป็นอุปสรรคต่อบทบาท ในการพัฒนาสังคม

ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมมหาวิธานวัตร เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลต่อการพัฒนา สังคม โดยมีบทบาทด้านการปกครอง การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่ สาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและการทำนุบำรุง

^{๑๘} โสภาค ภู่ออก. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์การศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ภาคที่ ๑๖”. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ,(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์), ๒๕๔๑.หน้าบทคัดย่อ

สิ่งแวดล้อมและการแก้ปัญหาภาวะ จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ซึ่งได้ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม^{๑๙}

พิบูลย์พันธ์ สาทอง ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทด้านการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในเขตอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี” ผลการศึกษาพบว่า

๑) องค์การบริหารส่วนตำบลปฏิบัติงานด้านการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทั้งในการปฏิบัติงานด้านการศึกษาโดยทั่วไปและการช่วยเหลือในการจัดการศึกษาของโรงเรียน รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง องค์การบริหารส่วนตำบลมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะ เรื่อง การขาดประสบการณ์และความรู้ การจัดสรรงบประมาณให้ได้น้อยเห็นว่าการจัดการศึกษายังไม่ใช่ปัญหาเร่งด่วนนัก องค์การบริหารส่วนตำบลเห็นว่าควรมีส่วนร่วมดูแลมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนควรสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ควรให้สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลคนใดคนหนึ่งเป็นกรรมการโรงเรียนโดยตำแหน่งและควรจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา แต่เห็นว่าไม่ควรจะมีหน้าที่จัดการศึกษาเพราะเป็นว่ามีโรงเรียนของรัฐเอกชนอยู่แล้ว

๒) เพื่อให้การจัดการศึกษาในท้องถิ่นดีขึ้น องค์การบริหารส่วนตำบลควรจัดฝึกอบรมสัมมนาบทบาทด้านการศึกษาของสมาชิกและควรจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาให้ชัดเจนและควรตั้งกลุ่มสนใจช่วยสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษาของท้องถิ่น แต่องค์การบริหารส่วนตำบลไม่ควรมีบุคลากรด้านการศึกษาเป็นของตนเองโดยเฉพาะ^{๒๐}

วิฑูรย์ กลีผล ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามทัศนะของพระสังฆาธิการ ผู้นำท้องถิ่นและผู้บริหารการศึกษา ๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามทัศนะของพระสังฆาธิการ ผู้นำท้องถิ่นและผู้บริหารการศึกษา ในด้านส่งเสริมการศึกษา ด้านส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ด้าน

^{๑๙} พระวิเชียร สีนุตร. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหาวิรา นุวัตร วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต* ,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๓๗.หน้าบทคัดย่อ

^{๒๐} พิบูลย์พันธ์ สาทอง. “การศึกษาบทบาทด้านการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในเขตอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี”.*วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต* ,(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๕๒. หน้าบทคัดย่อ.

ส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ด้านส่งเสริมการประกอบสัมมาชีพ ด้านส่งเสริมและรักษาสุขภาพอนามัย

ผลการวิจัยพบว่า ๑) พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคมภาคตะวันออก ด้านส่งเสริมการศึกษา ด้านส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ด้านส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ด้านส่งเสริมการประกอบสัมมาชีพ ด้านส่งเสริมและรักษาสุขภาพอนามัย ได้มากยิ่งขึ้น ๒) บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมภาคตะวันออกแตกต่างกัน ในด้านส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตามทัศนะของพระสังฆาธิการ ผู้นำท้องถิ่นและผู้บริหารการศึกษา^{๒๑}

ประทีป ปานนิล ได้ทำวิจัยเรื่อง ทศนคติของพระนิสิตต่อพุทธจักรในเชิงการเมือง : ศึกษาเฉพาะองค์การคณะสงฆ์การเผยแผ่ธรรมะและพิธีกรรม ได้สะท้อนปัญหาการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อสังคม โดยอ้างอิงจาก ชวนะ ภวกันันท์, บทบาทอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทย ปัจจุบัน, ครุปริทัศน์ ปีที่ ๙ (ตุลาคม ๒๕๒๗) : หน้า ๕๐.ว่า“ประชาชนตื่นรนเพื่อแสวงหาวิถีมุมา บำบัดความต้องการ แม้ว่าจะโดยวิธีที่ผิดทำนองคลองธรรม หรือขัดแย้งกับค่านิยมเดิม สถาบันสงฆ์ และศาสนากำลังถูกละเลยให้เผชิญปัญหาต่างๆ เพียงลำพัง”^{๒๒}

เพชญา ขุ่ม ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยในการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์การวิจัย (๑) บทบาทเกี่ยวกับการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน คัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) บทบาทของศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยในกาเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา (๓) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ ข้อจำกัดและแนวทางแก้ไขปัญหเกี่ยวกับบทบาทของศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ในการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาพบว่า

๑. ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาปรากฏข้อมูลบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นพระศาสดาผู้ทรงประดิษฐ์พระพุทธศาสนาและสอนธรรมะแก่ชาวพุทธต่างมั่งน

^{๒๑} วิฑูรย์ กสิผล. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมภาคตะวันออก”. วิทยานิพนธ์ปริญญา **มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๑. (หน้าบทคัดย่อ)

^{๒๒} ประทีป ปานนิล, “ทศนคติของพระนิสิตต่อพุทธจักรในเชิงการเมือง : ศึกษาเฉพาะองค์การคณะสงฆ์ การเผยแผ่ธรรมะและพิธีกรรม”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะรัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๓, หน้า๑๑.

พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนาไว้อย่างมั่นคง พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการเผยแผ่และปกป้องพระศาสนาของพระองค์ เมื่อมีผู้ทูลถามพระองค์ทรงมีวิธีการตอบแตกต่างกันเฉพาะกรณี ทรงใช้ปาฏิหาริย์ในบางกรณี แต่ทรงยกย่องอนุสาสนีปฏิหาริย์ การที่ทรงแสดงธรรมจกกับปวัตตสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ เป็นการเริ่มงานเผยแผ่พระศาสนาของพระองค์ในท่ามกลางลัทธิความเชื่ออื่นๆ ที่ยังรากลึกในวิถีชีวิตและสังคมในขณะนั้น ตลอดพระชนม์ชีพพระองค์เสด็จด้วยพระบาทเปล่าไปยังท้องถื่นดินแดนต่างๆ เพื่อแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ หลังพุทธปรินิพพานแล้ว พุทธบริษัทก็ร่วมกันพิทักษ์รักษาพระพุทธพจน์ไว้อย่างหมดจด บทบาทในการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้ใหญ่ที่ศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ พระอานนท์ พระมหาโมคคัลลานะและพระสารีบุตร ผู้ทำงานเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็งและจริงจัง

๒. ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย มีบทบาทในการส่งเสริม และปกป้องพระพุทธศาสนา ประสานงานกับองค์กรพุทธ เผยแผ่ธรรม สื่อสารกับประชาชนสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ สนับสนุนงานแก่ชาวพุทธทั้งหลายโดยเป็นตัวแทนของชาวพุทธ และสนับสนุนกิจการงานของศูนย์ฯ เอง

๓. จากการศึกษา ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ ข้อจำกัดและแนวทางแก้ไขของศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย พบว่า

๓.๑ ปัจจัยด้านบุคลากรศูนย์ฯ (๑)ที่มีความมุ่งมั่นทำ งานอุทิศเพื่อพระพุทธศาสนา (๒) ปัจจัยทางสังคม ด้วยศูนย์ฯ มุ่งทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา จึงมีศรัทธาของพุทธบริษัทผู้มีความปรารถนาดีต่อพระพุทธศาสนาเป็นทุนทางสังคมในการดำเนินงาน และ(๓) ปัจจัยด้านการใช้สื่อ ศูนย์ฯ มีสื่อที่เข้าถึงประชาชนหลายๆ ช่องทางทั้งรวดเร็วทั่วถึง ปัจจัยเหล่านี้เอื้ออำนวยให้งานของศูนย์ฯ ดำเนินไปสู่ความสำเร็จ

๓.๒ แต่มีข้อจำกัดของศูนย์พิทักษ์ฯ ได้แก่ (๑) ข้อจำกัดเกี่ยวกับสถานะของบุคลากร เนื่องจากในบางกรณีความเป็นบรรพชิต ซึ่งมีวิถีชีวิตเฉพาะและมีวินัยกำกับให้เจริญในไตรสิกขา ทำให้ไม่คล่องตัวในการปฏิบัติงาน และโดยปกติชาวพุทธก็มักจะให้เกียรตินิมนต์พระเป็นผู้นำหรือเป็นแกนนำในการปฏิบัติการ (๒) ข้อจำกัดเกี่ยวกับการเงิน ศูนย์ฯ มีงบประมาณในการดำเนินงานไม่แน่นอน และขึ้นต่อศรัทธาของประชาชน จึงไม่คล่องตัวในการปฏิบัติการ

๓.๓ แนวทางการแก้ปัญหาของ ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยได้ดำเนินการแก้ไขต่อข้อจำกัดนั้นดังนี้ (๑) ด้านบุคลากร ศูนย์ฯ ได้จัดโครงการอบรมอาสาสมัครพิทักษ์พระพุทธศาสนา เพื่อผลิตบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้พร้อมต่อการใช้งาน (๒) เกี่ยวกับข้อจำกัดด้านการเงินศูนย์ฯ ได้จัดโครงการระดมทุน โดยจัดทอดผ้าป่าสามัคคีและ

เปิดช่องทางรับบริจาคให้ผู้ศรัทธาร่วมตั้งเป็นกองทุน^{๒๓}

พระสุเมธ สุเมธ ได้ทำการศึกษาเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของนักธุรกิจในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี ดร.บุญยง ว่องวานิช การศึกษาเปรียบเทียบ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ เพื่อศึกษาบทบาทของนักธุรกิจที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล เพื่อศึกษา บทบาทของ ดร.บุญยง ว่องวานิชที่มีต่อพระพุทธศาสนา และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของนักธุรกิจในสมัยพุทธกาลกับกรณี ดร.บุญยง ว่องวานิช ผลการวิจัยสรุปดังนี้

บทบาทของนักธุรกิจที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลสามารถสรุปเป็น ๓ ประเด็น คือ ประเด็นที่ ๑ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปว่า นำมาใช้เป็นแนวทางต่อการบริหารได้แก่ การบริหารตน การบริหารคน การบริหารงาน ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อตนเองครอบครัวและสังคม ประเด็นที่ ๒ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันพบว่า นักธุรกิจสมัยพุทธกาลได้เข้าไปมีส่วนในกิจกรรมที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ เช่น การให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา การถวายบำรุงพระสงฆ์ การถวายเครื่องอุปโภคและยารักษาโรค การสร้างเสนาสนะ มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นผู้คอยประสานความสัมพันธ์อันดีต่อพระสงฆ์ให้มีความสามัคคี ประเด็นที่ ๓ เป็นส่วนที่ต่อเนื่องกันจากกิจกรรม พบว่านักธุรกิจได้เข้าไปมีบทบาทต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นบทบาทการสร้างศาสนทายาท บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ เพื่อความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาให้มั่นคงตั้งมั่น

บทบาทของ ดร.บุญยง ว่องวานิชที่มีต่อพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ ๓ ประเด็น คือ ประเด็นที่ ๑ การนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางต่อการบริหารตนบริหารคน และบริหารงาน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ประเด็นที่ ๒ การเข้าไปมีส่วนในกิจกรรม เพื่ออุปถัมภ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา ตลอดจนยังเป็นผู้ที่ประสานสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อประชาชนกับศาสนา โดยผ่านช่องทางกิจกรรม ประเด็นที่ ๓ การเข้าไปมีบทบาทต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นส่วนที่ต่อเนื่องกันจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น บทบาทการสร้างศาสนทายาท บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อชักจูงให้ไปฟัง

^{๒๓} เพชฎา ชุ่ม, “บทบาทศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยในการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้าบทคัดย่อ.

ธรรม สันทนาธรรม รวมถึงบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ เริ่มจากการอนุเคราะห์ญาติ ต่อด้วย สงเคราะห์มิตรสหาย การสงเคราะห์บริวารและสงเคราะห์ผู้ยากไร้

เปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของนักธุรกิจในสมัยพุทธกาลกับ กรณีของ ดร.บุญยง ว่องวานิช สรุปได้ ๓ ประเด็น คือ ประเด็นที่ ๑ ในหลักการบริหารตนบริหารคน บริหารงาน พบว่าทั้งสองยุคมีความสอดคล้องกันด้วยการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร เพื่อพัฒนาตนเองครอบครัวและสังคม แต่มีความแตกต่างกันตามสภาพกาลเวลา ประเด็นที่ ๒ กิจกรรมที่เข้าไปเกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา เช่น การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้วยปัจจัยสี่ พบว่าทั้งสองยุคเข้าไปมีส่วนในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง ตามลำดับ ในความแตกต่างขึ้น อยู่กับความเหมาะสมในการอุปถัมภ์ ประเด็นที่ ๓ บทบาทในการ ส่งเสริมพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างศาสนทายาท การเข้าไปเผยแผ่ การช่วยเหลือในด้านสังคม สงเคราะห์ พบว่าทั้งสองยุคมีความสอดคล้องกันและทำคู่กันกับกิจกรรมด้วยจุดหมายเดียวกัน ด้วยการนำหลักคำสอนมาเป็นแนวทางต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต พบถึงความแตกต่างตามบทบาทใน กิจกรรมต่างๆ ต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนา^{๒๔}

^{๒๔} พระสุเมธ สุเมโธ , “ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของนักธุรกิจในสมัย พุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี ดร.บุญยง ว่องวานิช”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิต วิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้าบทคัดย่อ.